HØGSKOLEN I OSLO
OG AKERSHUS

Vidar Mikael Sundal

«Å ikke problematisere alt»

En studie av sosialarbeideres erfaringer fra arbeid med enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere

Masteroppgave i Sosialt arbeid

Høgskolen i Oslo og Akershus, Fakultet for samfunnsfag

Sammendrag

Temaet for denne studien er sosialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere. Det fokuseres på hvilke erfaringer sosialarbeidere har fra dette arbeidet, og hvordan disse erfaringene fra praksis kan bidra til den videre utviklingen av kunnskapsgrunnlaget i fagfeltet. Studiens problemstilling lyder som følger:

Hvordan kan erfaringer fra sosialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere, bidra til å utvikle fagfeltets kunnskapsgrunnlag?

For å besvare problemstillingen, har det blitt gjennomført ni kvalitative intervjuer med sosialarbeidere som til daglig jobber med enslige mindreårige flyktninger eller asylsøkere.

Det empiriske materialet blir drøftet med utgangspunkt i forskjellige teoretiske perspektiver, hvor de mest sentrale er tillit, resiliens, salutogenese og kultursensitivitet. Empowerment presenteres også som en tilnærming som kan benyttes for å bygge opp tillit i praktisk arbeid med enslige mindreårige, med bakgrunn i perspektivets fokus på medbestemmelse. Da flere informanter legger vekt på betydningen av en orientering mot mestring i arbeidet, foreslås salutogenese og resiliens som to aktuelle tilnærminger, siden disse er i tråd med et slikt fokus på mestring. Opplevelsen av sammenheng fremheves som et særlig relevant aspekt ved det salutogene perspektivet.

Det empiriske materialet viser at informantene fremhever forskjellige aspekter ved sitt arbeid. Mangfoldet som rommes innenfor gruppen enslige mindreårige, endringer i praksisfeltet, å finne en balanse mellom å være personlig og profesjonell, å bygge opp et tillitsforhold til ungdommene, traumer og terapeutiske samtaler, betydningen av å innta et mestringsperspektiv, ressurser i arbeidet, og de enslige mindreåriges forhold til den norske majoritetsbefolkningen, er temaer som blir presentert og drøftet i lys av teori. Informantene beskriver sin arbeidshverdag som preget av flere utfordringer, samtidig som de fremhever ungdommenes betydelige ressurser og mestringsevne. Informantene beskriver hvordan arbeidet i dag har et fokus på dagen i dag, i kontrast til tidligere hvor det i større grad ble lagt vekt på hva ungdommene hadde opplevd før de kom til Norge. Studien stiller spørsmålstegn ved hvorvidt dette er uttrykk for en generell tilnærming i fagfeltet. Dette vil isåfall på en forenklet måte kunne beskrives som en utvikling fra en problemorientert til en løsningsorientert tilnærming til arbeid med enslige mindreårige.

Høgskolen i Oslo og Akershus, Fakultet for samfunnsfag

Oslo, 2014

Abstract

The theme for this thesis is social work with unaccompanied refugee and asylum seeking minors. It focuses on what experiences social workers have from their work, and how these practical experiences can contribute to the further development of the knowledge base for the field. The research question is as follows:

How can experiences from social work with unaccompanied refugee and asylum seeking minors contribute to the development of the fields knowledge grounds?

To answer the research question, nine qualitative interviews with social workers who on a daily basis work with unaccompanied minor refugees or asylum seekers, have been conducted.

The empirical material is discussed on the basis of different theoretical perspecives, where the most important are trust, resilience, salutogenesis and cultural sensitivity. Empowerment is also presented as a relevant approach for building trust in practical work with unaccompanied minors, based on the perspective's fokus on participation. Since multiple informants emphasize the importance of an orientation towards coping in the practical work, salutogenesis and resilience are proposed as two perspecives that can be relevant for work with the group. The sense of coherense is highlighted as a particular relevant aspect of the salutogenic approach,

The empirical material shows that the informants emphasize different aspects of their work. The diversity contained within the group of unaccompanied minors, changes in the field, finding a balance between being professional and personal, building a trusting relationship with the minor, trauma and therapeutic work, the importance of adopting an orientation towards coping, resources, and the unaccompanied minors' relationship with the norwegian majority, are topics that are presented and discussed in light of theory. The informants describe their work as characterized by multiple challenges, while they also highlight the significant resourses and coping skills of the minors. The interviewees describe how their work today place emphasis on the present day, in contrast to earlier practice where focus to a larger degree was placed on the experiences the minors had before coming to Norway. The thesis is questioning whether this is an expression of a general tendency in the field. If that is the case, this could in a simplified way, be referred to as a development from a problem- oriented to a solution- oriented approach to work with unaccompanied minors.

Oslo and Akershus university college, Faculty of social sciences.

Oslo 2014

Forord

Denne oppgaven er resultatet av en skriveprosess som både har vært spennende og utfordrende. Når jeg nå har kommet til den avsluttende fasen, er det den nye kunnskapen og læringen som står tilbake som det jeg i størst grad ønsker å ta med meg videre. At oppgaven nå er ferdig, er noe som ikke hadde vært tilfellet uten følgende personer:

Først og fremst vil jeg takke alle de ni dyktige og engasjerte sosialarbeiderne som sa ja til å stille opp til intervju da jeg kontaktet dem i begynnelsen av prosjektet. Disse bidro til å gi meg et unikt inntrykk av praksisfeltet. Uten deres beskrivelser og erfaring hadde ikke denne oppgaven vært mulig.

Jeg vil rette en stor takk til Marianne Rugkåsa, som har vært min veileder i forbindelse med dette prosjektet og som har bidratt med viktige råd og tilbakemeldinger underveis. I perioder hvor jeg har vært usikker på neste steg i prosessen, har disse veiledningene vært avgjørende. Takk også til Randi Wærdahl for konstruktive råd og tanker i forbindelse med midtveisseminaret, og for å ha kommet med gode innspill i etterkant av dette. Videre fortjener mine medstudenter på masterstudiet ved høgskolen i Oslo en takk for tilbakemeldinger under de forskjellige seminarene vi har hatt underveis. Jeg vil også takke venner og familie for interesse og nye vinklinger, særlig min mor og far som tok på seg jobben med å lese korrektur.

På lesesalen har jeg hatt selskap av Nina, Marie, Cynthia og ikke minst kjæresten min Benedikte, som har tilbrakt mange lange timer og dager på lesesalen i forbindelse med sine egne masteroppgaver. Å være omgitt av andre i samme situasjon som kunne bidra med nye perspektiver, for ikke å snakke om selskap i pausene, har vært en stor ressurs og motiverende faktor. Tusen takk til dere. Jeg vil spesielt takke Benedikte for å ha bidratt med gode tilbakemeldinger på det jeg har skrevet, interesse for prosjektet mitt, og hjelp til å legge bort oppgaven når dette har vært nødvendig.

Vidar Mikael Sundal

Oslo, 12. mai 2014

Innhold

Sammendrag....II

Abstract....III

Forord....IV

1. Innledning....1

1.1 En aktuell gruppe....1

1.2 Bakgrunn....1

1.3 Presentasjon av problemstillingen....2

1.4 Hvem er de enslige mindreårige?....3

1.5 Hva har enslige mindreårige til felles?....4

1.6 Relevante konvensjoner og lovverk....5

1.7 Et kunstig skille?....7

1.8 Dagens kunnskapstatus....8

1.9 Oppgavens struktur og oppbygning....10

2. Metodologisk utgangspunkt....11

2.1 Vitenskapsteoretisk utgangspunkt....11

2.2 Egen bakgrunn og førforståelse....12

2.3 Begrunnelse for metodevalg....13

2.4 Intervjuform....14

2.5 Kriterier for utvalget....14

2.6 Den første kontakten....15

2.7 Transkripsjon av datamaterialet....16

2.8 Et asymmetrisk maktforhold....16

2.9 Etiske betraktninger....17

2.10 Kriterier for vitenskapelighet....18

2.10.1 Reliabilitet....19

2.10.2 Validitet....20

3. Teoretiske perspektiver.....21

3.1 Tillit.....21

3.1.1 Ubalanse i makt og etablering av tillit.....22

3.1.2 Empowerment og tillit.....23

3.2 Resiliens.....24

3.3 Salutogenese og opplevelsen av sammenheng.....26

3.4 Kultursensitivitet.....28

4. Presentasjon og drøfting av empiri.....31

4.1 Presentasjon av informantene.....31

4.2 En mangfoldig gruppe 32

4.3 Et praksisfelt preget av endring.....34

4.4 Å skape tillit.....36

4.4.1 Hvordan kan tillit fremmes i praksis?.....38

4.4.2 Konsekvenser av mistillit.....39

4.5 En krevende balansegang 42

4.6 Traumer og psykiske vansker.....45

4.6.1 Praktiske utfordringer: «er det hodet eller hjertet?».....48

4.7.2 Kultursensitivitet i arbeid med enslige mindreårige 50

4.8 Et fokus på mestring.....55

4.9 Ressurser i arbeidet 58

4.10 Møtet med det norske.....62

4.11 Oppsummering av empirien.....65

5. Avsluttende betraktninger.....67

6. Litteratur.....70

Vedlegg 1: Godkjenning av undersøkelsen fra NSD.....76

Vedlegg 2: Introduksjonsbrev til informantene.....79

Vedlegg 3: Intervjuguide.....81

1 Innledning

1.1 En aktuell gruppe

Situasjonen for flyktninger og asylsøkere er i dag et aktuelt tema. De siste års utvikling er preget av at de europeiske landene i økende grad stenger sine grenser for innvandring, noe som får konsekvenser for personer som er på flukt. Den allmenne oppfatningen av personer med flyktningstatus kan også sies å ha endret seg. Silove og Ekblad (2002, 402) viser for eksempel til at den generelle mistroen og fiendtligheten mot flyktninger og spesielt mot asylsøkere, har økt betraktelig siden 1980. Et eksempel på denne utviklingen i Norge, finner vi i den pågående debatten om lukkede asylmottak (Sandvik & Grønli 2013). Mens forkjemperne for denne ordningen mener at det vil utgjøre et nyttig preventivt tiltak for å hindre at personer som har fått avslag rømmer fra mottakene, mener kritikerne at det å sperre inne folk som allerede befinner seg i en utsatt posisjon, er inhumant og at det å søke om asyl ikke er kriminelt. Det hevdes også at økt bruk av lukkede mottak vil øke frekvensen av psykiske problemer blant beboerne (Berg mfl. 2013).

Her ser vi at spørsmålet om innvandring er et aktuelt tema i en tidvis polarisert debatt, hvor flyktninger og asylsøkere fremstilles som medmennesker i nød på den ene siden og som kriminelle på den andre. Når det gjelder enslige mindreårige, kommer hensynet til barnets beste inn i bildet, noe som gjerne gjør engasjementet for denne gruppen større. Dette utgjør noe av bakgrunnen for arbeidet sosialarbeidere som møter enslige mindreårige i sin yrkesutøvelse utfører. Eide og Broch (2010, 13) beskriver håndteringen av dilemmaet mellom ivaretagelsen av innvandringsregulerende hensyn og hensynet til barnets beste, som en vesentlig utfordring for de som utøver den praktiske omsorgen for enslige mindreårige. Begge aspekter er knyttet til temaer som gjerne vekker sterke følelser, noe som fører til at spørsmål rundt denne gruppen får mye oppmerksomhet.

1.2 Bakgrunn

I denne oppgaven skal jeg ta for meg sosialarbeideres erfaringer fra arbeid med enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere. Bakgrunnen for at valget falt på nettopp dette temaet er delt. En del av interessen har bakgrunn i bacheloroppgaven *mestring i en ny kontekst* som jeg skrev i 2012. Temaet den gangen var hva som påvirker flyktninger og asylsøkeres livssituasjon i Norge. Å skrive bacheloroppgaven var en lærerik prosess som også førte til mange nye spørsmål. En annen anledning som bidro til å fremme interessen min for asylsøkere og flyktninger, var da jeg i 2013 hørte den italienske journalisten Fabrizio Gatti bli intervjuet på litteraturhuset i Oslo. Han hadde selv slått følge med en gruppe flyktninger som forsøkte å komme seg ulovlig fra det nordlige Afrika

til Europa. Gatti beskrev en svært risikofylt ferd som mange aldri kom hjem fra, men som mange likevel valgte å begi seg ut på fordi de ikke så noen fremtid i sitt eget hjemland. Mange strandet underveis på grunn av at pengene tok slutt, mens andre ble arrestert og sendt tilbake til hjemlandet, eller rett og slett omkom. I denne studien retter jeg imidlertid blikket mot en mer spesifikk gruppe flyktninger, nemlig enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere.

Studien retter fokus mot de profesjonelle som møter enslige mindreårige i sitt praktiske arbeid, og hvilke erfaringer fra arbeidet de fremhever. Bakgrunnen for valget var først og fremst en nysgjerrighet på hvordan det som sosialarbeider er å jobbe med denne gruppen som er kompleks, sammensatt og utsatt, men som samtidig også er rik på ressurser og kvaliteter, noe som tydelig kom frem i intervjuene.

1.3 Presentasjon av problemstillingen

Problemstillingen for studien er:

Hvordan kan erfaringer fra sosialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere, bidra til å fremme den videre utviklingen av fagfeltets kunnskapsgrunnlag?

Fokus ligger altså på de praktiske erfaringene sosialarbeidere som jobber med denne gruppen har gjort seg, og hvordan disse kan bidra til å fremme kunnskapsutviklingen i fagfeltet. Med betegnelsen sosialarbeider, sikter jeg til sosionomer, barnevernspedagoger og vernepleiere (Damsgaard 2010, 14). Noe av bakgrunnen for valget av problemstilling, er knyttet til at enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere er en gruppe som det tradisjonelt har kommet relativt få av i forhold til andre grupper som sosialarbeidere ofte møter i praksis (Utenriksdepartementet 2013a, barne- og familiedepartementet 2001, 12). Bø (2010, 207) hevder også at sosialt arbeid med etniske minoriteter representerer en del utfordringer som er nye for det store flertallet av norske sosialarbeidere. Et eksempel på nye utfordringer, er møter med personer som er preget av krigsopplevelser og av å ha flyktet fra hjemlandet, eller som har et tabubelagt forhold til psykiatrien. Møter med barn og unge som har blitt sendt alene til Norge eller personer som lever i frykt for å bli tvangssendt ut av landet, er andre eksempler (ibid.).

Med tanke på at dette representerer utfordringer som fremdeles er forholdsvis nye for majoriteten av sosialarbeidere, ser jeg for meg at de som utøver den praktiske omsorgen for enslige mindreårige besitter relevant fagkunnskap, ferdigheter og erfaring fra praksis. Denne erfaringsbaserte kunnskapen kan bidra til den videre kunnskapsutviklingen i fagfeltet, og vil på denne måten kunne styrke fremtidig arbeid med gruppen. Fellesorganisasjonen (2013, 3) skriver om forskningsvirksomhet i sosialt arbeid, hvor det blant annet understrekes at *store deler av*

forskningen er praksisrettet og tar utgangspunkt i praksisutøvelse og erfaringskunnskap. Siden jeg i denne oppgaven retter fokus mot sosialarbeideres erfaringer fra praktisk arbeid med enslige mindreårige, mener jeg den er i tråd med hvordan fellesorganisasjonen beskriver forskningsvirksomhet innen sosialt arbeid.

Fellesorganisasjonen beskriver videre en del sentrale trekk ved sosialt arbeid. Her påpekes det at s*osialt arbeid bygger på et positivt menneskesyn, med en grunnleggende tro på menneskers iboende ressurser* (FO 2013, 5). Videre står det at *sosialt arbeid skal bidra til motivering og mobilisering av ressurser.* I Eide og Brochs (2010, 62) oppsummering av forskningslitteraturen vedrørende enslige mindreårige, fremhever de at det nokså entydig anbefales å benytte et ressursorientert perspektiv i arbeid med enslige mindreårige. Grunnen til at det bør fokuseres på barnas sterke sider, handler slik de ser det særlig om å hindre at enslige mindreårige stigmatiseres som risikoutsatte barn, noe de mener kan fungere som en selvoppfyllende profeti. Sosialt arbeids fokus på individets iboende ressurser er slik sett i tråd med litteraturens understreking av behovet for en mestringsfokusert tilnærming i arbeid med enslige mindreårige.

1.4 Hvem er de enslige mindreårige?

Når jeg benytter meg av betegnelsen flyktning, tar jeg utgangspunkt i flyktningkonvensjonens definisjon av begrepet som *en person som har flyktet fra sitt hjemland, og med rette frykter for forfølgelse på grunn av rase, religion, nasjonalitet, politisk oppfatning eller tilhørighet til en bestemt sosial gruppe* (FN 1951, 1). Sentralt i flyktningbegrepet er altså at man har flyktet fra sitt hjemland på grunn av forfølgelse i en eller annen form. Når det gjelder betegnelsen mindreårig, tar jeg utgangspunkt i FNs barnekonvensjon. Her fastslås det at enhver person under 18 år, dersom ikke en tidligere alder er lovfestet av staten, defineres som barn (FN 1989, 2). Når jeg i studien skriver om mindreårige, er det altså snakk om personer som er yngre enn 18 år.

Når det gjelder enslige mindreårige som en spesifikk gruppe, blir disse av Eide og Broch (2010, 14) definert slik: *Enslige mindreårige flyktninger er barn og unge under 18 år som kommer som asylsøkere eller overføringsflyktninger til Norge, uten foreldre eller andre med foreldreansvar.* Det er altså snakk om personer under 18 år, som har kommet til Norge uten følge av personer med formynderansvar for dem.

Litteraturen om enslige mindreårige (for eksempel Myhrer & Stenerud 2011, 84) fremhever at mangfoldet innenfor gruppen er stort, og at det derfor er vanskelig å vise til generelle trekk som er typiske. Statistisk er det imidlertid mulig å si noe om hvordan gruppen er sammensatt. Først og fremst er det hovedsaklig gutter som kommer til Norge som enslige mindreårige. De fleste kommer

når de er mellom 15 og 18 år, hvor gjennomsnittsalderen er 17 år (Eide & Broch 2010, 67). Utenriksdepartementet (UDI) har ansvaret for de som er 15 år og over, noe som utgjør majoriteten av de enslige mindreårige. Barnevernet er ansvarlig for de under 15 år (Eide & Lidén 2012, 187). Dette er noe jeg kommer tilbake til senere. Når det gjelder nasjonalitet, kom de fleste i 2013 fra Afghanistan, Somalia, Eritrea, Marokko og Algerie (Utenriksdepartementet 2013b), men dette varierer fra år til år avhengig av hvor i verden det er krig og konflikt. I 2013 var det 1070 personer som kom til Norge, og som opplyste at de var enslige mindreårige (Utenriksdepartementet 2013c).

Et sentralt skille går mellom enslige mindreårige med og uten oppholdstillatelse i Norge. De med opphold blir vanligvis omtalt som flyktninger, mens de som fremdeles venter på svar på sin søknad, omtales som asylsøkere. I oppgaven har jeg valgt å inkludere begge grupper. Dette er først og fremst knyttet til at mange av temaene som drøftes, vil være relevante både for de med flyktningstatus og for de som er asylsøkere. Jeg sikter her først og fremst til at begge grupper befinner seg i eksil i et fremmed land, i tillegg til at de må forholde seg til følger av eventuelle krigsopplevelser fra hjemlandet eller selve flukten, for eksempel i form av traumer. Når jeg omtaler gruppen som helhet, altså inklusive de med og uten oppholdstillatelse, omtaler jeg dem som enslige mindreårige, eller simpelthen bare som ungdommer. I tilfeller hvor jeg spesifikt omtaler kun en av gruppene, bruker jeg betegnelsen enslige mindreårige flyktninger, eller enslige mindreårige asylsøkere.

I tillegg til disse to gruppene, er det et mindre antall enslige mindreårige som verken har fått varig opphold eller avslag. Enkelte innvilges for eksempel midlertidig opphold frem til de fyller 18 år, men må så returnere til hjemlandet. Bakgrunnen for dette kan være at asylsøkeren ikke oppfyller krav om beskyttelse, menneskelige hensyn eller sterk tilknytning til Norge, men at man ikke klarer å spore opp omsorgspersoner i hjemlandet. En annen gruppe er de som har fått avslag på sin asylsøknad, og som likevel har valgt å bli i Norge uten opphold. Disse omtales gjerne som papirløse (Vollebæk 2014, 71). I denne studien fokuserer jeg imidlertid altså kun på de som har status som asylsøkere og flyktninger.

1.5 Hva har enslige mindreårige til felles?

I litteraturen vedrørende enslige mindreårige, fremheves det ofte at variasjonen mellom individene som faller inn under betegnelsen «enslig mindreårig» er stor (for eksempel i Myhrer & Stenerud 2011, 84; Hjelde & Stenerud 1999, 37). De har imidlertid noen ting til felles. Ravi Kohli (2007, 2) peker på tre stressorer, som han hevder kjennetegner situasjonen enslige mindreårige asylsøkere befinner seg i. Disse er også relevante for enslige mindreårige med flyktningstatus. For det første

viser han til at de befinner seg i et fremmed land hvor de ikke er kjent med det lokale språket, reglene eller normene. For det andre bærer de ofte på minner fra krigsopplevelser og separasjon, og kan være sterkt preget av disse. For å håndtere disse minnene med følgene de medfører, er de i stor grad prisgitt hjelp og støtte fra fremmede, vanligvis ansatte i eksillandets hjelpeapparat. For det tredje må de orientere seg i en labyrint av forskjellige velferdssystemer og regelverk.

Disse stressorene har mye til felles med det barne- og familiedepartementet (2001, 14), i sin håndbok om kommunens arbeid med enslige mindreårige, hevder er kjennetegn ved gruppen. Det fremheves at enslige mindreårige er uten sine foreldres umiddelbare omsorg og beskyttelse, at de befinner seg i et fremmed land og at de i varierende grad har opplevd tap eller andre traumatiske opplevelser. Her ser vi at det i stor grad er enighet mellom den nasjonale og den internasjonale forskningslitteraturen. På tross av det store mangfoldet gruppen rommer, har majoriteten av de enslige mindreårige til felles at de befinner seg i et ukjent samfunn, at de er uten omsorgspersoner, at de har flyktet fra krig og forfølgelse og at de er avhengig av hjelp og veiledning fra fremmede, for å orientere seg i det nye samfunnet.

1.6 Relevante konvensjoner og lovverk

Enslige mindreåriges situasjon, er påvirket av en rekke nasjonale og internasjonale juridiske forhold. Disse utgjør en viktig del av rammeverket for utøvelsen av det praktiske arbeidet med gruppen, og jeg vil derfor her vise til de jeg oppfatter som mest sentrale. Barnekonvensjonen er en internasjonal konvensjon, som legger føringer for hvordan Norge forholder seg til enslige mindreårige. Denne er inkorporert i norsk lov og er dermed styrende for statens målsettinger for barn i Norge. En konsekvens av barnekonvensjonen, er at barn anerkjennes som selvstendige rettsubjekt (Lidén mfl. 2013, 25). Barnekonvensjonen slår videre fast barns rett til utdannelse, deltakelse og medvirkning. Flyktningkonvensjonen er aktuell, da den definerer hvem som blir regnet som flyktning. Enslige mindreårige omfattes videre av den europeiske menneskerettighetskonvensjonen. Denne stadfester at ingen skal utsettes for tortur, umenneskelig eller nedverdigende behandling (Europarådet 1950, 1), og at stater har ansvar for å sikre disse rettighetene til enhver som befinner seg på deres territorium. Derfor skal ingen heller sendes tilbake til områder hvor de risikerer å bli utsatt for slik behandling.

Disse internasjonale konvensjonene utgjør en sentral del av grunnlaget for hvordan den norske staten forholder seg til personer som kommer til Norge som enslige mindreårige. Det bør imidlertid presiseres at slike konvensjoner kan tolkes på forskjellige måter. Dette medfører at land som har inkorporert disse i sitt lovverk, likevel kan praktisere dem på forskjellige måter. FNs høykommissær

for flyktninger har derfor i samarbeid med Redd Barna utformet en erklæring om god praksis i arbeid med enslige mindreårige (UNCHR & Redd Barna, 2004). I denne stadfestes grunnleggende prinsipper for hvilken praksis som trengs, både for å beskytte og iverksette enslige mindreåriges rettigheter.

I tillegg til disse konvensjonene, vil også norsk lovverk påvirke rammeverket for praktisk sosialfaglig arbeid med enslige mindreårige. Lov om utlendingers adgang til riket og deres opphold her (utlendingsloven), er en av de sentrale lovene i denne forbindelse, da den regulerer utlendingers opphold i Norge. I § 28 spesifiseres det hvem som kan innvilges asyl. Her stadfestes det at personer med behov for beskyttelse, i henhold til barnekonvensjonen, eller som står i fare for å bli utsatt for dødsstraff, tortur eller annen umenneskelig behandling i hjemlandet, kan innvilges asyl. Det blir fastslått at vurderingen skal ta hensyn til om asylsøkeren er barn, noe som er særlig relevant for enslige mindreårige. Utlendingslovens § 4 stadfester videre at utlendinger som har fått lovlig opphold i riket, har samme rettigheter og plikter som norske statsborgere. Når det gjelder barn som ikke har fått opphold, er disse fremdeles omfattet av barnekonvensjonens forbud mot diskriminering. Dette innebærer at norske myndigheter har et ansvar for disse, også etter et eventuelt avslag når det gjelder nødvendig helsehjelp og skolegang, i tillegg til at de har en omsorgssituasjon som er tilfredsstillende (Stang 2012, 103).

I følge utlendingslovens § 38 kan en enslig mindreårig som tidligere har fått avslag på sin asylsøknad, i noen tilfeller likevel få opphold. Dette krever isåfall sterke menneskelige hensyn eller tilknytning til riket. Sterke menneskelige hensyn, kan her være mangel på forsvarlig omsorg i hjemlandet, somatisk sykdom med behov for behandling, eller at personen har vært utsatt for menneskehandel. Utlendingslovens § 38 påpeker imidlertid at selv om det foreligger sterke menneskelige hensyn eller tilknytning til riket, skal dette avveies i henhold til innvandringsregulerende hensyn. I denne forbindelse hevder Stang (2012, 110) at utlendingslovens § 38, først og fremst er en unntaksbestemmelse som praktiseres strengt, og at innvandringsregulerende hensyn i flere tilfeller enn tidligere går foran eventuelle menneskelige hensyn eller tilknytning til riket.

Dublin- forordningen er del av norsk lov, jamfør utlendingslovens § 32. Dette får konsekvenser for asylsøkere, fordi utlendingsmyndighetene ifølge denne kan la være å behandle en asylsøknad dersom søkeren allerede har blitt innvilget asyl eller andre former for beskyttelse, i et annet land som omfattes av Dublin- samarbeidet. I slike tilfeller skal søknaden behandles i det første landet hvor søkeren søkte om asyl. Enslige mindreårige er imidlertid i stor grad unntatt fra Dublin-forordningen (Vollebæk 2014, 54). I tilfeller hvor enslige mindreårige har søkt om asyl i mer enn et

land i Dublin- samarbeidet, er det landet søkeren befinner seg i der og da som har ansvaret. Selv om en enslig mindreårig asylsøker har søkt om asyl i et annet europeisk land før han eller hun kom til Norge, er det altså fortsatt Norge som er ansvarlig for denne personen.

1.7 Et kunstig skille?

Når det gjelder sosialarbeidere som jobber med denne gruppen, er lovverket sentralt fordi det avgjør hvilke rettigheter enslige mindreårige har, og dermed også hvordan sosialarbeidere som representanter for hjelpeapparatet skal forholde seg til dem. Et viktig skille går mellom enslige mindreårige over og under 15 år. Grunnlaget for dette er lov om barneverntjenester § 5A, hvor barne- ungdoms- og familieetaten (barnevernet) får ansvaret for enslige mindreårige under 15 år. Utlendingsdirektoratet (UDI) har ansvaret for enslige mindreårige mellom 15 og 18 år. Den politiske plattformen til Stoltenbergs flertallsregjering (2009), spesifiserte at den hadde som mål å overføre ansvaret for enslige mindreårige over 15 år til barnevernet, men at den på det tidspunktet ikke oppfattet dette som realistisk med tanke på ressurssituasjonen i barnevernet (Stoltenberg II, 2009).

Siden den gang har ansvaret for enslige mindreårige over 15 år forblitt hos UDI. Siden majoriteten av de som kommer til Norge som enslige mindreårige er eldre enn 15 år, betyr dette at UDI har ansvaret for flesteparten, mens barnevernet tar seg av det yngste segmentet av gruppen. Eide og Lidén (2012, 200) er kritiske til denne ordningen, da de mener norske myndigheter med dette har konstruert et kunstig skille mellom enslige mindreårige over og under 15 år. De viser til at norsk lov tydelig fastslår at alle som befinner seg i Norge og er under 18 år defineres som barn. Derfor mener de at det ikke er noe grunnlag for at det skal være forskjell på barn som er asylsøkere, og barn som ikke er det når det gjelder ansvar etter barnevernloven.

I utredningen «først og fremst barn» (NGOU 2006, 30), påpekes det at forskjellene mellom den omsorgen som tilbys norske barn under barnevernets ansvar, og omsorgstilbudet for asylsøkende barn er slående. Det argumenteres for at barnevernet må ta samme ansvar for asylsøkende barn som for andre barn i Norge som har spesielle hjelpebehov. Det vises til at institusjonene som er ment for enslige mindreårige over 15 år, har betydelig dårligere standard og personaldekning enn tilfellet er på institusjoner som tilhører barnevernet. I tillegg pekes det på at ungdommene under UDIs ansvar, ikke har mulighet til å klage på kritikkverdige forhold. Med tanke på at denne utredningen ble skrevet i 2006, kan dette imidlertid ha endret seg.

Siden alderen spiller en såpass viktig rolle for enslige mindreårige, vil aldersvurderingen ha en avgjørende rolle for deres situasjon, da den avgjør hvorvidt den enkelte havner under barnevernet eller utlendingsdirektoratets ansvarsområde. Den avgjør også om man overhodet anerkjennes som mindreårig. Generelt har de yngste flest rettigheter, mens de som blir testet til å være 18 eller eldre har betydelig færre. Aldersvurderingen består av en undersøkelse av håndroten og av tennene, og kan ikke bekrefte en persons alder med sikkerhet. Dette fører til at aldersvurderingen representerer en kilde til usikkerhet og bekymring for mange enslige mindreårige.

1.8 Dagens kunnskapstatus

Forskning bør etterstrebe å være kumulativ, noe som innebærer at den tar hensyn til allerede eksisterende forskning rundt det aktuelle temaet (Dalland 2007, 93). Dette er også utgangspunktet i denne oppgaven. Derfor vil jeg her redegjøre for noe av forskningen som foreligger om enslige mindreårige, og arbeid med denne gruppen. Jeg begynner med litteraturen fra Norge, og tar så for meg noe av den internasjonale forskningslitteraturen rundt emnet.

Eide (2005; 2012) skriver om enslige mindreårige i Norge i et historisk perspektiv. Han ser blant annet på hvilke grupper som tidligere har kommet som enslige mindreårige, og hvordan Norge har forholdt seg til disse. Blant annet viser han hvordan norske myndigheter inntok en restriktiv tilnærming til jødiske flyktningbarn under andre verdenskrig, hvor det ble lagt vekt på at oppholdet deres kun skulle være midlertidig (Eide 2012, 32). Når det på femtitallet kom en gruppe ungarske enslige mindreårige, ble disse tatt imot med vesentlig større velvilje. Dette knyttes til at denne gruppen av flyktninger ble oppfattet som like nordmenn, og at det norske folk fremdeles hadde okkupasjonen av Norge friskt i minnet (ibid., 37). Ut fra disse to eksemplene ser vi at måten Norge har forholdt seg til enslige mindreårige på, har variert avhengig av situasjonen i Norge og hvordan de aktuelle flyktninggruppene ble oppfattet av majoritetsbefolkningen.

Eide og Lidén (2012, 181) beskriver situasjonen til asylsøkere i Norge, hvor de blant annet gjør rede for asylprosessen og livet på mottak for enslige mindreårige asylsøkere. Lidén, Eide, Nilsen og Wærdahl (2013), tar også for seg enslige mindreåriges levekår i asylmottak. De hevder blant annet at enslige mindreårige på mottak kan deles inn i to grupper, de med kort botid og de som blir der i en lengre periode. De argumenterer for at situasjonen er mindre tilfredsstillende for de med lengre botid på mottak, og at usikkerhet knyttet til hvorvidt asylsøknaden blir godkjent eller ikke, i kombinasjon med den generelle mangelen på ressurser i mottaket, går ut over både den psykiske og fysiske helsen til en del av dem når de blir boende på mottaket i mer enn en kort periode. Bø (2010, 206) ser på hvilken kompetanse og ferdigheter norske sosialarbeidere etterspør når det gjelder

arbeid med etniske minoritetsgrupper, hvor hun peker på at arbeid med disse gruppene innebærer en del utfordringer som er nye for fagfeltet. Her nevner hun blant annet det å møte klienter med store psykiske lidelser og som samtidig har et tabubelagt forhold til psykiatrien, arbeid med ungdom som har flyktet fra krigssoner og som har kommet alene til Norge, og bruk av tolk.

Hvis vi ser på den internasjonale forskningen, finnes det forholdsvis mye faglitteratur som tar for seg enslige mindreårige. Selv om denne litteraturen har sitt utgangspunkt fra praksis utenfra Norge, mener jeg den likevel kan være relevant for den norske konteksten. Eide og Broch (2010, 61), hevder for eksempel at det er påfallende i hvor stor grad den nasjonale og den internasjonale litteraturen som tar for seg arbeid med enslige mindreårige, drøfter samme problemstillinger og utfordringer. Ut ifra deres gjennomgang av forskningslitteraturen, mener de temaene som tas opp i stor grad er de samme.

Ravi Kohli (2007; 2011) har skrevet om sosialt arbeid med enslige mindreårige, med utgangspunkt i Storbritannia. Han hevder at omsorgen for enslige mindreårige fungerer på en mindre tilfredsstillende måte enn det omsorgen for innfødte britiske barn gjør, og at dette gjenspeiler en generell ambivalens ovenfor flyktninger og asylsøkere som gruppe (2007, 52). Han argumenterer for at den realiteten enslige mindreårige i mottak opplever, ikke er i samsvar med det som fremstilles i offentlige dokumenter og retningslinjer. Barrie og Mendes (2011, 500) hevder med utgangspunkt i sin gjennomgang av britisk og australsk forskningslitteratur vedrørende enslige mindreårige, at fagkunnskapen om emnet har blitt større de siste årene. Samtidig påpeker de at det fremdeles finnes flere kunnskapshull, og at det er behov for videre forskning rundt enslige mindreåriges situasjon. Kohli (2007, 71) inntar et tilsvarende standpunkt, hvor han blant annet peker på tillit og mistillit i relasjonen mellom enslige mindreårige og sosialarbeidere som et område som er lite dekket i litteraturen, og som bør dekkes i større grad. Tillit er forøvrig et tema jeg fokuserer på i denne oppgaven, noe jeg kommer tilbake til.

Når det gjelder kunnskapsituasjonen rundt enslige mindreårige, hevder Eide og Broch (2010, 1) at det er behov for en oppdatert kunnskapsstatus om situasjonen i Norge. De fremhever behovet for en vurdering av hvilken kunnskap vi trenger for å videreutvikle og forbedre tilbudet til enslige mindreårige. Berg (2012, 24) viser til at det norske mottaksapparatet har vært i tilnærmet kontinuerlig endring siden det ble etablert sent på 80- tallet. Hun hevder at disse endringene på den ene siden blir drevet av interne forhold som asylpolitiske føringer, og på den andre siden av eksterne forhold, noe den globale konfliktsituasjonen er et eksempel på. Med utgangspunkt i at konteksten for det praktiske arbeidet gjennomgår såpass hyppige endringer, er det sentralt at faglitteraturen er aktuell for praksissituasjonen slik den er i dag, i henhold til Eide og Brochs

argumentasjon. Denne oppgaven søker å bidra til dette, og på denne måten å utvide fagfeltets kunnskapsgrunnlag.

1.9 Oppgavens struktur og oppbygning

Så langt har jeg presentert studiens problemstilling og diskutert dennes relevans for sosialt arbeid. Videre har jeg pekt på noe av regelverket som er særlig sentralt for arbeid med enslige mindreårige, med bakgrunn i at dette utgjør en viktig del av rammeverket for det praktiske arbeidet med gruppen. Jeg har presentert det eksisterende kunnskapsgrunnlaget vedrørende enslige mindreåriges situasjon, da også dette påvirker praksisfeltet. I oppgavens neste del, tar jeg for meg prosjektets metodologi og fremgangsmåte, samt en diskusjon av bakgrunnen for valget av disse. I metodedelen drøftes også etiske betraktninger, i tillegg til en vurdering av studiens validitet og reliabilitet.

I oppgavens tredje del, presenteres det teoretiske grunnlaget for analysen av det empiriske materialet. Her fremheves perspektiver jeg oppfatter som relevante for studien, deriblant tillit, resiliens, salutogenese og kultursensitivitet. I fjerde del kommer presentasjonen og drøftingen av datamaterialet, som er den lengste og mest omfattende delen. Sentralt her, er informantenes praktiske erfaringer. Disse belyses ut fra aktuell faglitteratur og teoretiske perspektiver. Avslutningsvis runder jeg av med en kort oppsummering av studien, samt en diskusjon av denne ut fra den eksisterende forskningslitteraturen om enslige mindreårige.

2 Metodologisk utgangspunkt

I denne delen av oppgaven tar jeg for meg studiens metodologiske tilnærming. Metodologi handler på den ene siden om spørsmål vedrørende hva vitenskap er og ikke er, og på den andre om konkrete spørsmål knyttet til hvordan man rent praktisk gjennomfører en vitenskapelig undersøkelse (Buch-Hansen & Nielsen 2005, 56). Jeg vil her forsøke å gjøre rede for begge disse aspektene. Innledningsvis tar jeg for meg det vitenskapsteoretiske grunnlaget for undersøkelsen. Videre presenteres egen bakgrunn og førforståelse, samt begrunnelse for metodevalg. Etter en kort gjennomgang av prosessen for å samle inn det empiriske materialet, tar jeg til slutt for meg etiske betraktninger rundt valget av metode, i tillegg til en vurdering av oppgavens validitet og reliabilitet.

2.1 Vitenskapsteoretisk utgangspunkt

Fenomenologi handler om en interesse for å forstå sosiale fenomener slik de fremstår for aktørene selv. Dette er en tilnærming som er utbredt i kvalitativ forskning (Kvale & Brinkmann 2009, 45). Begrepet fenomenologi benyttes gjerne for å beskrive forskjellige ting. En av måtene fenomenologi kan forstås på, er som en kvalitativ metode som har til hensikt å fremheve de studerte personenes opplevelser og personlige erfaringer (Svenaeus 2003, 43). Johannesen, Tufte og Christoffersen (2010, 82), beskriver det å benytte en fenomenologisk tilnærming i et kvalitativt design, som *å utforske og beskrive mennesker og deres erfaringer med, og forståelse av, et fenomen.* Denne forståelsen er også mitt utgangspunkt.

Sentralt for fenomenologien som tilnærming er altså dens fokus på personlig erfaring. Den søker å forstå et bestemt fenomen ut ifra hvordan fenomenet fremstår for aktøren, da det å betrakte verden slik den er rent objektivt oppfattes som umulig. Dette står i kontrast til et tradisjonelt positivistisk perspektiv, hvor verden betraktes som uavhengig av hvordan den oppfattes og erfares av forskjellige aktører (Moran 2000, 5). Fra et fenomenologisk perspektiv, er det å sette et skarpt skille mellom realiteten og subjektet som erfarer den umulig, siden subjektets forståelse av omverdenen oppfattes som konstruerende for denne. I en fenomenologisk undersøkelse vil det derfor være viktig at de studerte personenes egne forståelser og erfaringer kommer til syne, fremfor at fremstillingen farges av forskerens holdninger og førforståelse. Da jeg oppfatter fenomenologiens fokus på individets erfaring og forståelse som relevant for studiens problemstilling, har jeg tatt utgangspunkt i denne tilnærmingen.

2.2 Egen bakgrunn og førforståelse

Dalland (2007, 154) hevder at man som forsker kan etterstrebe å møte et bestemt fenomen så forutsetningsløst som mulig, men at det aldri vil være mulig å unngå å gjøre seg noen tanker rundt fenomenet. Ut ifra dette, bør man derfor som forsker ikke prøve å kvitte seg med enhver form for subjektiv oppfatning, men heller søke å være seg denne bevisst og redegjøre for den i formidlingen av forskningen. Dette perspektivet kan knyttes til hermeneutikken, hvor begrepet fordom eller førforståelse er sentralt.

Begrepet førforståelse sikter til at forståelse av et fenomen aldri kan oppstå uten et grunnlag av andre forutsetninger (Gadamer 1999, 130). Enhver forståelse oppstår med bakgrunn i en annen forutgående forståelse, og det å starte fra et forutsetningsløst nullpunkt oppfattes som umulig. Som forsker vil man alltid ha med seg en forhåndsoppfatning både om temaet man tar for seg, og om personene man skal forske på. Det er denne forhåndsoppfatningen jeg sikter til når jeg benytter begrepet førforståelse, det vil si settet av tanker, oppfatninger og kunnskap om det aktuelle fenomenet, som forskeren har med seg inn i situasjonen. Forskerens førforståelse er metodisk viktig for en undersøkelse, da denne i høy grad kan påvirke verdien av det empiriske materialet den resulterer i (Dalland 2007, 154). Dette kan dreie seg om spørsmålene forskeren stiller, hvilke av informantens svar forskeren velger å følge opp, eller hvordan datamaterialet i den endelige rapporten blir fremstilt.

For min egen del, er sosialt arbeid med enslige mindreårige et felt jeg har lite personlig erfaring med fra praksis. Min kunnskap om temaet kommer derfor hovedsakelig fra teori jeg har lest både i forkant av, og etter intervjuene. Som nevnt innledningsvis, har jeg tidligere skrevet bacheloroppgave om flyktninger og asylsøkere, noe som gjorde at jeg hadde en del kunnskap som var relevant for denne studien, for eksempel om selve asylprosessen. Spørsmål som spesifikt er knyttet til enslige mindreårige, hadde jeg mindre kunnskap om. Jeg brukte derfor mye tid på å lese relevant faglitteratur om enslige mindreåriges situasjon, og om sosialt arbeid med denne gruppen.

Når det gjelder hvilke antagelser jeg tok med meg inn i intervjusituasjonen, så jeg for meg at det å jobbe med enslige mindreårige måtte være ganske krevende. Dette var basert på at sosialarbeidere som jobber med gruppen, møter barn og unge som er uten familie og som er alene i Norge. Flyktninger og asylsøkere bærer ofte på erfaringer fra traumatiske opplevelser fra krig, flukt og fattigdom, i tillegg til at de befinner seg i eksil i et fremmed land (Myhrer & Stenerud 2011, 83). Derfor så jeg for meg at arbeid med gruppen var kjennetegnet av en god del utfordringer. Denne oppfatningen ble forøvrig endret noe underveis i intervjuundersøkelsen, etterhvert som både informantene og faglitteraturen formidlet er mer komplekst bilde av barn og unge som riktignok

møter mange utfordringer, men som på samme tid også besitter betydelige ressurser.

Med tanke på intervjuerens førforståelse og hvordan denne kan påvirke materialet som skapes i intervjuet, benyttet jeg i stor grad åpne spørmål i intervjuene. Dette er i henhold til det fenomenologiske perspektivet, som søker å synliggjøre de studerte personenes egne oppfatninger og erfaringer. Tanken var at bruken av åpne spørsmål kunne bidra til å belyse aspekter ved informantenes erfaringer, som jeg på grunn av egen førforståelse ikke ville oppdage ellers. Dette er i henhold til Johannesen, Tufte og Christoffersens (2010, 136) argumentasjon om at menneskers erfaringer og oppfatninger best synliggjøres når informanten kan være med på å bestemme hva som skal tas opp i intervjuet. De knytter dette særlig til intervjuerens førforståelse og tilbøyelighet til å søke bekreftelse for de forestillingene han eller hun har på forhånd. Å gi informanten frihet til å trekke frem nye temaer og spørmål, oppfattes derfor som viktig (ibid.).

2.3 Begrunnelse for metodevalg

For å besvare problemstillingen har jeg gjennomført ni kvalitative intervjuer med sosialarbeidere som jobber med enslige mindreårige på forskjellige arbeidsplasser. I gruppen av informanter, er det sosialarbeidere av begge kjønn, som jobber både med flyktninger og med asylsøkere, i offentlig og privat sektor. Det er forholdsvis stor variasjon i informantens alder, fra midten av 20- årene til rundt 60. Utvalget inkluderer en informant som selv har bakgrunn som flyktning, og som derfor kunne fortelle om hvordan denne erfaringen påvirket han i arbeidet med ungdommene. En annen informant har flere års erfaring både fra å jobbe på transittmottak for enslige mindreårige asylsøkere, og fra en omsorgsbolig for enslige mindreårige flyktninger. Denne informanten kunne derfor bidra til å belyse noen av forskjellene mellom å jobbe med enslige mindreårige som har flyktningstatus, og med de som fremdeles er asylsøkere.

Bakgrunnen for valget av kvalitative intervjuer, lå først og fremst i problemstillingens fokus. Denne er rettet mot hvilke erfaringer informantene har fra arbeid med enslige mindreårige, noe jeg mener en kvalitativ tilnærming er best egnet til å belyse. Kvale og Brinkmann (2009, 43) beskriver målet med det kvalitative forskningsintervjuet, som å oppnå en forståelse av sider ved informantens dagligliv, fra hans eller hennes perspektiv. Slik sett er den kvalitative tilnærmingen i tråd med problemstillingen. En fordel ved det kvalitative intervjuet er også at det kan synliggjøre den kompleksiteten som ofte kjennetegner sosiale fenomener (Johannesen, Tufte & Christoffersen 2010, 137).

2.4 Intervjuform

Alle intervjuene i undersøkelsen er individuelle, noe som innebærer at de ble gjennomført på et avgrenset rom hvor bare intervjuer og informant var til stede. De ble tatt opp på lydopptak, og har så blitt transkribert til skrevet tekst. Med ett unntak, foregikk samtlige intervjuer på informantens arbeidsplass. Ved dette tilfellet fant intervjuet sted på en nærliggende skole, da dette var det mest praktiske alternativet for informanten. Formen på intervjuene er semistrukturert. Dette kan beskrives som et intervju hvor forskeren har en intervjuguide som utgangspunkt for samtalen, mens konkrete spørsmål, temaer og rekkefølge kan varieres (Johannesen, Tufte & Christoffersen 2010, 137). På denne måten får intervjueren fleksibilitet til å gå inn på eventuelle temaer som informanten tar opp underveis. I henhold til dette utarbeidet jeg en intervjuguide (se vedlegg 3), hvor aktuelle temaer ble listet opp, i tillegg til spesifikke spørsmål. Jeg tok høyde for å bevege meg mellom de forskjellige temaene, og at eventuelle nye tema ville dukke opp underveis.

Informantene fikk anledning for å snakke forholdsvis fritt under intervjuene, og kunne trekke frem nye tema selv, noe de ofte gjorde. I de fleste intervjuene greide informanten ut om en del hovedtemaer som ble introdusert innledningsvis, mens jeg først og fremst stilte utdypende spørsmål eller trakk inn nye tema ved behov. Enkelte intervju var i større grad preget av at informanten svarte kortfattet på spørmålene som ble stilt, og i disse tilfellene inntok jeg en mer aktiv rolle. Denne fremgangsmåten fungerte slik jeg ser det bra, og jeg fikk inn mye informasjon om en rekke forskjellige aspekter ved hvordan informantene opplever å jobbe med enslige mindreårige.

2.5 Kriterier for utvalget

Kvalitativ kunnskap er ikke universell, og er derfor generaliserbar i mindre utstrekning enn kvantitativ statistikk. Med tanke på å belyse noe av mangfoldet blant informantene og deres erfaringer, ønsket jeg likevel å etterstrebe å få en viss bredde i mitt utvalg. På bakgrunn av dette inkluderer utvalget sosialarbeidere med forskjellig kjønn, alder, stilling og roller ovenfor de enslige mindreårige. I alt snakket jeg med ni ansatte fra syv forskjellige arbeidsplasser. Felles for samtlige, er at de jobber med enslige mindreårige flyktninger eller asylsøkere, men utover dette er forskjellene forholdsvis store. Noen jobber i omsorgsboliger, mens andre er ansatt på transittmottak eller i organisasjoner som tilbyr tjenester til enslige mindreårige. Utvalget er altså forholdsvis bredt, med stor variasjon mellom informantene. Det kan imidlertid tenkes at utvalget kan være selektivt, for eksempel ved at de informantene som ble kontaktet og som valgte å delta i undersøkelsen også er de som er mest engasjert i sitt arbeid, eller har mer positive erfaringer fra arbeidet enn de som valgte å ikke delta. Man kan derfor ikke gå ut fra at bildet informantene gir, er representativt for

sosialarbeidere som jobber med enslige mindreårige generelt.

2.6 Den første kontakten

Før jeg kunne ta kontakt med potensielle informanter, måtte undersøkelsen godkjennes av norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD) (se vedlegg 1). Når dette var bekreftet, sendte jeg ut introduksjonsbrev over e-post til en rekke forskjellige arbeidsplasser som fremstod som relevante. I disse introduksjonsbrevene, som vanligvis ble sendt til arbeidsplassens kontaktperson eller enhetsleder, presenterte jeg i korte trekk studien og hva jeg var interessert i å finne ut, samt at jeg gjorde rede for min egen bakgrunn. I tillegg beskrev jeg hva det rent praktisk ville innebære for den enkelte å delta. Introduksjonsbrevene ble videresendt av enhetsleder ut til de øvrige ansatte, som i neste omgang gav enhetsleder tilbakemelding dersom de kunne tenke seg å stille til intervju. Isåfall fikk de kontaktinformasjonen min, slik at vi deretter kunne kommunisere direkte og gjøre en avtale. Når intervjuet var avtalt, reiste jeg vanligvis til informantens arbeidsplass for å gjennomføre intervjuet der.

Bakgrunnen for at jeg valgte å gjøre det på denne måten, var først og fremst knyttet til at jeg regnet det som mer sannsynlig at informantene ville delta i undersøkelsen, dersom de kunne gjennomføre intervjuet i forbindelse med en vanlig arbeidsdag, fremfor å måtte komme til Oslo på egen fritid. Jeg så også for meg at informantene ville være mer komfortable med å bli intervjuet på sin egen arena, og at dette kunne påvirke kvaliteten på det empiriske materialet i positiv retning. En annen viktig grunn til at jeg bestemte meg for en slik fremgangsmåte, var at jeg i studien søker å få innblikk i hvordan det er å jobbe med enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere. Dette var noe jeg så for meg at jeg ville kunne få et rikere inntrykk av, dersom jeg oppsøkte sosialarbeiderne der de faktisk utøver sitt arbeid.

Det bør også nevnes at jeg opplevde det som svært interessant og lærerikt å besøke de forskjellige stedene hvor sosialarbeider jobber med enslige mindreårige, enten det var med flyktninger som hadde fått opphold i Norge, eller med asylsøkere som fremdeles ventet på svar på sin asylsøknad. Mange steder ble jeg vist rundt på områdene, og fikk slik dannet et inntrykk av hvordan det var å jobbe der. Dette var noe jeg opplevde som relevant og spennende, og som jeg tror bidro til å gi et mer helhetlig bilde av informantenes situasjon og erfaringer.

2.7 Transkripsjon av datamaterialet

I en transkripsjon blir en samtale mellom to mennesker som møtes ansikt til ansikt, abstrahert og fiksert i skriftlig form (Kvale & Brinkmann 2009, 186). Transkribering innebærer å gjøre om lydopptak til skriftlig tekst, noe som gjør det lettere å bearbeide og ikke minst analysere datamaterialet. Når intervjuene var gjennomført og tatt opp, ble de altså transkribert til tekst. Transkriberingen av opptakene gav meg mulighet til å bli godt kjent med materialet, noe jeg opplevde som en fordel for den senere analysen. Jeg lærte også mye om egen intervjuteknikk av å høre på opptakene av intervjuene. Selve transkriberingen av materialet, ble i hovedsak gjennomført etter at samtlige intervjuer var fullført. I tillegg til lydopptakene av intervjuene, tok jeg notater i etterkant av hvert intervju hvor jeg skrev ned ting som ikke kom tydelig frem i opptaket. Dette kunne dreie seg om den generelle stemmingen under intervjuet, eller informantens kroppsspråk.

At enkelte aspekter ved intervjuet går tapt underveis i prosessen hvor lyd transformeres til tekst, var noe jeg merket meg. Jeg forsøkte å gjengi lydopptakene så nøyaktig som mulig, ved å inkludere detaljer som pauser i samtalen eller latter i transkripsjonen, men det var likevel enkelte ting som det var vanskelig å inkludere. Dette gjaldt for eksempel informantens kroppspråk eller tonefall, som var noe jeg under transkriberingen fant ut kan si mye om hva informanten faktisk formidler.

2.8 Et asymmetrisk maktforhold

Kvale og Brinkmann (2009, 52) hevder at et viktig trekk ved det kvalitative intervjuet, er at det til enhver tid er preget av et asymmetrisk maktforhold mellom intervjuer og informant. Med dette sikter de til at det kvalitative intervjuet ikke er et møte mellom likeverdige parter. Intervjueren besitter både spørsmålene, den vitenskapelige kunnskapen, og muligheten til å bearbeide det innsamlede materialet i etterkant. Intervjueren kan også ha en skjult agenda med intervjuet, som informanten ikke er klar over. En potensiell utfordring som kan oppstå i denne forbindelse, er at informanten blir usikker på hva intervjueren egentlig er ute etter, og at dette resulterer i at han eller hun blir tilbakeholden i svarene sine. Dette var en utfordring jeg prøvde å imøtekomme ved å avklare på forhånd hva jeg ønsket å få svar på, og hva intervjuene kom til å dreie seg om. I tillegg foregikk intervjuene på informantenes arbeidsplass, noe jeg så for meg kunne bidra til å utjevne asymmetrien i makt. Før intervjuene begynte, ble det informert om at intervjuene var anonyme og at deltagelse var frivillig.

Samtidig bør det presiseres at intervjueren riktignok kan redusere eller øke asymmetrien i makt mellom partene, men at den ikke kan fjernes fullstendig (Kvale & Brinkmann 2009, 53). Denne ubalansen utgjør en fundamental del av det kvalitative intervjuet. Det vil derfor være lite

hensiktsmessig å forsøke å fjerne denne helt. I stedet bør man som forsker reflektere over hvilken rolle makten har spilt i den konstruksjonen av kunnskap som intervjuet er. Dette har jeg forsøkt å imøtekomme, blant annet ved bruk av åpne spørmål i intervjuene og ved å gjennomføre intervjuene på informantenes arena. Under bearbeidingen av materialet, har jeg forsøkt å gjengi dette på en så nøyaktig måte som mulig.

Ved et tilfelle opplevde jeg at en informant som under intervjuet hovedsaklig hadde svart kortfattet på spørmålene jeg stilte, begynte å fortelle langt mer utfyllende etter at jeg hadde slått av lydopptakeren, i forbindelse med avslutningen av intervjuet. Informanten fortalte videre om temaer som var relevante for undersøkelsen, noe som i liten grad var tilfellet da opptakeren stod på. Hva som var årsaken til at denne informanten åpnet seg først når opptakeren ble slått av forblir usikkert, men når jeg leste Kvale og Brinkmanns (2009, 52) betraktninger rundt intervjuets asymmetriske maktforhold, så jeg en mulig forklaring på noe som jeg hadde undret meg litt over i etterkant av intervjuet. Det kan for eksempel tenkes at denne informanten var usikker på hva den egentlige agendaen med intervjuet var, og dermed ikke ville oppgi informasjon som kunne oppfattes som sensitiv. Uansett om dette var tilfellet eller ikke, illustrerer eksempelet hvordan asymmetrien i makt mellom intervjuer og informant kan påvirke det empiriske materialet.

2.9 Etiske betraktninger

Spørsmål vedrørende etikk, er ikke begrenset til den enkelte intervjusituasjonen, men er aktuelle gjennom samtlige av intervjuundersøkelsens faser. Kvale og Brinkmann (2009, 81) drøfter blant annet hvilke etiske problemstillinger som gjerne oppstår i de forskjellige fasene i en slik undersøkelse. Jeg vil ikke ta for meg hver av disse i detalj her, men vil kort nevne at ivaretagelse av informantenes konfidensialitet, i tillegg til at det sikres at informasjonen som gjengis i rapporten er så sikker som mulig, er sentrale aspekter forskeren må ta hensyn til gjennom hele undersøkelsen. Med tanke på konfidensialitet, har jeg anonymisert navn og andre opplysninger som kan bidra til å identifisere informantene. En av årsakene til at dette er viktig, er at det da gjerne er mer sannsynlig at informantene vil gi en oppriktig beskrivelse av hvordan de opplever praksisfeltet, også når det gjelder eventuelle problematiske aspekter. Dersom informantene er bekymret for hvilke konsekvenser det vil få hvis de forteller at noe ved deres arbeidshverdag er spesielt problematisk, er det sannsynligvis mange som vil velge å holde dette for seg selv. At informasjonen blir anonymisert, vil også kunne utgjøre en trygghetsfaktor for en del informanter.

Intervjuene ble gjennomført med deltakernes informerte samtykke. Dette innebærer at de har fått informasjon om undersøkelsens formål, og hva det konkret innebærer å delta (Kvale & Brinkmann 2009, 88) (se vedlegg 2). Dette er viktig fordi informantene skal vite hva de går til, og hvordan informasjonen som kommer frem i intervjuene kommer til å bli brukt, før de sier seg villige til å delta. Et annet aspekt ved informert samtykke, er at deltagelse er frivillig og at deltakerne har mulighet til å trekke seg fra intervjuet når som helst. Dette ble det informert om i forkant av intervjuene. Det ble presisert at kun studenten og eventuelt veileder, ville ha tilgang til personopplysningene og at disse ville oppbevares på et sikkert sted under hele undersøkelsens varighet.

Forskeren bør veie hvorvidt en undersøkelse vil komme gruppen eller individene man skriver om til gode opp mot hvilke negative konsekvenser deltagelse i undersøkelsen vil kunne ha for informantene (Kvale & Brinkmann 2009, 86). Med tanke på at informantene i denne undersøkelsen er profesjonelle, hadde de sannsynligvis en viss innsikt i hva det å delta i en intervjuundersøkelse innebærer. Dette var noe de også ble informert om i forkant av intervjuene. Ved at personinformasjon i tillegg anonymiseres, har jeg etterstrebet å redusere eventuelle negative konsekvenser for informantene. Informantene hadde mulighet til å trekke sitt samtykke også etter selve intervjuene, dersom de skulle ombestemme seg i etterkant. Studiens hensikt å bidra til utviklingen av kunnskapsgrunnlaget for sosialt arbeid med enslige mindreårige, og ut ifra dette fremstår fordelene ved undersøkelsen som større enn eventuelle negative konsekvenser.

2.10 Kriterier for vitenskapelighet

Både kvalitativ og kvantitativ forskning, vurderes ut fra en rekke kriterier som skal si noe om vitenskapeligheten, og dermed også om kvaliteten på en studie. I denne forbindelse er begrepene om validitet og reliabilitet særlig relevante. Validitet dreier seg om hvorvidt metoden som benyttes, er egnet for å si noe om fenomenet den ønsker å si noe om (Kvale & Brinkmann 2009, 250). En vanlig måte å teste en undersøkelses validitet på, er å gjenta undersøkelsen på forskjellige tidspunkt. Reliabilitet handler på sin side om hvor nøyaktige undersøkelsens data er (Johannesen, Tufte & Christoffersen 2010, 229). Reliabilitet kan testes ved at forskjellige forskere undersøker samme fenomen. Om forskerne kommer frem til forholdsvis like funn, betrakter man gjerne undersøkelsens reliabilitet som høy.

Denne måten å benytte begrepene om validitet og reliabilitet på, blir noen ganger oppfattet som problematiske til bruk i kvalitative undersøkelser. Dette er blant annet knyttet til at når man benytter intervju som verktøy for å samle inn vitenskapelige data, vil man svært sjelden kunne reprodusere

nøyaktig samme funn på forskjellige tidspunkt. Validitet og reliabilitet er imidlertid begreper som er hentet fra kvantitativ metode. Å overføre begreper som er utformet for en spesifikk metode til en annen som er såpass forskjellig, kan betraktes som problematisk, noe for eksempel Merrick (1999, 26) argumenterer for.

2.10.1 Reliabilitet

Jette Fog (2004, 185) hevder i likhet med Merrick, at reliabilitetsbegrepet slik det blir benyttet i kvantitativ metode, ikke er særlig nyttig til bruk i kvalitative undersøkelser. Hun argumenterer for at en alternativ måte å vurdere kvalitativ forskning på, er å vurdere hvorvidt intervjuet beskriver informanten eller situasjonen på en nøyaktig måte, eller om det representerer et forvrengt bilde. Slik sett har Fogs forståelse av reliabilitetsbegrepet, mye til felles med den fenomenologiske tilnærmingen, da fokus er på fenomenet slik det erfares av informanten og ikke av forskeren. Kilden til en slik forvrengning, vil vanligvis være intervjueren selv. Dette kan skje ved at intervjueren har en førforståelse som bidrar til at han eller hun fokuserer på bestemte aspekter ved informantens utsagn, mens andre blir oversett. Her argumenterer Fog (2004, 186) for at en ting forskeren kan gjøre for å øke sin undersøkelses troverdighet, er å gi en begrunnet og realistisk redegjøring og refleksjon rundt hvordan psykologiske prosesser både i intervjusituasjonen og i bearbeidingen av materialet, kan ha påvirket det endelige resultatet.

Her ser vi at det ikke betraktes som noe mål i seg selv at alle subjektive faktorer skal fjernes. Det er fordi dette betraktes som et umulig mål. Subjektive forhold vil alltid være til stede i menneskelig interaksjon, og slik sett vil det å fjerne disse verken være mulig eller hensiktsmessig. Derfor bør man i stedet stille krav om at forskeren synliggjør seg selv som intervjuer (Fog 2004, 188). Dette inkluderer refleksjon rundt forskerens førforståelse, følelser og oppfatning av situasjonen. På denne måten får leseren et bedre grunnlag for å foreta en vurdering av undersøkelsens pålitelighet eller reliabilitet. I denne undersøkelsen har jeg tatt utgangspunkt i Fogs betraktninger rundt vurderingen av validitet og reliabilitet i kvalitative studier. Når det gjelder reliabilitet, har jeg i oppgavens metodedel for eksempel inkludert drøfting av egen førforståelse og bakgrunn i fagfeltet. Dette er hva Fog (2004, 188) referer til som å synliggjøre seg selv som forsker, og som fremheves som sentralt for å øke reliabiliteten i en studie.

2.10.2 Validitet

Validitet dreier seg som nevnt om hvorvidt en undersøkelse måler det den hevder å måle (Fog 2004, 193). Dette kan oppfattes som en smal definisjon av validitetsbegrepet. Fog hevder at det i kvalitativ forskning, vil være mer hensiktsmessig å benytte en bredere definisjon av begrepet. Hun

argumenterer for at validitet i kvalitative studier, bør handle om hvorvidt studien undersøker det den hevder å undersøke. En vurdering av en kvalitativ undersøkelses validitet, vil da handle om å rette et kritisk blikk mot de analytiske redskapene man som forsker har benyttet seg av. Man skal vise at man har gitt en nøyaktig fremstilling av det innsamlede datamaterialet, og ikke et selektivt bilde basert på forskerens egne forestillinger. Derfor må man til enhver tid argumentere hvorfor man gjør, tenker, sier og fortolker som man gjør (Fog 2004, 203). Med tanke på ivaretagelsen av kravet til undersøkelsens validitet, har jeg forsøkt å gjengi beskrivelsen av selve forskningsprosessen på en nøyaktig og presis måte. Blant annet legger jeg ved undersøkelsens intervjuguide, introduksjonsbrev til informantene, og godkjenning fra norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD). Jeg har også etterstrebet å argumentere for antagelsene og påstandene som legges frem i rapporten, med tanke på ivaretagelse av Fogs krav til validitet.

3 Teoretiske perspektiver

Før jeg presenterer undersøkelsens data, vil jeg i denne delen av oppgaven ta for meg forskning og teori som vil bli benyttet for å belyse datamaterialet. Jeg fokuserer primært på tre hovedtema. Det første er tillit. Dette er et emne som ofte ble nevnt av informantene, og som jeg oppfatter som forholdsvis lite gjort rede for i forskningslitteraturen om arbeid med enslige mindreårige. Dette er et poeng som også fremheves av Kohli (2007, 71). Når det gjelder tillit, viser jeg til empowerment som eksempel på en tilnærming som jeg oppfatter som hensiktsmessig for å fremme tillit i relasjonen mellom enslig mindreårig og profesjonell hjelper. Jeg argumenterer for at empowerments fokus på overføring av makt fra hjelper til klient, kan ha en tillitsfremmende funksjon i arbeid med enslige mindreårige.

Det andre temaet jeg tar for meg er mestring, og her inkluderes to teoretiske perspektiver som jeg oppfatter som relevante, nemlig resiliens og salutogenese. Det perspektivene har til felles, er fokuset på mestring, og det som fremmer sunn utvikling på tross av belastende livsbetingelser. Mestring er et tema som ofte vektlegges i litteraturen om enslige mindreårige (for eksempel i Kohli 2007; 2011; Bræin & Christie 2012; Myhrer & Stenerud 2011), og det var også sentralt i flere av intervjuene i undersøkelsen. Det tredje perspektivet som presenteres er kultursensitivitet. Her peker jeg på hvordan bevissthet hos profesjonelle hjelpere rundt kulturelle faktorer, både ved de enslige mindreårige og hos dem selv, kan bidra til å styrke det videre arbeidet. Jeg argumenterer for at denne tilnærmingen også kan fremme tillit. Felles for de teoretiske perspektivene jeg presenterer her, er at de i varierende grad er knyttet til og har innvirkning på, relasjonen mellom sosialarbeidere og enslige mindreårige. Jeg kommer til å benytte perspektivene som presenteres i denne delen av oppgaven, for å belyse det empiriske materialet ved hjelp av disse senere.

3.1 Tillit

Eide og Skorstad (2009, 188) hevder at et konstruktivt forhold mellom hjelper og klient er avhengig av tillit i relasjonen, og dette er det første perspektivet jeg presenterer. Innledningsvis vil jeg avklare hva jeg sikter til når jeg benytter meg av begrepet. Fugelli (2011, 104) beskriver tillit som menneskets oppfatning av at andres godhet, ærlighet og dyktighet er til å stole på. Han fremhever seks forhold som sentrale for utviklingen av tillit i relasjonen mellom hjelper og klient. Disse er moralsk integritet, i betydningen uavhengighet fra andre (for eksempel kommersielle eller byråkratiske) interesser, evne til å være personlig, deling av makt, å ha en oppriktig interesse for klienten, å ikke love for mye, og til slutt profesjonell kompetanse.

Grimen (2009, 35) fremhever i likhet med Fugelli, at pålitelighet og kompetanse er avgjørende for hvorvidt profesjonelle oppnår tillit hos sine klienter. Selv om Fugelli først og fremst henvender seg til relasjonen mellom helsearbeidere og deres klienter, velger jeg å ta utgangspunkt i hans forståelse av tillitsbegrepet, da jeg mener denne også har relevans for arbeid med enslige mindreårige. Utfordringer knyttet til å skape tillit vil være aktuelle når det gjelder relasjonen mellom sosialarbeidere og enslige mindreårige, et poeng Kohli (2007, 106) peker på. Han hevder at de enslige mindreårige i hans undersøkelse, i liten grad var villige til å snakke med sosialarbeiderne på en ærlig og oppriktig måte med mindre det var oppnådd en tillitsfull relasjon mellom dem. Han hevder at effektivitet i arbeidet er nært knyttet til hvorvidt sosialarbeiderne klarer å etablere et tillitsforhold til ungdommene (Kohli 2007, 207).

At tillit er et sentralt tema i arbeid med enslige mindreårige, blir bekreftet av Eide og Lidén (2012, 190). De viser til at ansatte på asylmottak har en dobbel funksjon, hvor de på den ene siden skal ivareta ungdommenes behov, mens de på den andre siden er representanter for det offentlige som dermed skal fremme statens interesser. Dette bidrar til å skape en relasjon mellom sosialarbeiderne og ungdommene som er preget av ambivalens, hvor graden av tillit gjerne blir begrenset (Eide & Lidén 2012, 191). Selv om denne forskningen tar utgangspunkt i situasjonen på asylmottak, mener jeg den har relevans også for arbeid med enslige mindreårige med flyktningstatus, selv om problematikken trolig er mer eksplisitt på mottak, siden spørsmålet om opphold da fremdeles er uavklart.

3.1.1 Ubalanse i makt og etablering av tillit

Tillit og makt er nært sammenvevd ved at de som tildeles ansvar gjennom tillit, samtidig får makt (Grimen 2009, 28). Dette er sentralt når det gjelder formidling av sensitiv informasjon, som er relevant i arbeid med enslige mindreårige. Mange er for eksempel bekymret for å miste sin rett til opphold, dersom de forteller de profesjonelle hjelperne at de har kontakt med slekt eller familie i hjemlandet, noe som resulterer i at de ofte holder denne typen informasjon for seg selv. Dette viser at det å skape tillit kan utgjøre en utfordring i arbeid med enslige mindreårige, og at usikkerhet fra ungdommenes side delvis er knyttet til dette. Dersom de profesjonelle som jobber med gruppen bidrar til å redusere denne usikkerheten, ved å formidle at de kan hjelpe dem og har kunnskap som kan være til nytte for dem, kan dette være en måte å styrke graden av tillit på. Å redusere ubalanse i makt er en annen aktuell tilnærming profesjonelle kan benytte.

Hjelperelasjoner er kjennetegnet av stor ulikhet i maktforholdet mellom partene, noe som kan knyttes til at den profesjonelle representerer det offentlige hjelpeapparatet. Makt forstås her som

individets mulighet til å påvirke forhold som har innvirkning på dets livsbetingelser (Andersen, Brok og Mathiasen 2000, 59). Skytte (2008, 203) hevder at sosialarbeidere har makt ved at de gjennom sin definisjon og vurdering av klientens situasjon, kan påvirke klientens tilgang til viktige deler av samfunnets goder. Hjelpeapparatets makt hviler videre på et fundament som både er økonomisk, juridisk, kulturelt og ideologisk, noe som tilsier at denne makten er forholdsvis omfattende (Skau 2003, 45). Representanter for hjelpeapparatet besitter kunnskap og ressurser som klienten ønsker tilgang til, og dette gjør at makt alltid være til stede i hjelperelasjonen i større eller mindre grad. Videre er ubalanse i makt en faktor som fremmer mistillit, mens tilstedeværelse av tillit fremmer samarbeid (Grimen 2009, 75). Den vesentlige asymmetrien i makt mellom partene, kan derfor forklare noe av bakgrunnen til at etablering av tillit utgjør en utfordring i arbeid med enslige mindreårige.

Hvorvidt det er mulig eller ønskelig å oppnå en fullstendig jevn fordeling av makt i relasjonen mellom sosialarbeidere og enslige mindreårige er tvilsomt, men det kan likevel være hensiktsmessig å etterstrebe en viss reduksjon av denne asymmetrien. Dette kan bidra til å styrke graden av tillit, og kan slik sett fremme det videre arbeidet med de enslige mindreårige. Qureshi (2009, 226) hevder at tillit kan styrkes, ved at klientene i størst mulig grad er med i de sammenhengene som angår dem, slik at de føler at de er involvert i avgjørelsene som påvirker deres situasjon. Empowerment kan derfor være et eksempel på en tilnærming som kan bidra til å fremme tillit.

3.1.2 Empowerment og tillit

I korte trekk dreier empowerment seg om hvordan klienten får, eller selv tar en økt grad av makt og slik blir en aktør i sitt eget liv (Levin 2004, 114). Andersen, Brok og Mathiasen (2000, 14) fremhever at profesjonelle hjelpere fra et empowermentbasert perspektiv, bør etablere samarbeidsrelasjoner som bidrar til at klienten kan ta makten over sitt eget liv, samtidig som klienten får hjelp og støtte til å gjennomføre nødvendige endringer i livet sitt. Som vi ser, er medbestemmelse et sentralt element i empowerment.

Overføring av makt er altså en måte sosialarbeidere konkret kan gå frem på for å skape tillit i relasjonen til enslige mindreårige. I Kohlis (2007, 71) undersøkelse, blir det å ha en kommunikasjonsform som er preget av ærlighet, tydelighet og realisme fremhevet som spesielt viktig av sosialarbeiderne. Her ser vi en parallell til Fugellis forståelse av tillit, hvor det å ikke love for mye fremheves som et hovedpunkt. Andre viktige faktorer som profesjonelle hjelpere kan fokusere på for å bygge opp tillit, er oppfølging, lyttende interesse, å holde det man lover, og å gi raske tilbakemeldinger (Hjelde & Stenerud 1999, 83).

Tillit kan skapes på flere måter, men den tilnærmingen som fremstår som mest relevant for arbeid med enslige mindreårige, er den Grimen (2009, 76) refererer til som «de små skritts metode». I korte trekk beskrives dette som at en av partene i en fastlåst situasjon, først tar et lite skritt som bringer de ut av situasjonen. Om den andre responderer positivt, kan de avansere til å ta gradvis større skritt helt til et tilstrekkelig tillitsforhold som muliggjør et konstruktivt samarbeid, er etablert mellom dem. I en relasjon mellom sosialarbeider og enslig mindreårig, kan en slik utvikling ta form ved at sosialarbeideren innleder med å demonstrere at han eller hun er til å stole på, ved å holde avtaler og kommunisere på en tydelig måte. I neste omgang kan dette føre til at ungdommen får økt tillit til sosialarbeideren, slik at et samarbeid over tid kan etableres. En forutsetning for at en slik tilnærming skal være mulig, er at relasjonen varer over et lengre tidsrom. Dette er i mindre grad tilfellet på asylmottak, siden beboerne vanligvis kun bor der i en kortere periode. Denne tilnærmingen vil derfor gjerne i større grad være relevant for arbeid med enslige mindreårige med opphold.

3.2 Resiliens

Et kjennetegn ved enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere, er at de ofte har opplevd krigshandlinger, tap og brutte relasjoner. Dette gjør at de vanligvis defineres som en risikogruppe (Eide & Broch 2010, 49). Samtidig understreker både nasjonal og internasjonal faglitteratur betydningen av at enslige mindreårige ikke utelukkende tilskrives en rolle som offer, men at det også fokuseres på deres muligheter og mestringsevne (for eksempel Eide & Broch 2010, 62; Kohli 2007, xxi). Dette var en holdning det ble gitt uttrykk for i flere av intervjuene. En konkret måte et slikt mestringsperspektiv kan implementeres i praksis på, er ved å ta utgangspunkt i et resiliensorientert perspektiv i arbeidet (Bræin og Christie 2012, 281).

Mange enslige mindreårige ønsker å ikke å snakke om vanskelige opplevelser fra fortiden, særlig ikke den første tiden i eksil (Myhrer & Stenerud 2011, 88). Siden en orientering mot resiliens fokuserer på å styrke de faktorene i individets tilværelse som virker beskyttende, fremfor behandling av det som oppfattes som problematisk, kan en tilnærming basert på resiliens være hensiktsmessig. Dette er i tråd med barne- og familiedepartementets (2001, 113) håndbok om arbeid med enslige mindreårige. Her påpekes det at et fokus på resiliens kan være nyttig i arbeid med enslige mindreårige, og at kunnskap om det som fremmer motstand mot belastende livsbetingelser, tradisjonelt har vært lite belyst i behandlingsammenheng.

Resiliensbegrepet brukes for å beskrive individets motstand mot psykososiale risikoopplevelser (Rutter 1999, 119). Det handler om hvilke forhold som gjør at enkelte barn som vokser opp i

belastende omgivelser, kommer styrket ut av vanskelige opplevelser, mens andre får problemer i etterkant (Bengtson & Ruud 2012, 188). Kvello (2008, 227) hevder at individets resiliens dels kan knyttes til individuelle faktorer som genetisk robusthet eller stabil personlighet, og dels til miljørelaterte forhold som støtte i individets sosiale nettverk. En tilnærming basert på resiliens, er særlig relevant for individer som i lengre perioder har vært utsatt for ressursmangler, dårlige oppvekstvilkår, rusproblemer eller andre belastende livsbetingelser. Selv om ikke alle som kommer til Norge som enslige mindreårige har vokst opp under forhold de har opplevd som belastende, har mange levd i fattigdom, krigssoner eller flyktningleirer. De har også flyktet fra sitt hjemland og opplevd brudd med sine nærmeste relasjoner, noe som i høy grad kan beskrives som en belastende faktor.

Skårderud, Haugsgjerd og Stänicke (2010, 404) peker på tre faktorer som de hevder er sentrale for utviklingen av resiliens. Disse er tro på at man kan påvirke sine omgivelser, evne til å forholde seg til egne tanker og følelser, og evne til å inngå i omsorgsfulle relasjoner til andre mennesker. Ut ifra disse faktorene kan man se for seg at resiliens for eksempel kan styrkes ved at medbestemmelse utøves i arbeidet, og at nye, stabile og tillitsfulle relasjoner etableres. At de får mulighet til å oppleve mestring ved å tilegne seg ny kunnskap og ferdigheter, er en annen måte deres grad av resiliens kan fremmes på i praksis. Ved å oppmuntre og legge til rette for deltagelse i fritidsaktiviteter, kan profesjonelle hjelpere på denne måten fremme resiliens hos ungdommene. Dette kan gi muligheter for opplevelser av mestring i tillegg til å være en arena for å etablere nye stabile relasjoner

Hvorvidt et barn eller en ungdom utvikler resiliens, avhenger av flere forhold. Det kan skilles mellom individuelle og familiemessige resiliensfaktorer, i tillegg til resiliensfaktorer i nettverket (Bengtson og Ruud 2012, 188). For profesjonelle hjelpere er det mulig å påvirke enkelte av disse resiliensfaktorene, mens det ikke er tilfellet for andre. Medfødt robusthet eller opplevelser fra tidlig i livet, er eksempler på en individuell resiliensfaktorer som det ikke er mulig å endre i særlig grad. Trygge og stabile relasjoner, opplevelser av å mestre, eller en god læringssituasjon i skolen, er derimot eksempler på faktorer som profesjonelle hjelpere kan bidra til å påvirke. Profesjonelle hjelpere som jobber med enslige mindreårige flyktninger eller asylsøkere, bør derfor fokusere på disse faktorene da det er disse de har mulighet til å påvirke, og som kan bidra til å styrke ungdommenes resiliens og mestring (ibid., 189). Dette kan for eksempel gjøres ved å legge til rette for deltagelse i skolen, eller andre aktiviteter som gir muligheter for mestring og etablering av relasjoner.

3.3 Salutogenese og opplevelsen av sammenheng

Salutogenese kan oversettes til det som er helsefremmende, og fremstilles ofte i motsetning til patogenese, som dreier seg om det som skaper sykdom (Grøholt, Sommerschild & Garløv 2008, 65). Når det er snakk om salutogene faktorer, sikter jeg til forhold som kan fremme sunnhet og mestring hos individer. Salutogenese som perspektiv, er særlig knyttet til Aaron Antonovsky (2000). Sentralt her, er det Antonovsky refererer til som opplevelse av sammenheng (sense of coherence) i tilværelsen. Han hevder at individer som har opplevd livstruende forhold, men som likevel har kommet fra det med god psykisk helse og livsmotet intakt, kjennetegnes av evnen til å opprettholde en opplevelse av sammenheng i tilværelsen. Antonovsky (2000, 34) argumenterer for at opplevelsen av sammenheng er basert på tre faktorer. For det første, er det viktig at den situasjonen individet befinner seg i her og nå oppleves som forståelig. For det andre, må individet ha mulighet til å påvirke denne situasjonen. Til slutt er det viktig at situasjonen oppleves som meningsfylt

Berg (2012, 31) hevder at situasjonen asylsøkere befinner seg i, på en del områder kan beskrives som det motsatte av de nevnte aspektene ved opplevelse av sammenheng. Dette knyttes til at asylsøkeres situasjon ofte er kjennetegnet av liten grad av oversikt, og at de har få muligheter til å påvirke egne livsbetingelser. I tillegg vil en tilværelse som domineres av lediggang og venting, gjerne oppleves som lite meningsfylt. Situasjonen for personer som har fått innvilget opphold, vil på de fleste områder være mindre preget av en slik uforutsigbarhet og maktesløshet, men det er likevel grunn til å anta at en modell som fokuserer på å styrke opplevelsen av sammenheng, kan være hensiktsmessig også for enslige mindreårige med opphold. Enslige mindreårige flyktninger befinner seg fremdeles i eksil i et fremmed land, og er uten omsorgspersoner. Skytte (2008, 101) peker for eksempel på at det å utvikle en tro på at man har innflytelse over egen tilværelse, er vanskelig når man ikke behersker det lokale språket godt nok eller ikke har innsikt i det norske velferdssystemets regelverk. Dette er utfordringer som kan være aktuelle både for enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere, og slik sett kan en styrking av individets opplevelse av sammenheng være relevant for begge grupper.

Opplevelsen av sammenheng kan styrkes på en rekke måter. Tillitsfulle relasjoner, kontakt med minst en betydningsfull annen person, klare regler og grenser, samt utvikling av spesielle interesser og hobbyer, er eksempler på noen viktige faktorer (Hansson & Cederblad 2012, 6). Dette er aspekter som profesjonelle hjelpere har mulighet til å påvirke i arbeid med enslige mindreårige. I praksis kan dette ta form, ved at ungdommene får mulighet til å bruke tid på interesser eller aktiviteter, i tillegg til at de får etablert nye relasjoner som er stabile og preget av tillit. I boliger og asylmottak for enslige mindreårige, vil klare regler kunne bidra til å gjøre situasjonen for beboerne

mer oversiktlig og forutsigbar, og på denne måten fremme deres opplevelse av sammenheng.

De tre hovedtrekkene i opplevelse av sammenheng, kan videre omformes til konkrete retningslinjer som kan benyttes i praksis av profesjonelle hjelpere (Grøholt, Sommerschild & Garløv 2008, 65). For eksempel kan individets følelse av å ha oversikt over situasjonen, styrkes ved at man formidler god informasjon og at denne gjentas ved behov. For å styrke individets oppfatning om at det er mulig å påvirke situasjonen det befinner seg i, kan man inkludere klienten i planlegging og gjennomføring av aktuelle tiltak. Her ser vi at medbestemmelse er sentralt, noe som tilsier at det salutogene perspektivet med fordel kan kombineres med en empowermentbasert tilnærming, dersom dette oppfattes som hensiktsmessig. Videre kan opplevelsen av at situasjonen er meningsfylt, fremmes ved at man gir løpende tilbakemeldinger og anerkjennelse, i tillegg til at det opprettholdes en grunnstemning av håp og fremtidstro.

Eriksson og Lindstrøm (2006, 1) konkluderer i sin gjennomgang av Antonovskys begrep, med at opplevelsen av sammenheng ser ut til å være en helsefremmende ressurs som styrker resiliens. De peker på at opplevelse av sammenheng er positivt korrelert til optimisme, mestring og selvtillit, og negativt korrelert til nervøsitet, sinne, håpløshet og depresjon. På bakgrunn av dette konkluderer de med at en salutogen tilnærming er hensiktsmessig for å fremme fysisk og psykisk helse, og derfor bør implementeres i praksis i mye større grad enn tilfellet er i dag. Med bakgrunn i at det ofte anbefales å benytte et mestringsfokusert perspektiv i arbeid med enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere (for eksempel i Eide & Broch 2010, 62; Bræin & Christie 2012, 281), mener jeg at det salutogene perspektivet kan være aktuelt for arbeid med denne gruppen, gjerne i kombinasjon med et fokus på resiliens. Dette er i tråd med Eide og Lidéns (2012, 197) argumentasjon om at god ivaretagelse av enslige mindreåriges spesielle behov, forutsetter at profesjonelle som jobber med dem benytter seg av kunnskap om utviklingspsykologi, traumer og reaksjoner på disse, resiliens og opplevelse av sammenheng. Her ser vi at både resiliens og opplevelse av sammenheng fremheves som sentrale for arbeid med enslige mindreårige.

Skolen utgjør en arena som er særlig aktuell for å fremme enslige mindreåriges opplevelse av sammenheng. Dette er fordi de på skolen lærer og tilegner seg ferdigheter de har behov for i det norske samfunnet, samtidig som de også kan etablere nye vennskap og meningsfylte relasjoner med andre. Pastoor (2012, 220) fremhever læring, språktilegnelse, etablering av sosiale nettverk og gjenopprettelse av en fast rytme i hverdagen som faktorer kan bidra til å bedre enslige mindreåriges fremtidsutsikter. En meningfylt skolehverdag, kan på denne måten fremme de enslige mindreåriges oversikt over egen livssituasjon, i tillegg til muligheten til å påvirke denne. Det kan også bidra til at hverdagen oppleves som meningsfylt. Skolen kan på denne måten styrke opplevelsen av

sammenheng.

Enslige mindreårige går imidlertid inn på skolearenaen med forskjellige utgangspunkt (Pastoor 2012, 225). Mens enkelte har mye tidligere skolegang, har andre lite eller ingenting. Dette gjør skolen til et område som profesjonelle hjelpere bør fokuseres på, for at enslige mindreårige kan oppleve denne som meningsfylt. Hjelp til å mestre det norske språket, til å komme inn i en ny skolerutine, motivasjon eller leksehjelp, kan være konkrete eksempler på faktorer som kan vektlegges for å fremme enslige mindreåriges opplevelse av sammenheng, gjennom mestring av skolen.

3.4 Kultursensitivitet

Det siste perspektivet jeg tar for meg her er kultursensitivitet. Siden kultur er et vidt begrep som blir benyttet i mange forskjellige sammenhenger, vil jeg presisere at mitt utgangspunkt er kultur i betydningen kunnskap, ferdigheter og verdier, som individet som medlem av et bestemt samfunn tilegner seg (Eriksen 1998, 110).

Når kultursensitivitet fremheves som et aktuelt perspektiv for arbeid med enslige mindreårige, kan dette bidra til å skape et bilde av det er nødvendig med en spesiell type kunnskap for å utøve godt sosialfaglig arbeid med gruppen, eller at denne typen arbeid er annerledes og vanskeligere enn med andre utsatte grupper (Vollebekk 2014, 17). Det bør derfor påpekes at den generelle kunnskapen sosialarbeidere besitter i kraft av sin utdannelse og praktiske erfaring, vil være viktig for å gi god hjelp og assistanse til grupper med minoritetsbakgrunn, som med andre grupper sosialarbeidere gjerne møter i sitt arbeid. Å ha spesifikk kunnskap som er relevant for den aktuelle gruppen, vil imidlertid kunne være en fordel. Eide (2009, 97) hevder for eksempel at å ha en høy grad av kultursensitivitet er en god kjøreregel i arbeid med enslige mindreårige. Kultursensitivitet kan altså utgjøre et nyttig perspektiv for å fremme god praksis med enslige mindreårige, men trenger ikke nødvendigvis å være en betingelse for det.

Kultursensitivitet kan beskrives som å vise forståelse og respekt for andres verdier og unikhet (Qureshi 2009, 209). Å kunne kommunisere med mennesker som har en annen referanseramme enn en selv på en måte som er hensiktsmessig, er sentralt. En forutsetning for dette er at man klarer å møte perspektiver som er forskjellige fra ens egne, på en tolerant og åpen måte. I arbeid med etniske minoritetsgrupper, vil det å ha grunnleggende kunnskap om deres kulturelle bakgrunn være nyttig. Hvordan personer forholder seg til sykdom eller andre typer sosiale problemer, eller hvilket lovverk som er relevant for en bestemt gruppe kan være aktuelle spørsmål.

Et annet moment ved kultursensitivitet er å ha et reflektert forhold til egen kulturelle bakgrunn og verdipreferanser. Man må betrakte både den andre og en selv om kulturbærer (Qureshi 2009, 227). Dette er et poeng som er relevant for arbeid med enslige mindreårige. De befinner seg i eksil i Norge, og vil derfor ha nytte av å få innsikt i norsk kultur, normer og verdier. Om de profesjonelle som møter ungdommene har et bevisst og reflektert forhold til norsk kultur og kan formidle denne på en tydelig måte, vil det være en fordel for ungdommenes forståelse av og tilpasning til det norske samfunnet.

Hvordan kan så kultursensitivitet utøves i sosialfaglig praksis med enslige mindreårige? At den profesjonelle hjelperen er utforskende, respektfull og nysgjerrig ovenfor klientens tenkemåte og kulturelle bakgrunn, med et mål om å vekke klientens kompetanse, er eksempler på konkrete områder sosialarbeidere kan fokusere på (Bræin & Christie 2012, 280). At et av målene med utøvelsen av kultursensitivitet er å vekke klientens kompetanse, gjør at perspektivet kan benyttes i kombinasjon med den salutogene eller resiliensorienterte tilnærmingen. Dette kan for eksempel gjøres ved at man i skolen tar hensyn til de enslige mindreåriges forskjellige utgangspunkt, og ikke tilbyr samtlige et identisk tilbud. Da forskjellene er store både når det kommer til graden av tidligere skolegang, og når det gjelder traumeproblematikk, som ofte gjør konsentrasjon vanskelig, vil enslige mindreårige ha behov for et skoletilbud som har mulighet til å tilpasse seg til deres behov. På denne måten kan det kultursensitive perspektivet supplere den salutogene tilnærmingen.

Som sosialarbeider har man større mulighet til å påvirke arbeidet gjennom å være bevisst måten man utøver yrkesrollen og møter den andre på, enn ved å skulle påvirke den andre (Qureshi 2009, 214). Å være undersøkende i kommunikasjonen er et eksempel på hvordan dette kan gjøres. Dette handler om å stille klienten utdypende spørsmål, slik at han eller hun klarer å formidle sitt budskap. Dette beskrives gjerne som aktiv lytting. Sentralt i aktiv lytting, er at man som lytter ikke foretar noen moralsk vurdering av det som blir sagt (Qureshi 2009, 226). Å avstå fra å tilby enkle løsninger på eventuelle problemer, eller overfortolke den andres utsagn, er andre aspekter. Tanken med dette er at når klienten opplever å bli hørt, dannes et grunnlag for videre samarbeid ved at klienten i større grad kjenner seg igjen i den profesjonelles beskrivelser av, og refleksjoner rundt situasjonen (ibid.).

At man unngår både kulturblindhet og overfokusering på kultur, er andre eksempler på hensyn den profesjonelle bør ta fra et kultursensitivt perspektiv (Qureshi 2009, 223). Et eksempel på det første kan være at man overhodet ikke tar hensyn til klientens bakgrunn, og hardnakket insisterer på at ting skal gjøres på den vanlige «norske» måten. Overfokusering på kultur kan handle om at man tilskriver alle klientens handlinger til at han eller hun har en kulturell bakgrunn som er annerledes fra majoritetens. Qureshi (2009, 215) hevder for eksempel at sosialarbeidere ofte fullstendig overser

klasseaspektet i møtet med klienter som har minoritetsbakgrunn. Her kan det tenkes at faktorer som egentlig er klassebetinget, feilaktig blir relatert til klientens kultur. Det kan derfor argumenteres for at evne til å vurdere når kulturelle forskjeller er relevante, må betraktes som en del av flerkulturell kompetanse (Bredal 2009, 56).

Terapi er et område som kan være aktuelt i arbeid med enslige mindreårige, hvor kultursensitivitet kan være relevant. Personer med bakgrunn fra samfunn hvor det å unngå å snakke om vanskelige ting er utbredt, vil gjerne oppleve den store graden av åpenhet i terapeutiske relasjoner som uvant og truende (Bræin & Christie 2012, 281). Innledningsvis bør den profesjonelle hjelperen derfor være villig til innta en avventende holdning når det gjelder å snakke om vanskelige opplevelser med enslige mindreårige. I startfasen av hjelperelasjonen er det viktig at pasientens ønske om å unngå diskusjon om slike tema aksepteres, og at man i stedet retter fokus mot å hjelpe klienten med å få det best mulig her og nå (ibid.). En slik tilnærming til terapi kan beskrives som kultursensitiv.

Et eksempel på et fokus på her og nå i det praktiske arbeidet, kan være å hjelpe de enslige mindreårige med å få sove om natten, eller til å mestre det norske språket. Om ungdommen opplever at hjelpen som tilbys virker, vil tilliten til den profesjonelle gjerne øke, slik at den enslige mindreårige i neste omgang kanskje velger å dele flere av sine opplevelser fra fortiden (Bræin & Christie 2012, 281). Her ser vi en parallell til «de små skritts metode», som Grimen (2009, 76) som nevnt omtaler som en måte å skape tillit på. En kultursensitiv holdning kan på denne måten også ha en tillitsfremmende funksjon. Et annet fellestrekk mellom det kultursensitive perspektivet og oppbyggingen av tillit, er at det å vise en oppriktig og genuin interesse for den andre er sentralt i begge tilnærminger. Man kan derfor se for seg at profesjonelle som jobber med enslige mindreårige, gjennom bruk det kultursensitive perspektivet også kan bygge opp tillit.

Oppsummert handler kultursensitivitet om at man som profesjonell har et bevisst og reflektert forhold til egen kultur, holdninger og verdier. Evne til å møte perspektiver og oppfatninger som er forskjellige fra ens egne på en åpen og tolerant måte, er et annet viktig aspekt. I praktisk arbeid med enslige mindreårige, kan perspektivet blant annet benyttes ved å praktisere aktiv lytting, altså at de profesjonelle formidler en oppriktig interesse for klientens oppfatninger fremfor å bedømme dem, eller stiller utdypende spørmål for å hjelpe klienten med å uttrykke seg. Et fokus mot å hjelpe klienten til å få det best mulig her og nå, er en annen mulig tilnærming.

4 Presentasjon og drøfting av empiri

I denne delen presenterer jeg temaene som var de mest sentrale i intervjuene. Jeg har fokusert på de som ble nevnt av flest informanter, og som fremstod som relevante for studiens problemstilling. Dette innebærer at enkelte tema som ble fremhevet i intervjuene, men da i mindre grad enn andre, blir utelatt. Temaene jeg tar for meg er som følger: mangfoldet blant enslige mindreårige som gruppe, endringer i praksisfeltet, å skape tillit, balansen mellom det profesjonelle og det personlige, psykisk helse, utøvelse av kultursensitivitet i praksis, å innta et mestringsperspektiv, ressurser i arbeidet, og de enslige mindreåriges forhold til det norske.

At jeg har valgt å fokusere på nettopp disse temaene, betyr ikke at de var de eneste som ble trukket frem av informantene, men at det var disse som i intervjuene fremstod som mest aktuelle. Kommunikasjon med andre instanser som barnevernet, skolen eller rusinstitusjoner, er et eksempel på et emne som ble nevnt av enkelte informanter, men som kun ble omtalt unntaksvis i intervjuene og som jeg derfor ikke tar for meg her. Måten materialet ble bearbeidet på, var at jeg ut ifra problemstillingen og hvor sentrale temaene hadde vært i intervjuene, valgte ut hvilke temaer jeg skulle fokusere på, og så i lys av disse bestemte hvilke teoretiske perspektiver som skulle benyttes. Sitatene som blir brukt har blitt valgt ut for å fremheve informantenes poenger eller sentrale temaer.

4.1 Presentasjon av informantene

Før jeg presenterer det empiriske materialet, vil jeg kort fortelle litt om informantene i undersøkelsen. Alle navn og andre personopplysninger har blitt endret for å sikre informantenes anonymitet.

Roger er den første informanten, og er ansatt som miljøterapeut ved en bolig for enslige mindreårige. Han jobber altså med ungdommer som har fått opphold i Norge, og som dermed har status som enslige mindreårige flyktninger. Han har tidligere erfaring fra barnevernet, men har nå jobbet med enslige mindreårige i noen år. Abu jobber som enhetsleder ved et tiltak for enslige mindreårige. Ungdommene han møter i sin jobb har også opphold. Han har selv kommet til Norge som flyktning, og kunne derfor fortelle om sine erfaringer knyttet til dette, samt hvordan bakgrunnen hans påvirker han i arbeidet. Silje er ansatt som miljøterapeut ved en bolig for enslige mindreårige. Også hun jobber med ungdommer med flyktningstatus, og som dermed har opphold. Hun har tidligere erfaring fra sosialkontor og NAV. Hun beskriver miljøarbeid med enslige mindreårige som spennende, men også svært annerledes fra hennes tidligere jobber.

Ingeborg er en av informantene med lang erfaring fra fagfeltet. Hun har tidligere vært ansatt i flere år både i barnevernet og på asylmottak, og jobber i dag med enslige mindreårige flyktninger. En av hennes mange forskjellige arbeidsoppgaver, er å organisere boliger og fosterhjem for enslige mindreårige. Med bakgrunn i at hun har jobbet i fagfeltet forholdsvis lenge, kunne hun blant annet fortelle mye om fagfeltets utvikling gjennom årene. Lise er ansatt i en lederstilling, og har lang erfaring fra arbeid med enslige mindreårige. Hun har mindre direkte kontakt med ungdommene enn de øvrige informantene, men har lang erfaring fra feltet. Også Lise jobber med ungdommer som har status som flyktninger. Marte er ansatt som miljøterapeut ved et asylmottak for enslige mindreårige. Hun skiller seg fra de øvrige informantene ved at ungdommene hun jobber med, ennå ikke har fått opphold i Norge. Ungdommene hun møter har altså fremdeles status som enslige mindreårige asylsøkere. Hun har jobbet på mottak i flere år, noe hun trives med.

Randi er miljøterapeut ved en bolig for enslige mindreårige flyktninger. Hun har flere års tidligere erfaring fra miljøarbeid med ungdom med atferdsproblemer. Bjørg er miljøterapeut ved et bosenter for enslige mindreårige, hvor hun er primærkontakt enkelte av ungdommene. Også hun jobber med ungdommer som har fått opphold i Norge. Før hun ble ansatt på denne boligen, jobbet hun i flere år på asylmottak. Derfor kunne hun fortelle mye om hvilke erfaringer hun har både fra arbeid i asylmottak, og i boligen hvor hun nå jobber. I tillegg kunne hun fortelle om hvilke forskjeller det innebærer å jobbe med ungdommer med og uten opphold. Pål som er den siste informanten, har en lederstilling ved en bolig for enslige mindreårige. Han har direkte kontakt med ungdommene, men i noe mindre grad enn mange av de øvrige informantene. Pål har i likhet med flere andre tidligere erfaring fra barnevernet. Samtlige informanter som har deltatt i undersøkelsen, har altså til felles at de jobber med enslige mindreårige flyktninger eller asylsøkere. Utover dette, er det som vi ser forholdsvis stor forskjell når det kommer til hvilken bakgrunn, erfaring og relasjon til de enslige mindreårige de har.

4.2 En mangfoldig gruppe

Når man snakker om enslige mindreårige som en gruppe, kan dette bidra til å skape et bilde av gruppen som mer enhetlig enn den i realiteten er. Innenfor gruppen enslige mindreårige finner vi barn og ungdommer fra hele verden, og med vidt forskjellige bakgrunner. For noen har oppveksten i hjemlandet vært preget av krig og fattigdom, mens andre har hatt en trygg og privilegert oppvekst. Dette fremheves av flere informanter. Roger forteller:

> *Du må ikke ha hatt en traumatisk oppvekst fordi du har bodd i et land som er herja av krig. Du må ikke det. (...) Altså du kan ha en veldig god barndom selv om du bor i Afghanistan eller Somalia. Du kan ha mange gode opplevelser med andre mennesker selv om det går dårlig generelt i landet, og mange fæle ting skjer. Å ha gode omsorgspersoner og en trygg tilknytning for eksempel. Mens hvis du har vokst opp i et dårlig hjem med en tyrann av en far, eller uten foreldre for den saks skyld, så er jo det ikke noen god ballast å ha med seg inn i nye relasjoner i livet uansett. Og det tror jeg ikke handler så mye om landet du kommer fra eller kulturen eller flukten.*

Roger forteller at barn og ungdommer som har bakgrunn fra samme land kan ha svært forskjellige opplevelser med seg fra hjemlandet. Mens enkelte har levd som gatebarn i hjemlandet, kan andre ha vokst opp i privilegerte familier og ha flere års skolegang. Marte som jobber på asylmottak, peker i likhet med flere andre på denne variasjonen:

> *Noen av dem reiser jo med fly. Og da er det jo ikke så vanskelig. (...) Mens andre har brukt to år, ikke sant. Og de har kanskje sittet i fengsel i Tyrkia eller Hellas eller andre land på veien. De kan ha blitt tvunget til mye rart slags arbeid, de kan ha blitt misbrukt, de kan ha måttet være i flere dager uten mat og vann. Eller de har vært på båtturer hvor de har sett folk drukne og kanskje trodde at deres siste time var kommet.*

Ingeborg oppsummerer mangfoldet som rommes innenfor betegnelsen enslige mindreårige slik: *«Alle de som kommer hit er helt forskjellige. Det er en gruppe ja – men de er helt forskjellige».* Mangfoldet i gruppen er noe informantene på samme tid oppfatter både som en utfordring og som en ressurs i arbeidet. På den ene siden krever det en stor grad av fleksibilitet av dem som sosialarbeidere. På den andre er denne mangfoldigheten noe flere fremhever som et aspekt ved enslige mindreårige, som gjør de til en spennende og meningsfull gruppe å jobbe med.

At enslige mindreårige bør behandles som alle andre barn i Norge, samtidig som de faktisk også er en utsatt og sårbar gruppe med spesielle behov, er en sentral utfordring i arbeid med gruppen (Christie, Døhlie & Eide 2011, 58). De er altså utsatte og ressurssterke på samme tid. Informantene pekte på en tilsvarende dobbelthet, noe Abu gir uttrykk for: *«Enslige mindreårige spesielt, de tar med seg mye ressurser til Norge men de tar også med seg en del utfordringer. Som på godt og vondt så er det viktig å se begge deler».* På dette området er informantenes erfaringer altså i tråd med faglitteraturen.

I tillegg til ungdommenes oppvekstvilkår vil faktorer som religion, kjønn, alder, nettverk, psykisk og somatisk helse og ikke minst personlighet, forsterke heterogeniteten i gruppen ytterligere. Dette gjør enslige mindreårige til en gruppe som rommer svært stor variasjon. Dette medfører naturlig nok at de har forskjellige behov for hjelp og veiledning, et poeng som fremheves i faglitteraturen (for eksempel i Myhrer & Stenerud 2011, 84).

Myhrer og Stenerud (2011, 85) argumenterer for at personer som jobber med enslige mindreårige, må unngå en praksis basert på kategoriseringer som bidrar til å viske ut de store individuelle forskjellene som eksisterer i gruppen: *«Hun er enslig mindreårig flyktning, derfor».* Roger gir uttrykk for en tilsvarende oppfatning:

> *Det er viktig å ikke se seg blind på at de her er enslige mindreårige. De er ikke bare det. De er ungdommer også, og de er mennesker, og de er gutter eller jenter. Det er veldig mange falsetter av et menneske som kan bli borte hvis du setter dem i en bås.*

Flere av de øvrige informantene fremhever på samme måte, at betydningen av en bevissthet rundt at mange av ungdommenes handlinger kan tilskrives kjønn, religion, alder eller personlighet snarere enn at de er enslige mindreårige. Slik sett gir de uttrykk for en bevissthet rundt gruppens mangfold, og for at det å unngå en praksis basert på ensidig kategorisering er viktig i arbeidet. Som vi har sett, er evne til å kunne vurdere når kultur er en relevant faktor og når det ikke er det, sentralt i den kultursensitive tilnærmingen. Informantenes utsagn kan slik oppfattes som et uttrykk for en kultursensitiv bevissthet, selv om de ikke benyttet seg av begrepet i intervjuene.

4.3 Et praksisfelt preget av endring

Flere informanter forteller om en praksis som er preget av store omskiftninger og endringer. Dette er særlig tilfellet for de som er ansatt på asylmottak. Informantene knytter disse endringene til flere forhold. Det politiske klimaet, vil for eksempel påvirke hvilke ressurser som stilles til rådighet for de ansatte på mottaket eller i boligene, mens konfliktsituasjonen rundt om i verden til enhver tid påvirker hvor mange som kommer til Norge som flyktninger. I tillegg til slike eksterne endringer, peker flere informanter på interne endringer som finner sted i fagfeltet. Dette kan for eksempel handle om politiske føringer som påvirker utformingen av tiltakene som tilbys enslige mindreårige. At det stadig gjøres forskning som utgjør grunnlaget for videre sosialfaglige praksis, er en annen faktor som påvirker fagfeltet.

Som nevnt innledningsvis, viser Eide (2012, 32) hvordan norske myndigheter har forholdt seg til grupper av enslige mindreårige på forskjellige tidspunkt. Mens jødiske flyktningbarn under krigen ble møtt med en stor grad av skepsis, og krav om at oppholdet i Norge kun skulle være kortvarig, ble de enslige mindreårige som kom fra Ungarn på femtitallet møtt med en betydelig større velvilje. Disse to eksemplene viser at måten Norge møter og tar imot enslige mindreårige på ikke er statisk, men varierer avhengig av forholdene i Norge og av hvordan den aktuelle flyktninggruppen oppfattes.

Ingeborg som har lang erfaring fra arbeid med enslige mindreårige, forteller om hvordan praksisfeltet har endret seg i løpet av hennes karriere:

> *Altså før var det....det var jo ikke noenting. De* (merk: de enslige mindreårige) *kom hit og så var de her, og da var det bare noen enslige mindreårige som vi måtte hjelpe, på en måte. Og kriteriet for å få jobbe med de var jo at man hadde vært enslig mindreårig selv. Dermed visste du mye om det, og da kunne du jobbe med de.*

Ingeborg beskriver her hvordan de tidligere i mindre grad hadde relevant fagkompetanse for å jobbe med enslige mindreårige, noe som resulterte i at det ble ansatt mange som selv hadde flyktningbakgrunn. Hun forteller at dette er noe fagfeltet i dag har gått bort fra, samtidig som hun presiserer at mangfold i personalgruppen er viktig, og at personer som selv har vært enslige mindreårige ofte utgjør en stor ressurs, da de har personlig erfaring med mange av utfordringene som ungdommene blir konfrontert med. Dette bør imidlertid slik Ingeborg ser det ikke gå på bekostning av den sosialfaglige kompetansen.

Rogers erfaring er også at praksisfeltet har endret seg:

> *Det har forandra seg ganske mye på bare noen få år. Jeg har en ansatt som er i midten av tyveårene, som kom hit som enslig mindreårig selv. Og han bodde i et bofellesskap hvor det var en ansatt som kom innom sånn innimellom, men ellers så styrte de seg selv. Penger til å kjøpe mat, ordne alt selv. Mens vi ordner jo det meste for de som er hos oss.*

Slik han ser det, har fagfeltet endret seg mye på forholdsvis kort tid, hvor han viser til antallet personale i boligene som et eksempel. Det bør presiseres at det er uvisst hvorvidt forskjellene i dette eksempelet kan knyttes til andre faktorer, som for eksempel at ungdommene ved Rogers bolig er yngre enn de var i boligen kollegaen hans hadde bodd i, og derfor har større behov for oppfølging.

Marte som er ansatt på asylmottak for enslige mindreårige, peker på endringer som finner sted fra uke til uke og som i mindre grad er drevet frem av fagfeltet selv. Hun beskriver altså i likhet med de andre informantene endringer i praksisfeltet, men knytter disse til andre forhold. Hun forteller at hverdagen på mottaket er preget av uforutsigbarhet, både for beboerne og de som jobber der. Antallet asylsøkere som kommer til Norge, varierer for eksempel kraftig i henhold til hvor i verden det er krig og konflikter. Dette får direkte konsekvenser for hvor mange beboere hun må forholde seg til på mottaket. Marte viser også til at når andre land strammer inn sin innvandrings- og asylpolitikk, er dette noe som kan føre til at flere kommer til Norge.

Når det gjelder de ansatte, forteller hun at mange har kortsiktige kontrakter og at dette representerer et usikkerhetsmoment for dem. Bakgrunnen for bruken av kortsiktige kontrakter forklares med at

antallet asylsøkere som kommer til Norge endres kontinuerlig, og at dette i neste omgang påvirker hvor mange ansatte mottaket har behov for:

> *Det er litt som et trekkspill, og det er klart at det er jo en utfordring for UDI også. For når flyktningstrømmen går ned, så sitter de med en del mottak som de må betale mye for og hvor det er lite flyktninger. Så må de legge ned mottak og gjennomføre andre innstramminger. Og så plutselig kommer det mange flyktninger, og da må de åpne igjen. Så det er en utfordring å få tilpasset det. (...) Og det gjør at det er en del uforutsigbarhet for de som bor her, men til dels for de som jobber her også. Og det påvirker jo selvfølgelig litt på arbeidsplassen når det er usikkert for folk.*

Marte forteller at de er underlagt rammevilkår som fører til hyppige endringer i hennes arbeidshverdag, og som fører til uforutsigbarhet både for de ansatte og for beboerne, vel å merke på forskjellige måter.

Flere informanter beskriver altså en praksis som preges av endringer og omskiftninger. Mens noen viser til et økt fokus på den sosialfaglige tilnærmingen i arbeidet, eller økt oppfølging av de enslige mindreårige, forteller andre om endringer som representerer tydelige utfordringer. Mens Ingeborg beskriver en utvikling hun betrakter som positiv, opplever Marte at endringene som finner sted, gjør situasjonen usikker både for de ansatte og for beboerne på mottaket. Her ser vi at mens informantene som jobber med enslige mindreårige flyktninger nevner endringer de beskriver som uttrykk for en positiv utvikling, peker de som er ansatt på mottak på endringer som utgjør et krevende aspekt ved sin arbeidshverdag.

4.4 Å skape tillit

Kohli (2007, 155), argumenterer for at de relasjonene mellom sosialarbeider og enslige mindreårige som skaper det beste rammeverket for videre arbeid, er de som er preget av tillit. Han beskriver hvordan en del av sosialarbeiderne i hans undersøkelse, over tid tilegnet seg en rolle som «fyrtårn» blant enslige mindreårige, hvor de fikk rykte på seg for å være inkluderende, oppmerksomme og omsorgsfulle (2007, 199, 218). En måte dette kan oppfattes på, er at disse sosialarbeiderne over tid opparbeidet seg en høy grad av tillit blant ungdommene.

Kohli peker på at i tilfellene hvor det ikke var tillit, fikk sosialarbeiderne heller ikke tilgang til ungdommens indre verden. Han beskriver hvordan sosialarbeideren tålmodig må vente til en tilstrekkelig grad av tillit er oppnådd, før de får tilgang til ungdommenes subjektive verden. Der tillit ikke ble oppnådd var det vanskelig for sosialarbeiderne å skape en god relasjon, og det videre arbeidet ble i mindre grad preget av samarbeid. Å etablere et tillitsforhold til de enslige mindreårige var et tema som også ble nevnt i flere av intervjuene. Roger forteller for eksempel at å synliggjøre

forskjellen mellom de ansatte på boligen og utlendingsdirektoratet (UDI), kan være vanskelig:

> *Ja vi er liksom barneverntjenestens forlengede arm da. Og det er flere av beboerne som har sagt det i hvertfall, at de er engstelige for å fortelle alt til barneverntjenesten. Fordi de tenker at da blir det sendt til UDI. Hvis de har kontakt med familien for eksempel. (...) Det tar lang tid å bygge opp tillit.*

Flere av informantene oppfatter det å bygge opp tillit som en utfordring i arbeidet, samtidig som det fremheves som viktig for å skape samarbeid. Abu peker på dette i følgende eksempel:

> *Det var en* (merk: ungdom) *for ikke lenge siden, hvor jeg sa: «Hver gang du er her på kontoret så sitter du og ser på røykvarsleren. Hvorfor gjør du det? Det er ikke et kamera». For de tror det. Overvåkning og kameraer overalt. Og da er det viktig å ha noen som er trygge og som kan vise dem noe annet enn det de* (merk: den ungdommen) *ser.*

I begge disse tilfellene, oppfatter informantene det å skape tillit mellom sosialarbeideren og den enslige mindreårige både som en utfordring, og som noe som er viktig for det videre arbeidet. At det er utfordrende, blir først og fremst knyttet til at ungdommene ofte er usikre på hvorvidt de ansatte på boligen eller på mottaket vil videreformidle informasjon til UDI. Dette er noe som kan føre til at ungdommen unngår å fortelle om seg selv, av frykt for si noe som får konsekvenser for oppholdstillatelsen. Ingeborg peker i likhet med Roger og Abu på denne usikkerheten:

> *Når de kommer hit så er det liksom barnevernet, det er UDI, det er IMDI. Det er masse kontorer og folk å forholde seg til og det vet de ingenting om. Og da blir de ganske stresset. «Hvem er det som bestemmer hva? Hvem kan jeg si det til? Hvem kan jeg snakke med dette om? Skal jeg ikke si det til UDI? Kan jeg da få avslag? Vil de her snakke med UDI?»*

Sitatene viser at mange av ungdommene er usikre på hvem som bestemmer over deres rett til opphold, og at de derfor er tilbakeholdne å fortelle om sin egen bakgrunn. De er altså usikre på hvem de kan stole på. Denne usikkerheten vil gjerne gjøre det vanskelig for sosialarbeiderne som jobber med dem å bygge opp tillit.

Et eksempel på lignende erfaringer sett fra en ungdom som selv har vært enslig mindreårig, finner vi i artikkelen *Rahmat – en overlever* (Dønnestad 2014). Her forteller «Rahmat», om hvordan han og de andre ungdommene han bodde sammen med i en bolig for enslige mindreårige, ble utrygge når de ansatte skrev ned det ungdommene sa og gjorde. Han beskriver dette som en faktor som gjorde det vanskelig å få tillit til de ansatte på boligen. Han fremhever at profesjonelle som jobber med enslige mindreårige, bør oppføre seg som medspillere og ikke som voktere. Rahmat hevder i likhet med flere av informantene at tillit utgjør en viktig komponent i relasjonen mellom den enslige

mindreårige og den profesjonelle. Han beskriver tillit som nødvendig for at sosialarbeidere og enslige mindreårige skal kunne samarbeide på en god måte, og at det å bygge tillit kan ta lang tid dersom partene ikke forstår hverandre.

4.4.1 Hvordan kan tillit fremmes i praksis?

I arbeid med enslige mindreårige er det å forstå hverandre noe som kan være utfordrende, både når det gjelder det rent språklige ved at partene har forskjellige morsmål, men også når det gjelder kulturelle normer og verdier. Å innta en kultursensitiv tilnærming i arbeid med enslige mindreårige, kan slik sett utgjøre et verktøy for å fremme forståelse mellom de profesjonelle hjelperne og ungdommene, og kan på denne måten også ha en tillitsskapende funksjon. Kunnskap om kulturelle verdier eller måter å forholde seg til og uttrykke følelser på, inngår som nevnt i begrepet om kultursensitivitet. Dette er faktorer som kan utgjøre kilder til misforståelser eller usikkerhet i relasjonen mellom ungdommene og de profesjonelle, dersom det ikke tas hensyn til partenes forskjellige referanserammer og verdier.

Å respektere ungdommenes ønsker og behov i den grad det er mulig, selv i tilfeller hvor de profesjonelles oppfatning er forskjellig, kan være en måte det kultursensitive perspektivet kan utøves på i praksis. At de enslige mindreårige inkluderes i utformingen av tiltak som angår dem, vil være viktig for å kunne tilpasse tjenestene og tiltakene slik at de oppfattes som nyttige. Bruk av aktiv lytting, for eksempel ved at man stiller utdypende spørsmål, kan hjelpe ungdommene til å uttrykke seg og formidle hva de ønsker og kan slik bidra til dette. Ved at ungdommene opplever at de blir hørt, kan de på denne måten få økt tillit til de profesjonelle.

Utfordringer knyttet til å skape tillit er noe Bjørg har erfaringer med: «*Hun yngste jenta, når hun kom hit så var hun veldig på det. Å ikke knytte relasjoner. Å avvise, avvise, avvise. Hun var opptatt på rommet sitt og trengte egentlig ingenting».* Hun knytter dette til at den aktuelle ungdommen har en historie preget av mange brutte relasjoner, og derfor vegret seg for å etablere nye. I likhet med flere andre informanter er Bjørgs erfaring at å skape tillit kan være en utfordring. I motsetning til de andre, knytter hun imidlertid dette til ungdommenes bakgrunn og historie, fremfor usikkerhet rundt hvorvidt sosialarbeiderne vil videreformidle informasjon til UDI.

Som vi ser, kan manglende tillit hos en bestemt ungdom ha opphav i en rekke forskjellige aspekter, som for eksempel tidligere tapsopplevelser eller frykt for å miste retten til opphold, slik informantene her viser til. Ungdommens personlighet eller faktorer ved sosialarbeidernes praksis er andre forhold som kan være viktige. Dette gjør det vanskelig å vite hvilke spesifikke faktorer som fremmer eller hindrer etableringen av tillit hos en bestemt ungdom, noe som gjør tillit til et område

som kan være utfordrende.

Som vi har sett peker imidlertid Fugelli (2011, 104) på seks faktorer som han hevder er fundamentale for å bygge opp tillit. Av disse vil for eksempel profesjonell kompetanse være et konkret område som sosialarbeidere kan fokusere på i det praktiske arbeidet. Informantene forteller at de forskjellige instansene ungdommene må forholde seg til som barnevernet, UDI og IMDI (integrerings- og mangfoldsdirektoratet), oppleves som et stressmoment, da de ikke har kjennskap til disse fra før og ikke vet hvem de kan snakke med. Om de profesjonelle som jobber med ungdommene viser at de har innsikt i dette, og formidler denne informasjonen på en tydelig måte, kan man se for seg at ungdommenes tillit til de profesjonelle vil styrkes.

I tillegg til å formidle profesjonell kompetanse, kan det å vise en oppriktig interesse for ungdommene og å ikke love for mye være andre måter tillit kan fremmes på i det praksis. Da et kjennetegn ved enslige mindreåriges situasjon er at de har opplevd brudd i sine nærmeste relasjoner, vil mange være sensitive for nye brudd. Dette tilsier at profesjonelle hjelpere som møter gruppen, bør fokusere på å bygge opp tillit over tid, og på å vise en genuin interesse for den aktuelle ungdommen. En kommunikasjonsform som er ærlig, tydelig og realistisk er en annen måte et fokus på tillit kan utøves på (Kohli 2007, 160).

Dersom ungdommen i utgangspunktet har lite tillit til de profesjonelle, kan «de små skritts metode» være en aktuell tilnærming. Dette er først og fremst fordi denne tar utgangspunkt i en situasjon hvor graden av tillit er lav, hvor et fundament for videre samarbeid bygges over tid gjennom tydelig kommunikasjon, og ved å demonstrere at man som profesjonell er til å stole på. Med tanke på at ungdommer på asylmottak kun skal bo der i en kort periode, vil denne tilnærmingen sannsynligvis være mest aktuell i arbeid med som har opphold, for eksempel i boliger for enslige mindreårige. Her vil relasjonene vare over lengre tid, i tillegg til at det er flere ansatte per beboer. Dette gjør at de profesjonelles muligheter for å bygge opp tillit blir større.

Når tillit faktisk har blitt opparbeidet, vil det være viktig at denne ikke blir undergravd ved at de profesjonelle lover mer enn de kan holde. Derfor kan det være en fordel å avklare ens egen rolle i starten av relasjonen, for å gi den aktuelle ungdommen et realistisk bilde av hva man som sosialarbeider kan hjelpe med. Her kan man for eksempel tydeliggjøre at man kan hjelpe på områder som å kontakte UDI, eller sjekke status på asylsøknaden. Dette kan representere et første steg på veien mot et tillitsforhold, i henhold til «de små skritts metode».

4.4.2 Konsekvenser av mistillit

Roger benytter begrepet «skinnrelasjon» for å beskrive en relasjon som er preget av mistillit:

> *- De gjør akkurat sånn som du sier, men det er ikke noe substans i det. (...) Og så har de sitt eget prosjekt. Og hvis man er for opptatt av det skinnprosjektet så kommer man jo ikke til det som de egentlig holder på med, det som de er opptatt av, det som er livsprosjektet deres. (...) At de bare følger for eksempel en tiltaksplan da, som er satt opp av barneverntjenesten. Så bare gjør de de tinga som står der helt slavisk og så bryr de seg ikke noe særlig om det.*
>
> *- Det er det du snakker om når du snakker om en skinn...?*
>
> *- Skinnrelasjon ja. Så man får ikke en ordentlig dialog. Man får en sånn sidedialog, som de bare gjør for at du ikke skal plage dem med dine prosjekter.*
>
> *- Men hva vil det si å gå forbi det?*
>
> *- Ja altså å ha litt is i magen. Å jobbe med å skape tillit, ekte tillit. Å våge å sitte litt på hendene og at det ikke skjer så veldig mye en stund. Og å vite at ting tar tid. (...) Altså at man ikke pusher på med et ønske om å påvirke. Jeg tenker at det handler om et samarbeid ikke sant, å ikke gå forbi der den andre er. At man snakker sammen og sikrer seg at man ikke tråkker på den andres autonomi, det er ekstra viktig med de beboerne her.*

I sitatet ser vi at Roger skiller mellom ekte tillit på den ene siden, og det han beskriver som en skinnrelasjon på den andre. Mens ekte tillit slik han ser det, handler om gjensidig dialog, er skinnrelasjonen kjennetegnet av at ungdommen gjør det som kreves på boligen, men uten å gi noe mer av seg selv eller gå inn i noe samarbeid utover dette. I slike tilfeller blir det ingen reell dialog. Siden graden av samarbeid er liten, blir det vanskeligere å jobbe med ungdommen. Å skape ekte tillit, handler slik Roger ser det, om «å ha litt is i magen» og «å vite at ting tar tid». Tålmodighet i arbeidet, og å ha tid fremheves altså som sentralt.

Videre trekker Roger frem et eksempel på hvordan det var på arbeidsplassen hans i en periode som han beskriver som preget av svært lite tillit mellom personalet og ungdommene:

> *Når jeg begynte der så var det isfront mellom personalet og ungdommene. Altså det var et ganske høyt konfliktnivå hele veien. (...) Mistilliten mellom ungdommene og de som jobba der var stor. De stolte ikke på hverandre.*

Når det gjelder hva som kan gjøres for å unngå at slike situasjoner oppstår, mener Roger at felles aktiviteter og en fastlagt struktur på hverdagen og ukene er viktig. Dette kan beskrives som en miljøterapeutisk grunnstruktur (Bengtson & Ruud 2012, 194). Å etablere en slik grunnstruktur i boliger og asylmottak for enslige mindreårige, kan slik sett utgjøre et godt utgangspunkt for den videre oppbyggingen av tillit. Med tanke på at informantene forteller at mange av ungdommene sliter med å sove, kan det å skape faste rutiner på kveldstid og særlig i forbindelse med søvn, være

et konkret eksempel på hvordan en slik struktur kan se ut. Dette er noe som vil kunne være nyttig både med tanke på å hjelpe med søvn og med å fremme tillit.

Roger understreker betydningen av at personalet og beboerne gjør ting i fellesskap og har positive opplevelser sammen. Slik han har erfart det, er tillit mellom personalet og ungdommene viktig for å kunne samarbeide mot et felles mål, og for å unngå et slik høyt konfliktnivå som beskrevet over. Ingeborg legger i likhet med Abu og Roger, vekt på viktigheten av å ha en relasjon til ungdommene som er preget av tillit. Hun mener at å ha tid nok til å være tilgjengelig er viktig: *«Det å ha tid og å være tilgjengelig, det tror jeg er helt alfa og omega. Og ikke sånn: «Om to uker så kan vi snakkes».*

Som vi så i forrige avsnitt, var det å ha tilstrekkelig tid noe Roger også fremhevet som viktig. En annen måte dette kan tolkes på, er at man ved å ha tid demonstrerer en oppriktig interesse for ungdommen. I tilfeller hvor man derimot ikke har tid til overs, kan dette oppfattes som en bekreftelse på likegyldighet, og kan på denne måten hindre oppbyggingen av tillit. Med utgangspunkt i Fugellis forståelse av tillit, kan det hevdes at informantene etablerer tillit i relasjonen til de enslige mindreårige ved å vise en oppriktig interesse for dem, i dette tilfellet ved å ha tid og ved å være tilgjengelige. Med tanke på at det generelt er langt flere beboere per ansatt på asylmottak enn det er i boliger for enslige mindreårige flyktninger, kan vi se for oss at dette vil være en større utfordring for ansatte på mottak enn i boliger.

Asymmetri i maktforholdet mellom partene i en relasjon, er en annen faktor som vanskeliggjør etableringen av tillit (Grimen 2009, 51). Slik sett kan empowerment være et eksempel på en aktuell tilnærming for å bygge opp tillit, med tanke på at overføring av makt til klienten her er grunnleggende. På denne måten kan tillit fremmes, ved at ubalansen i makt mellom de profesjonelle og ungdommene utjevnes noe. Dette kan for eksempel gjøres ved at ungdommene får mulighet til å bestemme aktiviteter, mat eller lignende i boliger eller på mottak. Bruk av medbestemmelse kan på denne måten redusere asymmetrien i makt.

Sosialt arbeid med enslige mindreårige har i utgangspunktet en del fellestrekk med empowerment, noe som tilsier at perspektivet er egnet for bruk med gruppen. Flere av informantene beskriver for eksempel hvordan det å jobbe med enslige mindreårige kan beskrives som en prosess som begynner når ungdommene først kommer til Norge. I denne fasen har de et stort behov for hjelp, veiledning og assistanse. Når de har vært i landet en stund, tilegner de seg et stadig større repertoar av sosiale ferdigheter, beherskelse av det norske språket og kunnskap om det norske samfunnet. Prosessen ender med at ungdommene til slutt skal være i stand til å klare seg på egen hånd, og flytte ut på hybel.

Eide og Broch (2010, 70) illustrerer denne utviklingen med et eksempel fra en undersøkelse med norske sosialarbeidere, hvor en av de profesjonelle forteller om hvordan de først følger de enslige mindreårige til og fra aktiviteter og sitter å venter på dem de til de er ferdige. Senere følger de dem til og fra bussen og møter dem når de kommer tilbake. Til slutt klarer ungdommene å gjennomføre aktivitetene på egen hånd. Dette eksempelet viser hvordan arbeid med enslige mindreårige kan betraktes som en myndiggjøringsprosess. Ungdommene mangler i begynnelsen svært mange av ferdighetene og kunnskapen som trengs for å orientere seg i det norske samfunnet. Gradvis blir de mer kompetente og selvstendige, og kan tilslutt flytte for seg selv.

Informantene viser til en tilsvarende utvikling. Flere forteller for eksempel historier om ungdommer som tidligere har vært beboere på boligen eller mottaket, og som etter flere år kommer tilbake for å hilse på de ansatte. De beskriver sin overraskelse ved disse anledningene når ungdommer kommer tilbake og snakker på flytende dialekt, har tatt førerkortet eller skal i militæret. Mange fremhever hvor stort behov for hjelp og veiledning disse ungdommene hadde da de først kom til Norge, og hvor slått de blir over ungdommenes selvstendighet når de noen år senere kommer tilbake til den tidligere boligen.

Dette er i tråd med et av de grunnleggende trekkene ved empowerment, nemlig at at klienten gradvis overtar mer makt, og i økende grad blir en aktør i sitt eget liv (Levin 2004, 114). Her ser vi hvordan arbeid med enslige mindreårige med bakgrunn i denne myndiggjøringsprosessen, har mye til felles med empowerment. Dette gjør at tilnærmingen gjerne vil være egnet til arbeid med enslige mindreårige. Siden medbestemmelse og reduksjon av asymmetrien i makt mellom profesjonell og klient er sentralt i perspektivet, kan det tenkes at det også vil bidra til å fremme tillit. En interessant betraktning her, er at økt medbestemmelse kan bidra til at klienten får bedre oversikt over situasjonen han eller hun befinner seg i, i tillegg til at følelsen av at man kan påvirke egen livssituasjon, blir styrket. Dette er faktorer som er sentrale i opplevelsen av sammenheng. Som vi har sett, er opplevelsen av sammenheng sentral for hvorvidt personer som opplever belastende livsbetingelser, bevarer livsmot og psykisk helse.

4.5 En krevende balansegang

Et kjennetegn ved enslige mindreårige, er at de har søkt om asyl i et fremmed land på egen hånd, uten følge av andre omsorgspersoner. Selv om det er store variasjoner når det gjelder graden av kontakt med slekt eller familie i hjemlandet eller hvorvidt de har slekt i Norge, er altså situasjonen for de fleste at de er alene i eksil. En konsekvens av dette er at relasjonene de får til sosialarbeiderne de møter i hjelpeapparatet, blir viktige for mange av ungdommene.

Sosialarbeiderne i Kohlis (2007, 189) undersøkelse, beskrev for eksempel hvordan de enslige mindreårige søkte å etablere seg i den nye konteksten ved å knytte nye tillitsfulle og varige relasjoner i familiens fravær. Mange av ungdommene plasserte sosialarbeiderne de hadde mye kontakt med, i rollene som venn eller «reservefamilie», noe en del av sosialarbeiderne var ambivalente til da de ønsket å opprettholde en tydelig grense mellom vennskap og profesjonell assistanse. Andre sosialarbeidere hadde et mer avslappet forhold til dette, og hadde i flere tilfeller langvarig kontakt med ungdommene også etter at den profesjonelle assistansen hadde opphørt. Skillet mellom profesjonell og personlig kan altså være et område som kan by på utfordringer i arbeid med enslige mindreårige, både ved at ungdommene kan ønske seg en mer vennskapelig relasjon enn sosialarbeiderne er villige til å gå inn i, eller at relasjoner som har blitt nære og personlige, brått avsluttes når den profesjonelle slutter i jobben eller flytter. Denne balansegangen var noe informantene i denne undersøkelsen også pekte på som en utfordring.

Enkelte forteller at de nærmest føler et foreldreansvar for noen av ungdommene. Bjørg som jobber i en bolig for ungdommer med opphold, beskriver for eksempel et av elementene ved å jobbe med enslige mindreårige, som å ha en foreldrefunksjon. Hun forteller at hun ser på flere av ungdommene hun møter i arbeidet som en «andre familie», og mener det er tydelig at relasjonene til de ansatte er viktige for ungdommene. Siden relasjonene ofte blir nære og personlige, kan sosialarbeiderne havne i situasjoner hvor det å sette et tydelig skille mellom den profesjonelle og den personlige arenaen blir vanskelig.

Bjørg forteller at de på hennes arbeidsplass har medleverturnus, noe som innebærer at de ansatte er på jobb sammenhengende i flere dager av gangen. Når ansatte har vært på jobb en hel helg, kan det være vanskelig for ungdommene å slippe til andre ansatte etter et vaktbytte. Hun har erfart at å gjøre det tydelig at man er på jobb, kan oppleves som en avvisning av ungdommene, eller at de blir ille til mote dersom hun snakker mye om sin egen familie. Dette knyttes til at hun med dette synliggjør at relasjonen hun har til de enslige mindreårige er annerledes enn den hun har til sin egen familie. Slik hun har erfart det, tviler ungdommene noen ganger på de ansattes lojalitet. Derfor kan personalet bli utfordret med spørsmål rundt hvorvidt de ansatte egentlig bryr seg om ungdommene, eller om de kun er der fordi de får betalt for det. Hun uttrykker en tydelig bevissthet rundt relasjonen hun har til ungdommene, og at hun som ansatt har et ansvar. Dette ansvaret ser hun i sammenheng med at mange av ungdommene har en historie med mange brutte relasjoner, og at de derfor kan være sårbare for nye brudd:

> *Ja det er absolutt en utfordring. Man kan jo forstå at en del av disse ungdommene vil være relasjonsskadde. De har opplevd veldig mange brutte relasjoner. Eller de har hatt et veldig sterkt brudd med mange relasjoner. (...) Og jeg kan si at de er veldig vare på det med relasjoner.*

Å balansere mellom det profesjonelle og det personlige, er en utfordring som fremstår som mer aktuell for informantene som jobber med enslige mindreårige med flyktningstatus, enn for de som jobber på mottak og dermed med ungdommer uten opphold. Informantene med erfaring fra asylmottak, peker på at det store antallet beboere per ansatt fører til at relasjonen til den enkelte blir mer overfladisk. Dette kan sees i sammenheng med at de fleste kun bor på mottak i en kortere periode før de enten flytter ut i en kommune, eller blir sendt tilbake til hjemlandet ved et eventuelt avslag på asylsøknaden. I den grad informantene som jobber på mottak rapporterer om utfordringer vedrørende skillet mellom profesjonell og personlig, er dette knyttet til at det noen ganger kan være vanskelig å legge fra seg jobben når de har fri. Dette blir imidlertid ikke fremhevet som noen stor problemstilling.

Ingeborg mener relasjonen mellom de profesjonelle og de enslige mindreårige i enkelte tilfeller kan bli for personlige. I dette legger hun at relasjonen blir lite sosialfaglig. Hennes oppfatning er at det å holde fast på ens identitet som fagperson er viktig:

> *Vi har mange tilfeller av at det blir litt sånn kompis, og det tenker jeg er veldig fint på et annet nivå, men ikke når du skal jobbe sånn og sånn. Det blir to forskjellige ting, og jeg tenker at det vi bringer med oss som en fagperson, er noe annet enn det en støttekontakt gjør. Jeg tror at de trenger begge deler, absolutt. Og det prøver vi å få til på mange områder her.*

Sosialarbeiderens balansegang mellom det personlige og det profesjonelle, er et tema som har blitt drøftet ved flere anledninger i teori knyttet til sosialt arbeid (for eksempel i Damsgaard 2009, 69). Dette er ikke en problemstilling som er unik for arbeid med enslige mindreårige, men er relevant i arbeid med de fleste grupper. En del av informantene gir imidlertid uttrykk for at de opplever denne balansegangen som særlig aktuell i arbeid med enslige mindreårige. Dette knyttes til at enslige mindreårige vanligvis er alene i Norge, og at de har en historie hvor alle eller de fleste av deres viktigste relasjoner har blitt brutt. Flere informanter beskriver med bakgrunn i dette de enslige mindreårige som særlig sårbare ovenfor nye brudd, og fremhever betydningen av at ungdommene får mulighet til å etablere nye, stabile og trygge relasjoner.

Bjørg forteller at det ofte er nødvendig å gi slipp på noe av den profesjonelle distansen for å kunne etablere et tillitsforhold til de enslige mindreårige. Damsgaard (2010, 64) gir uttrykk for en

tilsvarende holdning, og tar avstand fra den tradisjonelle dikotomien mellom det personlige og det profesjonelle. Hun hevder at det å være personlig, kan betraktes som del av profesjonell yrkesutøvelse. Skau (2011, 44) argumenterer på tilsvarende måte, for at det i arbeid med levende og tenkende mennesker ikke er noe klart og avgrenset motsetningsforhold mellom å være profesjonell og å være personlig. Hun hevder at god profesjonalitet innebærer at yrkesutøveren klarer å bruke seg selv som menneske, og å være personlig på en måte som er hensiktsmessig.

Da mange enslige mindreårige gjerne ikke har noe tidligere kjennskap til rollen «sosialarbeider», kan man se for seg at en del av dem vil plassere de profesjonelle i roller de har kjennskap til fra før, for eksempel som venn. I slike tilfeller vil en strengt profesjonell holdning fra sosialarbeiderens side, kunne oppfattes som en avvisning. Dette kan betraktes som et argument for at det personlige aspektet bør ha en plass i profesjonalitetsbegrepet når det gjelder arbeid med enslige mindreårige. Det er forøvrig også i tråd med Fugellis vektlegging av evne til å være personlig som avgjørende for å skape tillit mellom profesjonell hjelper og klient.

Som vi har sett, er imidlertid Ingeborgs erfaring at relasjonen noen ganger kan bli for personlig, i betydningen for lite sosialfaglig. Dette viser at evne til personlighet i arbeidet også kan være problematisk i noen tilfeller, dersom den ikke utøves på en bevisst måte. I denne forbindelse hevder Skau (2011, 45) at å være personlig ikke nødvendigvis er det samme som å være privat. At evne til å være personlig betraktes som en del av profesjonell kompetanse, handler ikke om at man skal oppføre seg på samme måte som man gjør som privatperson, men at man kan bruke sin personlige kompetanse i arbeidet på en måte som er hensiktsmessig. Tilfellene hvor informantene beskriver at relasjonene blir for «kompis», altså at de i for liten grad er sosialfaglige, kan slik sett beskrives som at de blir for private.

Forholdet mellom profesjonell og personlig dreier seg altså ikke om å rendyrke det ene eller det andre, men handler i større grad om å finne en balanse mellom de to. Et overdrevent fokus på profesjonalitet i arbeidet kan oppleves som en avvisning av en ungdom som ikke har tidligere erfaring med profesjonelle hjelpearbeidere. Samtidig vil det motsatte ytterpunktet, ved at relasjonene beveger seg over i den private sfæren, kunne gå ut over det sosialfaglige fokuset. Dette er et interessant spørsmål som av informantene fremheves som en sentral utfordring, og som blir belyst i faglitteraturen jeg har gjennomgått i mindre grad enn flere av de øvrige temaene som presenteres i studien.

4.6 Traumer og psykiske vansker

Psykiske problemer fremheves ofte som en utfordring i faglitteratur om enslige mindreårige (for eksempel i Myhrer & Stenerud 2011, 84; Christie, Døhlie & Eide 2011, 61). Dette var også et sentralt tema i intervjuene. Problemer knyttet til søvn, blir spesielt ofte nevnt som noe mange av ungdommene sliter med. Dette får blant annet konsekvenser for hvordan de mestrer skolen, slik Silje beskriver: *«Vi ser jo at de med traumatiske historier har større sannsynlighet for å falle ut av skolen for eksempel. Og snu døgnet, ikke sove....det ser vi».* Søvnproblemer ble trukket frem som typisk, både av de som jobber med enslige mindreårige flyktninger, og de som jobber med asylsøkere. Marte som er ansatt på mottak, forteller for eksempel:

> *- Det er klart at fryktelig mange sliter med søvn. Det er veldig mange som sliter med søvn her.*
>
> *- De sliter med å sove?*
>
> *- Ja, og at de våkner med mareritt. Og er redd for å sove igjen, ikke sant. Det blir en sånn dårlig sirkel.*

Abu som jobber med ungdommer med opphold, har samme erfaring:

> *- Når vi får ungdommer, så ser vi at noen av dem sliter litt psykisk. De har skikkelig trøbbel med å sove, noen sliter med traumer og de tenker mye på familien eller på vonde opplevelser som de hadde.*

Utfordringer knyttet til de enslige mindreåriges psykiske helse, fremstår som mer krevende for informantene som jobber på asylmottak. Bjørg mener dette er knyttet til ressursmangelen som slik hun har erfart det, kjennetegner hverdagen på mottak. Hun forteller at det generelt er få ansatte fordelt på et stort antall beboere, og at dette fører til at man som ansatt har et stort ansvar for mange personer. Marte forteller på samme måte, at ressursmangelen i mottaket gjør det vanskeligere å ivareta beboernes psykiske helse:

> *Det er klart at mange ganger når man jobber med mennesker så er det noen ganger de som vi ikke ser som vi burde se og gi oppmerksomhet. De som aldri kommer til frokost, som ikke er med på aktiviteter, som ikke er med så mange venner. Det er jo sånne man også ønsker å kunne følge opp da. (...) At det ikke bare skal være nok* (merk: ressurser) *til å følge opp de som skriker. Men de som faktisk er stille også.*

Problemer knyttet til psykiske vansker og særlig søvn, beskrives altså som gjennomgående hos mange av de enslige mindreårige. Dette fremheves både av informantene som jobber med ungdommer med og uten opphold i Norge. Utfordringen fremstår imidlertid som mer krevende for

de ansatte på asylmottak. Dette knyttes til at disse beboerne nettopp har ankommet, gjerne med en lang flukt og en hverdag preget av usikkerhet bak seg. Det store antallet beboere i forhold til det tilgjengelige personalet, nevnes som en faktor som bidrar til at de ansatte på mottaket ofte ikke har tid til å ta seg av alle. Bjørg er en av de som peker på denne tidsklemmen i mottaket: *«Jeg vil si at det blir mer sånn her-og-nå jobbing. Sånn «hvor er det mest akutt, hvor brenner det?».* De ansatte må ofte foreta prioriteringer over hvor de skal bruke tiden og ressursene de har til rådighet, hvor konsekvensen gjerne blir at de mindre akutte situasjonene blir oversett, da de ikke har nok ressurser til å ta seg av begge deler.

Utfordringer knyttet til de enslige mindreåriges psykiske helse, er imidlertid ikke begrenset til de som jobber på mottak. Informantene som jobber i boliger, for ungdommer med opphold, forteller på tilsvarende måte om psykiske vansker som søvnproblemer, påtrengende og ubehagelige minner, savn og sorg over familien og hjemlandet som ble forlatt, og i enkelte tilfeller om dissosiative reaksjoner. Disse informantene fremhever imidlertid ikke ressursmangel og for lite tid som de mest sentrale utfordringene, slik tilfellet er for informantene på mottak. Informantene som jobber på boliger, nevner for eksempel ofte det å lære de enslige mindreårige mestringstrategier, som en sentral oppgave. Silje forteller:

> *En av de vi har på huset nå, han sier det så tydelig selv, at «jeg klarer ikke sitte på rommet alene. Da får jeg vonde tanker, da blir jeg veldig lei meg. Jeg må være ute med vennene mine hele tiden. Og jeg må løpe og være aktiv hele tiden, for da får jeg sove. Ellers så får jeg ikke sove». Men når han skal klare å få til skole, lekser og struktur på dagen, så må vi hjelpe han å finne litt andre mestringstrategier da. Han kan ikke være ute fra klokken to på dagen til tolv på natta, og ikke gjøre lekser, ikke sitte ned, ikke spise skikkelig.*

Andre faktorer som nevnes, og som sees i sammenheng med psykiske problemer og traumer, er rusmisbruk og aggressiv atferd. Flere nevner dette som en utfordring, men de spesifiserer at dette kun gjelder for et fåtall av ungdommene de jobber med. Disse informantene oppfatter det slik at noe av bakgrunnen for at enkelte ungdommer blir utagerende eller får problemer med rus, er knyttet en historikk som ofte er svært traumatisk. Roger som er ansatt på en bolig for enslige mindreårige, forteller for eksempel om en av beboerne:

> *- Så konflikter har liksom vært en del av hans modus operandi* (merk: handlingsmønster) *hele veien.*
>
> *- Okay. Men med konflikt, mener du da vold eller er det verbalt?*
>
> *- Ja begge deler. Altså, sånn som jeg opplever han så har han et veldig høyt angstnivå. Sånn at han føler seg lett trua.* (...) *Han trenger ikke føle seg fysisk truet. Det holder at han føler seg psykologisk truet da, hvis det gir noen mening.*

Det at denne beboeren ruser seg og kan bli aggressiv, knyttes altså til at han har et et høyt angstnivå. Roger ser dette i sammenheng med ungdommens traumatiske bakgrunn. Han forteller at denne ungdommen ikke nødvendigvis trenger å føle seg fysisk truet, men at han også kan bli aggressiv når han føler seg psykologisk truet. Dette kan betraktes i lys av det Jørgensen og van der Weele (2009, 68) omtaler som en «brutalisert virkelighetsforståelse». Dette handler i korte trekk om at enkelte mennesker som har traumatiske opplevelser bak seg, opplever verden som potensielt farlig og truende. For personer med en slik brutalisert opplevelse av virkeligheten, fremstår andre mennesker gjerne som tyver, overgripere og svindlere. Noen reagerer på et slikt verdenbilde med å selv bli aggressive og konfliktskapende. Dette kan være med på å forklare Rogers utsagn om at det at denne ungdommen følte seg «psykologisk truet», var nok til å utløse aggresjon.

Mistillit kan få noen av de samme konsekvensene. Sterk mistillit fører for eksempel til at alt tolkes i verste mening, og at dette lett kan føre til at man føler seg truet (Grimen 2009, 94). Videre fører mistillit til at individer ikke engasjerer seg i samhandling som kan demonstrere at andre personer er pålitelige og kan stoles på, slik at de på denne måten ikke får mulighet til å oppdage og korrigere feilplassert mistillit. Slik kan mistillit skape en negativ spiral, som det kan være vanskelig å bryte ut av. Hvis man legger til grunn at sterk mistillit utgjør noe av bakgrunnen for at en ungdom er aggressiv eller utagerende, vil en tilnærming som fokuserer på å fremme tillit kunne være hensiktsmessig.

En tilnærming som er basert på empowerment, vil for eksempel kunne være relevant da den fokuserer på medbestemmelse i arbeidet, og at maktbalansen mellom klient og hjelper skal bli jevnere fordelt. Et annet element er at man skal ta utgangspunkt i det klienten kan, fremfor det som er problematisk. Hvis vi ser for oss et tilfelle hvor en ungdoms holdning til de profesjonelle hjelperne er preget av sterk mistillit, kan det å bli gitt en større grad av medbestemmelse bidra til at ungdommen i mindre grad føler seg prisgitt mennesker han eller hun ikke stoler på. Dette kan oppfattes som det første steget ut av en fastlåst situasjon, i henhold til «de små skritts metode» (Grimen 2009, 76). Dersom dette bidrar til at den aktuelle ungdommens mistillit til de profesjonelles intensjoner blir redusert, kan det oppstå nye muligheter for de profesjonelle til å demonstrere at de er til å stole på. Å formidle profesjonell kompetanse og en genuin interesse for klienten, er eksempler på andre ting sosialarbeideren i dette eksemplet kan gjøre for å bygge opp tillit.

4.6.1 Praktiske utfordringer: «er det hodet eller hjertet?»

Som vi har sett, blir psykiske vansker som søvnproblemer eller traumer fremhevet som en utfordring av informantene. Når det gjelder psykisk helse, trekker flere også frem det å snakke med de enslige mindreårige om eventuelle psykiske vansker som krevende. Dette blir knyttet til at ungdommene i mange tilfeller ikke ønsker å snakke om sårbare eller vanskelige tema. En annen faktor er at de fleste har et begrenset ordforråd på norsk, noe som gjør det vanskelig å snakke om et såpass abstrakt og komplisert tema som det psykisk helse kan være. Informantene peker også på at mange av ungdommene kommer fra samfunn hvor psykiske problemer generelt er tabubelagt, og at de derfor ikke er vant til at slike ting skal snakkes om.

Marte som jobber på mottak, beskriver det å snakke med ungdommene om psykiske vansker, som veldig vanskelig. Dette knytter hun først og fremst til beboernes manglende ferdigheter i norsk. Med tanke den korte oppholdstiden de har i Norge på det tidspunktet, er dette naturlig. Hun forteller at enkelte er veldig flinke til å uttrykke seg verbalt med de få ordene de kan på norsk, mens andre sliter med å snakke om temaet selv på morsmålet. De sistnevnte tilfellene ser hun i sammenheng med at mange enslige mindreårige har bakgrunn fra samfunn hvor det å snakke om psykiske problemer er uvanlig.

På spørsmål om hvordan de håndterer denne utfordringen på Martes arbeidsplass, forteller hun at de fokuserer på at beboerne er aktive, og ikke blir sittende på mottaket uten å gjøre noe. Noen ganger kan bruk av tolk være en løsning, men dette er ikke alltid tilfellet siden mange ikke ønsker å fortelle om hva de har opplevd, eller ikke stoler nok på de ansatte til å dele sin historie. Kohli (2007, 105) peker i tillegg til faktorene som nevnes av informantene, på at enslige mindreårige i den første fasen i eksil ofte er opptatt av en rekke praktiske gjøremål knyttet til asylsøknaden og tilpasning til sin nye tilværelse, og i mindre grad har overskudd til å forholde seg til fortiden. En annen forklaring kan være at enkelte fremdeles er i sjokk over traumatiske opplevelser fra hjemlandet eller flukten, og derfor ikke klarer, eller ikke vil snakke om dette på et tidlig stadie i eksiltilværelsen.

At informantene som jobber på mottak fremhever det å snakke med ungdommene om eventuelle psykiske vansker som en utfordring, er logisk med tanke på at beboerne på asylmottak har vært i Norge i kort tid, og enda ikke har rukket å lære særlig mye norsk. Men informantene som jobber med enslige mindreårige med opphold i Norge, peker også på tilsvarende utfordringer. Silje forteller om hvordan de på hennes arbeidsplass forholder seg til dette:

> *Ja altså for det første, så er det med psykiske problemer...det har de jo ikke. Men å snakke om søvnproblemer, å snakke om at det gjør vondt i kroppen, hodepiner, matallergier som ofte kommer i den fasen der....det går det an å snakke om. (...) Vi bruker et veldig enkelt språk. Og vi sier jo: «Er det hodet eller hjertet?». Særlig når de kommer på natten og ikke får sove og har mareritt, så kan de relatere til at «nå har jeg vondt i hjertet, nå tenker jeg mye på familien min». (...) Så du får historiene litt etter litt, men uten at vi snakker om psykiske problemer.*

Dette tyder på at de språklige hindringene ikke utgjør den eneste faktoren som fører til at informantene peker på samtaler om psykiske vansker som et krevende område. At ungdommene i mange tilfeller ikke ønsker eller klarer å gjennomføre denne typen samtaler, eller at de ikke ser nytteverdien av det, blir oppgitt som andre grunner. Da en del informanter peker på at ungdommene ikke er vant med at psykiske vansker eller traumer skal snakkes om, vil det kultursensitive perspektivet kunne utgjøre en aktuell tilnærming.

4.6.2 Kultursensitivitet i arbeid med enslige mindreårige

Abu forteller at en del av ungdommene som han jobber med, har koblet terapi hos psykolog med å være gal. Dette kan gjøre det vanskelig i situasjoner hvor ungdommer sliter med traumer eller andre psykiske vansker, som de ikke har kompetanse til å håndtere i miljøet på boligen. Dette er noe andre informanter også peker på. Ingeborg forteller for eksempel:

> *Mange har liksom ikke noe imellom. Du er enten frisk eller så er du gal. De tenker jo ikke at du må snakke med en psykolog. Fordi at du er litt trist. Og da må du liksom finne andre metoder for å trekke de tinga der ut.*

Abu peker på tilsvarende utfordringer:

> *Psykiske vansker blir som et nytt vokabular som ikke finnes i deres språk. Psykiske vansker er lik galskap. Og dette gjør at det blir vanskelig å henvende ungdommer til psykolog. Fordi de skjønner ikke hva en psykolog er. «Hva skal en psykolog gjøre? Hva slags hjelp får jeg ved å snakke?».*

Abu peker altså på at ungdommene ikke forstår hvilken nytte de vil ha av å snakke med en psykolog, som en faktor som bidrar til at mange av dem ikke ønsker å delta i terapi. Bræin og Christie (2012, 284) viser gjennom et praktisk eksempel fra terapi med en enslig mindreårig, hvordan en ungdom, i likhet med de som blir beskrevet av Ingeborg og Abu, var motvillig til å delta i terapi med begrunnelse at han ikke var gal og derfor ikke hadde behov for det. I eksempelet pekes det også på at ungdommen var usikker på hvorvidt han kunne stole på terapeuten, noe som tyder på at man i slike tilfeller vil ha nytte av å bygge opp tillit i startfasen av denne typen relasjoner.

Kohli (2007, 187) beskriver i likhet med Bræin og Christie, terapi med enslige mindreårige som en utfordring. Dette knyttes til flere faktorer. For det første peker han på at mange av ungdommene i hans undersøkelse, opplevde selve terapisituasjonen som uvant og invaderende, og at dette ofte førte til at de etter en tid trakk seg. Videre vises det til at mange terapeuter har lite erfaring fra arbeid med enslige mindreårige, og at de ofte ikke legger godt nok til rette for gruppens spesielle behov. Et annet poeng, er at samtaler om ungdommenes traumatiske opplevelser også kan oppleves som belastende av de profesjonelle hjelperne som får høre de (Kohli 2007, 185, 193). Det kan derfor tenkes at enkelte av de profesjonelle unngår å gå inn i denne typen samtaler, med bakgrunn i at de opplever dette som belastende.

På Abus arbeidsplass har de møtt de nevnte utfordringene ved å hente inn en psykolog i personalgruppen på boligen. Dette er noe han opplever som positivt, og har gode erfaringer med:

> *Da er det lett for psykologen å sette i gang med noen konkrete tiltak, som å hjelpe dem med å sortere tanker, hjelpe med søvn, eller hjelpe dem med å forstå deres tilstand der og da. Jeg synes at det vi har gjort riktig er å ha en psykolog direkte inn her, som ikke skal drive med behandling men bare ha samtaler. Det blir på en måte forebyggende.*

Flere informanter gir altså uttrykk for at å henvise til terapi hos psykolog ofte er noe ungdommene vegrer seg for, da de beskriver dette som noe bare gale mennesker har behov for. Andre faktorer som kan gjøre dette utfordrende, er at ungdommene ikke ser hvilken nytte terapi eventuelt vil gjøre, eller at de rett og slett ikke ønsker å snakke om ting de opplever som ubehagelige. Flere gir imidlertid uttrykk for at mange av ungdommene de møter sliter psykisk, og at de noen ganger har behov for terapeutisk hjelp utover det de er i stand til å tilby på boligen eller mottaket. På Abus arbeidsplass har de forholdt seg til denne problemstillingen ved å hente inn en psykolog i miljøet. Hans erfaring er at dette fungerer godt, og har en forebyggende effekt.

En slik tilnærming kan beskrives som kultursensitiv, da den viser en utforskende holdning ovenfor ungdommenes tenkemåte og kulturelle bakgrunn. Den prøver ikke å få de enslige mindreårige til å passe inn i et fastsatt opplegg på boligen, men søker å tilpasse seg deres spesielle behov. Siden ungdommene i liten grad ønsker å benytte seg av konvensjonell terapi, har de i dette tilfellet inkludert en psykolog i personalgruppen, som kan utføre en del av de samme funksjonene som han ville gjort i en tradisjonell terapisituasjon. Forskjellen er først og fremst at det terapeutiske arbeidet her utføres på de enslige mindreåriges premisser, med den hensikt at ungdommene skal oppleve tilbudet som nyttig.

Ingeborg beskriver en tilsvarende tilnærming når hun skal ta opp temaer som kan være vanskelige med ungdommene:

> *Det er da du må være litt sånn klok. Og se på litt andre ting enn det som de sier. Vi snakker jo alltid om å se mellom linjene, å se på kroppspråk, å se på helt andre ting. (...) Og så må du finne sånne metoder som gjør at de kan snakke uten å bruke så store ord.*

Videre forteller hun:

> *Det kan være å ikke nødvendigvis sitte sånn som vi gjør nå og si: «Vi må snakke sammen om dette». (...) Men da kan vi jo gå på IKEA. Kjøpe tepper. Kjøpe håndklær. Sånne ting. Da kommer det opp: «Jeg har aldri hatt et teppe». «Jeg frøs...jeg lå ute og frøs». Altså, sånne ting.*

Her ser vi at observasjon av kroppspråk, og å snakke med et enkelt språk fremheves. Videre peker informanten på fleksibilitet som viktig, og at man som profesjonell ikke insisterer på å at ungdommen skal fortelle om opplevelsene sine i en typisk terapisituasjon, men heller la det komme av seg selv i dagligdagse situasjoner. Selv om de konkrete arbeidsmåtene Abu og Ingeborg beskriver er forskjellige, kan begge beskrives som kultursensitive. Dette er først og fremst knyttet til at i en situasjon hvor ungdommene har en oppfatning om terapi som er forskjellig fra de profesjonelles, tilpasser de profesjonelle seg til dette på en åpen og tolerant måte.

Mens de i Abus eksempel inkluderte en psykolog i personalgruppen på boligen, inntar Ingeborg en avventende holdning og venter til ungdommene selv ønsker å snakke om hva de har opplevd. At man er i stand til å se på seg selv som kulturbærer og stiller spørsmålstegn ved egne verdier og normer, er et annet sentralt aspekt. I situasjoner hvor tilbud om terapi avvises av ungdommene, ser vi at de profesjonelle her retter blikket mot hvorvidt dette faktisk er den beste løsningen, og vurderer om andre tilnærminger kan være mer hensiktsmessige. Dette eksemplifiserer hvordan kultursensitivitet kan se ut, i praksis med enslige mindreårige.

Ingeborg presiserer at det at det kan være vanskelig for ungdommene å snakke om problemene sine, er noe som kan være like relevant for etnisk norske ungdommer, og at dette ikke er en utfordring som er unik for enslige mindreårige. Dette viser at utfordringer knyttet til å oppmuntre til terapi eller terapeutiske samtaler, ikke bare kan knyttes til det faktum at det er snakk om enslige mindreårige flyktninger eller asylsøkere, men at faktorer som alder, kjønn eller personlighet vil være like vesentlig å ta hensyn til. I utøvelsen av kultursensitivitet er det å reflektere rundt hva som er kulturbetinget, hva som er allmennmenneskelig og hva som er individuelt i en bestemt situasjon sentralt (Vollebæk 2014, 21; Qureshi 2009, 209). Ved å benytte et kultursensitivt utgangspunkt i arbeidet, kan man på denne måten vurdere hva det er i situasjonen som kan knyttes til

ungdommenes kulturelle bakgrunn, og hva som er knyttet til personlighet eller kjønn. Dette kan bidra til å gjøre det lettere å tilpasse eventuelle tiltak på en måte som gjør at de oppleves som nyttige av ungdommene.

Flere informanter mener at det ikke nødvendigvis er slik at ungdommene for en hver pris bør snakke om eventuelle traumer eller psykiske vansker. Ingeborg beskriver for eksempel hvordan de på hennes arbeidsplass i dag er mindre opptatt av dette enn tidligere:

> *Så ble det sånn at det ble mye* (merk: fokus på) *traumer og vanskeligheter. «Du må ha hatt det vanskelig, og det er vondt for deg og...mmm». Og det har vi hørt mye om, men nå har vi vært opptatt lenge av å gi dem en omsorg som går på litt andre ting. På det å kunne være til stede nå, der de er i dag. Det kommer tenker jeg, når det skal komme. Og hvis det ikke kommer, så er det ikke sikkert at vi skal grave i det heller.*

Hun presiserer videre:

> *Sånn som jeg tenker, så er det viktigste ikke å få vite alle hemmelighetene til den ungdommen, men å få ungdommen til å være til stede i det som er nå. På det som er livet hans i dag, og det som kan bli livet hans i fremtiden. Fordi ofte er det jo sånn at de ikke vil tenke så mye på det som var før, og de vil heller ikke at man skal gå inn i det til enhver tid. Jeg tror at det kan bli litt mye av det, og jeg ser også at både fagpersoner og fagmiljø har gått litt bort fra det. Og jeg tenker at det med omsorg og det med tillit, det er liksom det som funker. Og det ser vi jo, at det er det som vi kan gi, og det er på en måte det som de ønsker å få.*

Hun forteller at de både på hennes arbeidsplass og i fagmiljøet generelt, tidligere hadde et sterkere fokus på traumer og krigsopplevelser, hvor man var opptatt av at de enslige mindreårige skulle snakke om opplevelsene sine for å kunne legge de bak seg. Dette er noe hun er mindre opptatt av i dag, da hennes erfaring er at dette er noe mange av ungdommene ikke ønsker. Å la ungdommene beholde sine «hemmeligheter», er et poeng som også fremheves av Eide og Broch (2010, 74). Ingeborg forteller at fagfeltet slik hun erfarer det, til en viss grad har gått bort fra at man nødvendigvis må snakke om traumatiske og vanskelige minner for å gå videre. Hennes erfaring er at mange av ungdommene ikke ønsker å snakke om de vanskelige tingene, og at dette heller ikke nødvendigvis er hensiktsmessig. Hun forteller videre:

> *Og hvis det er noe kjempealvorlig, så er det som jeg sa, at kanskje det skal ut og kanskje det ikke skal ut. For du skal være voksen til å takle det som du kjenner inni deg, og du skal takle det på en måte som gjør at du klarer å overleve. Og noen tenker at det klarer de ikke. De har pakket det inn. Der ligger det. «Og kanskje kan jeg ha et godt liv uten å røre ved det, og kanskje ikke. Men det kommer iallefall ikke nå når jeg nettopp har kommet til Norge».*

Ingeborg peker her på at en del av ungdommene hun møter, ikke er klare for å snakke om traumatiske opplevelser. Hennes oppfatning er at «man skal være voksen for å takle det som man kjenner inni seg», og at noen ikke er modne for dette ennå. I likhet med andre informanter, mener hun at ungdommen selv må styre tempoet for når dette eventuelt skal skje, og at historier fra hjemlandet eller flukten ofte kommer frem av seg selv når dette er naturlig og når ungdommen er klar for det. På hennes arbeidsplass, jobber de nå ut ifra «å være til stede nå, der de er i dag». Som tidligere nevnt, argumenterer også Bræin og Christie (2012, 281) for en tilnærming som retter fokus mot «her og nå». Et interessant spørsmål her, er hvorvidt vi med dette ser konturene av en generell endring i fagfeltets tilnærming til arbeid med enslige mindreårige. At flere informanter i likhet med den nevnte teorien, argumenterer for et slikt fokus på her og nå, kan tolkes som en indikasjon på dette.

Informantenes beskrivelser av at fagfeltet tidligere hadde et større fokus på det som var vanskelig, og på traumatiske erfaringer enn tilfellet er i dag, kan på en forenklet måte beskrives som en utvikling fra et problemorientert perspektiv til et som i større grad er løsningsorientert. Dette vil isåfall være en utvikling som gjør begge de mestringsorienterte perspektivene som ble beskrevet tidligere aktuelle. Både den salutogene og den resiliensbaserte tilnærmingen er basert på å styrke klientens sterke sider, fremfor at man søker å behandle det som er problematisk. Slik sett er de i tråd med utviklingen informantene beskriver. En tilfredsstillende læringssituasjon i skolen, er for eksempel en resiliensfaktor det i arbeid med enslige mindreårige vil være mulig å styrke (Bengtson & Ruud 2012, 189). Dette er en måte man ved å innta et mestringsperspektiv, kan ivareta informantenes fokus på dagen i dag. Dersom tilfellet er at fagfeltet på bakgrunn av de enslige mindreåriges tilbakemeldinger og ønsker, har beveget seg noe bort fra fokuset på fortiden, og i større grad jobber ut fra dagen i dag, kan dette også beskrives som en økt grad av kultursensitivitet i fagfeltet.

Ingeborg fremhever i sitatet ovenfor omsorg og tillit som sentrale verdier i arbeid med enslige mindreårige. Hun beskriver dette som noe de som fagpersoner er i stand til å gi, og som ungdommene ønsker å få. Ingeborg formidler videre at ungdommenes historie kommer når de er klare for å fortelle den, og når de selv ønsker det. Hvis den ikke gjør det, er det slik hun ser det heller ikke noe poeng i å presse den frem. Dette var noe også andre informanter la vekt på. Roger forteller:

> *Igjen, tilbake til det at man ønsker å hjelpe, og den forestillingen om at hvis man bare får snakket om det så blir det bra. Den fella tror jeg at det er mange som går i. At man presser på for å få frem den flukthistorien. Men den kommer jo, altså hvis man er tålmodig så kommer den jo i helt naturlige settinger. Og da kan den løftes opp og bearbeides og sees på. Men jeg tror det at noen av ungdommene får det nærmest som et krav at de skal fortelle den historien.*

Vi ser at Roger i likhet med Ingeborg, stiller seg noe kritisk til det han opplever som et sterkt fokus på flukthistorien. Han anerkjenner at det kan være viktig for ungdommene å snakke om dette, men mener at dette er noe som ofte kommer av seg selv med tiden. Derfor bør de som hjelpere innta en avventende holdning på dette punktet. Informantenes erfaringer er altså at flukthistorien og bakgrunnen for eventuelle traumer riktignok kan være viktige å få snakket om, men at det bør skje på ungdommens premisser. Vi ser her en tydelig parallell til den kultursensitive tilnærmingen, hvor det å forholde seg til andres perspektiver på en tolerant måte er grunnleggende. I eksemplene ser vi at informantene forholder seg åpent og fleksibelt til ungdommenes tilbakeholdenhet mot typiske terapisituasjoner, fremfor å holde fast på sin egen oppfatning om at terapi er den beste løsningen.

I denne delen har vi sett at informantene fremhever terapi og terapeutiske samtaler med ungdommene som en utfordring. Dette knyttes blant annet til manglende språkferdigheter, liten grad av tillit i relasjonen dem i mellom, og at ungdommene ofte har bakgrunn fra samfunn hvor psykiske problemer i stor grad er tabubelagt. Her har jeg pekt på et fokus på å bygge opp tillit, og bruk av den kultursensitive tilnærmingen, som perspektiver som kan være relevante for utfordringene informantene beskriver. At informantene legger vekt på å ikke insistere på at ungdommene skal fortelle om flukten, kan oppfattes som et eksempel på hvordan den kultursensitive tilnærmingen kan se ut i praksis, da informantene her søker å tilpasse seg til ungdommenes behov. Jeg har stilt spørsmålstegn ved hvorvidt informantenes beskrivelser av et fokus på dagen i dag fremfor på opplevelser fra fortiden, kan oppfattes som uttrykk for en generell utvikling i fagfeltet. Dersom dette er tilfellet, kan det noe forenklet beskrives som en utvikling fra et problemorientert til et mestringsorientert perspektiv.

4.7 Et fokus på mestring

Berg og Lauritsen (2009, 7) påpeker behovet for en endring av det tradisjonelle bildet av flyktninger som offer: *«Eksil har de til felles, men både fluktbakgrunn og livsløp er forskjellige. Dette er mennesker som har opplevd mange brudd, men de aller fleste har likevel greid å skape en kontinuitet i tilværelsen. De er ikke ofre, men overlevere».* Enslige mindreåriges ofte belastende historier kan også gi muligheter for vekst dersom disse gis mening, gjerne i samarbeid med

solidariske voksenpersoner (N`Diaye 1992, 135). Dette kan oppfattes som et argument for å benytte et mestringsperspektiv i arbeid med flyktninger. Flere av informantene legger vekt på betydningen av å rette fokus mot de positive aspektene ved de enslige mindreåriges situasjon. De fremhever at å innta et perspektiv rettet mot ungdommenes ressurser og mestring, er viktig i arbeidet. Roger forteller at et overdrevet fokus på fortidens vanskeligheter, kan virke mot sin hensikt:

> *Jeg tror at det har veldig mye å si hvordan den historien blir møtt når de først forteller den. Altså om det settes inn i en kontekst av at dette er noe som har gjort deg vondt, enn at de har mestra, at de har kommet seg gjennom det, og at de har endt opp der de er. Hvis fokus ligger på hvor vondt og vanskelig og fælt det var å ligge i den lastebilen, så tror jeg det blir mer en belastning enn en bearbeiding.*

Ingeborg mener i likhet med Roger, at det noen ganger kan bli et for stort fokus på det negative. Hennes erfaring er at det er viktig at ikke alt som ikke fungerer forklares med en eventuell traumatisk bakgrunn:

> *Hvis du hele tiden skal tenke at det som du har hatt det er dårlig, og alt det du nå får er bra, så er jo ikke det heller noen god ting. Jeg tenker at det er viktig at ikke alle tenker sånn. At du tenker at den oppveksten som du har hatt, det var den oppveksten som du fikk på en måte. Og det kan være at det var ting i den som var dårlig, men det var også ting i den som var bra. (...) Jeg opplever at flesteparten ikke ønsker å snakke om altfor vanskelige ting. De ønsker gjerne å snakke om hjemlandet, men på en annen måte. Om hvor fint det er, om familien, kulturen, musikken, sånne ting. Og det er jo som jeg har sagt, at det er jo kjempeviktig. At ikke alt som er der er negativt.*

Ingeborg fremhever at det ikke alltid er hensiktsmessig å legge vekt på vanskelige ting fra ungdommenes fortid. Hennes erfaring er at de ofte ønsker å snakke om hjemlandet og livet før flukten, men da med et fokus på det positive. Flere av informantene gir uttrykk for betydningen av å fokusere på at ungdommene har mestret, og at de ikke utelukkende blir sett på som bærere av en rekke negative opplevelser.

Ingeborg forteller at mange enslige mindreårige blir stemplet som barnevernsungdom, noe hun mener kan skape et fokus på det problematiske fremfor det ressursfremmende. Hun mener mange enslige mindreårige ikke nødvendigvis har spesielt store problemer, og at man derfor heller ikke bør fokusere på det som til enhver tid er problematisk:

> *Jeg tenker at situasjonen for dem* (merk: de enslige mindreårige)*, den er at de kommer til et land hvor de ikke har omsorgspersoner. Derfor er de i barnevernet. De er ikke der på grunn av andre ting. Og det kan være en viktig ting å tenke på, fordi da må man også tenke på at ja....at det kanskje bare er vanlige ungdommer som ikke har så veldig, veldig mange problemer egentlig. (...) Å ikke problematisere alt. Selv om de er i barnevernet.*

Slik Ingeborg ser det, er gruppens primære utfordringer altså knyttet til at de er uten omsorgspersoner. Dette innebærer at de ikke nødvendigvis har spesielt omfattende problemer utover dette. Randi gir uttrykk for en tilsvarende oppfatning, når hun forteller at når man tenker på bakgrunnen til mange av de enslige mindreårige, er det overraskende hvor godt fungerende de er. Ingeborg peker på at det at mange enslige mindreårige mottar tjenester fra barnevernet (gjelder for de under 15 år), kan gi et misvisende inntrykk, da mange innfødte nordmenn kommer i kontakt med barnevernet på grunn av atferdsvansker eller rusmisbruk. Hun forteller at denne typen utfordringer, vanligvis ikke er en faktor hos ungdommene hun møter. Ingeborgs erfaring er at enslige mindreårige er en gruppe, som i større grad enn mange andre grupper som sosialarbeidere ofte jobber med, har mange ressurser å trekke på.

Informantene påpeker at ungdommene har vist en enorm mestring bare ved å komme hit, og at det i stor grad er de ressurssterke som klarer den lange reisen til Norge på egen hånd. Med bakgrunn i ungdommenes ressurser, mener informantene at en viktig del av arbeidet deres handler om å legge til rette for at de enslige mindreårige får muligheten til å nyttiggjøre seg av disse på best mulig måte. Marte som jobber på mottak, gir uttrykk for en slik oppfatning:

> *Det er klart at bare ved å komme hit, det viser jo en enorm mestring på mange hold. Det viser jo at man har utholdenhet og at man takler mange vanskelige situasjoner. Så jeg ser at det er veldig mange ressurssterke folk. Det er jo snakk om at det er de ressurssterke som kommer og...i en stor grad så er det nok det.*

Mange enslige mindreårige har på tross av sine traumatiske erfaringer, ofte hatt en oppvekst som ellers har vært normal, og preget av trygghet og stabilitet (Kohli 2007, 41). Å synliggjøre gruppens ressurser og gi dem mulighet til å uttrykke sin mestringsevne, samtidig som man forholder seg til utfordringene de møter, vil derfor være viktig i arbeid med gruppen. Dette kan styrke deres psykiske helse og ressurser, og hindre at de mister motet når hverdagen blir vanskelig (Myhrer & Stenerud 2011, 83). Dette er et sentralt argument for å benytte en mestringsorientert tilnærming i arbeid med enslige mindreårige.

Eksempler på tilnærminger som kan benyttes for å implementere et slikt mestringsperspektiv i praksis, er salutogenese, resiliens eller empowermentbasert sosialt arbeid. Et grunnleggende prinsipp i empowerment, er for eksempel at den profesjonelle skal fokusere på klientens ressurser, og at arbeidet alltid skal ta utgangspunkt i det klienten kan (Andersen, Brok & Mathiasen 2000, 22). Personer som kommer til Norge som enslige mindreårige, har ofte levd alene og mestret store utfordringer, og kan derfor på en del områder være som voksne å regne. Derfor er det viktig at det i arbeid med gruppen, blir gitt rom for medbestemmelse i henhold til den aktuelle ungdommens

modenhet (Myhrer & Stenerud (2011, 88).

Med tanke på at empowerment er basert på en overføring av makt fra den profesjonelle til klienten, kan perspektivet representere en måte å imøtekomme Myhrer og Steneruds argumentasjon på i praksis. Informantenes uttrykk for betydningen av å fokusere på ungdommenes ressurser, er også i tråd med prinsippet i empowermentbasert arbeid, om at arbeidet alltid skal ta utgangspunkt i det klienten kan. Empowerment vil videre kunne styrke graden av tillit i relasjonen mellom klient og hjelper, da en utjevning av asymmetrien i makt, er sentralt i perspektivet. Ubalanse i makt vanskeliggjør som nevnt etableringen av tillit i en relasjon (Grimen 2009, 51). En tilnærming basert på empowerment, vil på denne måten kunne utgjøre et nyttig verktøy i arbeid med enslige mindreårige.

Et perspektiv rettet mot å fremme resiliens, vil være aktuelt med tanke på at flyktninger opplever en del forhold i Norge som kan virke hemmende på deres utvikling av resiliens (Skårderud, Haugsgjerd & Stänicke 2010, 405). Langvarige opphold i asylmottak med liten bemanning, er et eksempel på dette. Tiltak som er rettet mot innvandrere og flyktninger, vil derfor kunne tjene på å innta et resiliensperspektiv i sitt idegrunnlag. I praksis vil dette innebære å rette fokus mot utvikling av ressurser som individer eller grupper har til rådighet for selvutvikling og mestring, og på å rette fokus mot det som fungerer, fremfor på det som er vanskelig eller problematisk (ibid.). Dette er tråd med informantenes vektlegging av en orientering mot mestring fremfor på det problematiske.

At resiliensperspektivet ikke krever at man først og fremst jobber med det som er vanskelig eller problematisk, men i stedet søker å styrke de faktorene som beskytter mot belastende livsbetingelser, gjør det til en aktuell tilnærming for arbeid med enslige mindreårige. Resiliensperspektivet krever for eksempel ikke at ungdommene skal fortelle om flukten eller andre traumatiske erfaringer. Denne tilnærmingen kan derfor være nyttig på et tidlig tidspunkt i de enslige mindreåriges eksiltilværelse, med tanke på at informantene forteller at det kan ta lang tid før ungdommene er klare for å gå inn på eventuelle opplevelser fra hjemlandet eller selve flukten. Som tidligere påpekt, finnes det en rekke forskjellige resiliensfaktorer, og noen av disse er det mulig for sosialarbeidere å påvirke i større grad enn andre. Trygge og stabile relasjoner, opplevelser av å mestre og en skolehverdag som er tilfredsstillende, er eksempler på resiliensfaktorer som kan påvirkes, og som profesjonelle som jobber med enslige mindreårige derfor bør fokusere på (Bengtson & Ruud 2012, 189).

På samme måte kan en salutogen tilnærming benyttes for å fremme mestring gjennom en styrking av de enslige mindreåriges opplevelse av sammenheng. Siden opplevelsen av sammenheng som tidligere beskrevet, gjerne vil være mest begrenset for de som har status som asylsøkere, kan det antas at det salutogene perspektivet vil være mest relevant i arbeid med denne gruppen. Samtidig er

situasjonen for en del enslige mindreårige flyktninger som har kort botid i Norge, fortsatt kjennetegnet av at de ennå ikke behersker det lokale språket, og har liten innsikt i det norske velferdssystemet. Dette er faktorer gjør det vanskelig å skape en følelse av å ha innflytelse over egen livssituasjon (Skytte 2008, 101). En tilnærming som fokuserer på å styrke opplevelsen av sammenheng, kan slik sett fremme mestring for enslige mindreårige, både med og uten opphold.

Konkrete måter opplevelsen av sammenheng kan styrkes på i praksis, kan være at ungdommene gis informasjon, og inkluderes i planlegging og iverksetting av tiltak som vedrører dem. Dette kan hjelpe dem til å få oversikt over sin egen livssituasjon, og til å skape en følelse av at det er mulig å påvirke denne. Informantene legger vekt på at det å gå på skole og få seg en utdannelse er noe mange av de enslige mindreårige er opptatt av, noe som tilsier at en vektlegging på deltagelse i skolen vil være hensiktsmessig. Som vi har sett, er skolen en arena hvor enslige mindreårige opplever mestring gjennom læring og tilegnelse av ferdigheter. Skolen er også en viktig del av det å etablere nye rutiner i hverdagen, i tillegg til at de her kan knytte relasjoner til andre (Pastoor 2012, 221). Disse faktorene kan beskrives som salutogene, da de vil styrke ungdommenes opplevelse av sammenheng. Mens struktur i hverdagen for eksempel bedrer oversikten over egen livssituasjon, styrker tilegnelsen av ny kunnskap, språkbeherskelse og ferdigheter, opplevelsen av at det er mulig å påvirke denne. Profesjonelle som med bakgrunn i en salutogen tilnærming, ønsker å styrke enslige mindreåriges opplevelse av sammenheng, vil altså ha nytte av å legge til rette for deltagelse i skolen. Leksehjelp, motivasjon, tilrettelegging eller samarbeid med skolen, er eksempler på hvordan dette kan gjøres i praksis.

4.8 Ressurser i arbeidet

I dette avsnittet tar jeg for meg de ressursene informantene trekker frem som særlig nyttige for å gi enslige mindreårige god omsorg. Hensikten er å avdekke praktiske erfaringer som kan bidra til kunnskapsutviklingen i fagfeltet. Jeg fokuserer derfor spesielt på de aspektene informantene opplever som unike for deres arbeidsplass. Ingeborg trekker i denne forbindelse for eksempel frem at de der hun jobber, til enhver tid har en begrenset mengde ungdommer å forholde seg til:

> *- Ja vi har jo på en måte de ungdommene som vi har. Vi har ikke tilfang hele tiden. Når vi har det fullt, så har vi det fullt i boligene våre. Og sånn som i barnevernet, så kan de jo ikke si at nå vil de ikke ha den saken. De må ta alle sakene som de får. Men vi kan si at nå er det fullt.*
>
> *- Og det opplever du da som en fordel? At det er positivt?*
>
> *- Ja, det gjør jeg. Fordi da kan vi bruke tid, og jobbe med de ungdommene som vi har. Og vi ser jo at de trenger tid.*

Ingeborg beskriver det at de ikke er nødt til å ta imot alle som tar kontakt, som en vesentlig fordel. Hun mener dette gir henne tiden de trenger i arbeidet med ungdommene, og at denne fleksibiliteten er noe som er ganske unikt for hennes arbeidsplass. Hennes inntrykk er at de mange andre steder ikke har nok tid og ressurser til rådighet for å gjøre det samme. Ingeborg fremhever videre at de som jobber med enslige mindreårige har tilstrekkelig fagkunnskap og kompetanse, er svært viktig for å kunne gi god hjelp:

> *Jeg tror at den kunnskapen og kompetansen som vi har her, er kjempeviktig. For det er ikke sånn at hvem som helst kan jobbe her. Det tror jeg ikke. Jeg tror at kompetanse og kunnskap er viktig, og jeg tror at vi har mye av det her. Og derfor så tror jeg at det går veldig bra her, med de ungdommene som vi har hatt her hos oss. For vi vet at det er noe som funker, og det prøver vi å holde på med.*

At det sosialfaglige perspektivet er tydelig i arbeidet som utføres, er noe de fleste av informantene beskriver som viktig, både på den enkelte arbeidsplass og på et mer generelt plan. Ingeborg mener at det i enkelte tiltak for enslige mindreårige tidligere har vært for lite fokus på det sosialfaglige:

> *I noen av de tiltakene som vi har sett, så har det vært for mye sånn kompis. Og for mange ansatte som har fått jobb kun fordi at de selv har bakgrunn som flyktning. Og jeg tenker at det funker ikke. Jeg tror at det er kjempeviktig å ha en faglig bakgrunn. For å jobbe med ungdom. (...) Og det må ikke være bare sosionomer eller bare barnevernspedagoger. Det kan være forskjellig, men man må liksom kunne jobbe godt sammen sosialfaglig tenker jeg. Det er jeg helt sikker på er viktig.*

Silje fremhever de ukentlige personalmøtene de har på hennes arbeidsplass, som viktige for å opprettholde et tydelig sosialfaglig fokus i arbeidet. På disse møtene vurderer personalgruppen de forskjellige ungdommenes utvikling, i tillegg til planlegging av det videre arbeidet i fellesskap. Hun beskriver det som nyttig å høre de andre ansattes perspektiver på sakene de jobber med. Hennes erfaring er at en utfordring som kan oppstå i omsorgsboliger, er at de ansatte har forskjellige perspektiver på spørsmål knyttet til beboerne, og at dette kan føre til ulik praksis. Silje mener at personalmøtene utgjør et viktig verktøy både for å sikre en felles tilnærming blant de ansatte, og for å styrke det sosialfaglige fokuset. Slik hun ser det, er dette viktig for å hindre at arbeidet blir for individuelt og for lite sosialfaglig. Forskjellig praksis mellom de ansatte, er en utfordring Roger også peker på. Han mener at et felles perspektiv blant de ansatte, er viktig for å unngå en situasjon, hvor hver enkelt har sine egne private løsninger. Slik han har erfart det, er det å ha en bunnlinje som gir uttrykk for personalets felles holdninger viktig.

Flere informanter nevner fleksibilitet i arbeidet som en annen viktig ressurs. Ingeborg er en av de som peker på dette:

> *Det som vi gir dem og som er unikt da, det er den tiden og tilgjengeligheten. Og at vi har mulighet til å snakke med de på forskjellige områder og arenaer. Og det er sikkert mange andre som sier at de gjør det, men det tror jeg ikke noe på. For de har ikke tid til det.*

Marte som er ansatt på asylmottak, peker i likhet med Ingeborg, på fleksibilitet i arbeidet som viktig. Hennes erfaring er imidlertid at dette kan være vanskelig å få til i praksis, når det er såpass få ansatte per beboer på mottaket. Slik sett bekrefter Marte Ingeborgs utsagn om at mange har for lite tid og ressurser til rådighet, og at dette går på bekostning av muligheten for tilgjengelighet og fleksibilitet. Ingeborg viser senere til et eksempel på hvordan en fleksibel tilnærming i arbeidet kan se ut i praksis:

> *Så er det jo det med at de låner penger. I noen kulturer så er det jo sånn at når noen spør deg om penger, så må du si ja. Du kan ikke si at du ikke har hvis du har. Og så er det ikke sikkert at de får de tilbake. Så noen lar seg utnytte mer enn andre, og det kan også være et problem.(...) Og da kan du ikke si til dem at «du må ikke låne bort penger», for i deres kultur er det helt umulig. Så det har vi hatt noen samtaler på. Å prøve å tenke at hvis du har 200 kr, så kan du jo gi bort 50 og så har du litt til deg selv også. Og samtidig har du gjort noe som du tenker at du må gjøre.*

Vi ser at fremfor å insistere på at ungdommene ikke skal låne bort de få pengene de har, prøver hun her å komme frem til et kompromiss som ivaretar både ungdommenes økonomi, og hensynet til det hun oppfatter som en kulturell norm. Dette kan beskrives som en praktisk utøvelse av det kultursensitive perspektivet. Å vise forståelse og respekt for andres verdier og unikhet, er for eksempel sentralt her (Qureshi 2009, 209). At ungdommene opplever å bli hørt, kan også styrke tilliten deres til de profesjonelle hjelperne. En slik tilnærming kan på denne måten fremme dialog mellom partene og utgjøre et godt utgangspunkt for videre samarbeid.

Videre påpeker informantene at de opplever jobben sin som meningsfylt, og at dette er noe de betrakter som en ressurs i arbeidet. Roger forteller for eksempel at han ser på det som spennende og meningfylt å følge ungdommenes utvikling. Slik han ser det, er flertallet svært motiverte for å skape seg et godt liv i Norge, og er villige til å jobbe hardt for å få til dette. Han beskriver det derfor som givende å hjelpe dem med å nå sine mål. Flere omtaler de enslige mindreårige som en fantastisk gruppe å arbeide med, og ser på seg selv som heldige som får lov til å jobbe med dem. Ingeborg peker særlig på at man ser nytten av det arbeidet man utfører som viktig: «*Jeg tenker at du har virkelig en mulighet til å se at det du gjør det hjelper, og at ungdommene klarer seg og vokser opp og blir noen utrolig flotte ungdommer».*

Marte som er ansatt på mottak, beskriver sin jobb som veldig meningsfylt. Hun forteller at på tross av utfordringene hun møter i sitt arbeid, gleder hun seg stort sett alltid til å gå på jobb. Randi som har lang erfaring fra barnevernsarbeid med ungdom med atferdsproblemer, peker på den store graden av gjensidighet og samarbeid som noe hun opplever som positivt ved hennes jobb. Denne følelsen av samarbeid mot et felles mål, er noe Roger også legger vekt på. Han beskriver det å ha et felles prosjekt å jobbe mot, som et positivt aspekt ved å arbeide med enslige mindreårige.

Oppsummert forteller altså mange av informantene om en arbeidshverdag som innebærer mange utfordringer som de opplever som komplekse og krevende, men som de også opplever som meningsfylt og givende. Både de informantene som jobber med enslige mindreårige med flyktningstatus, og de som jobber med ungdommer som fremdeles venter på svar på sin asylsøknad, gir uttrykk for en slik oppfatning. Dybdahl, Borchgrevink og Herserth (2009, 198) viser på en tilsvarende måte at sosialarbeidere som jobber med klienter med flyktningbakgrunn, opplever arbeidet sitt som meningsfylt. Det kan imidlertid stilles spørsmålstegn ved hvorvidt informantenes holdninger gjenspeiler fagfeltet generelt, eller om informantene som kommer til uttrykk her, har valgt å la seg intervjue nettopp fordi de er engasjerte i arbeidet de utfører. Hvis dette er tilfellet, vil undersøkelsen gjenspeile holdningene til den mest fornøyde delen av sosialarbeiderne, mens det også vil være andre oppfatninger blant det store flertallet av sosialarbeidere som jobber med enslige mindreårige.

4.9 Møtet med det norske

Eide og Broch (2010, 62) hevder at kontakt med majoritetssamfunnet er viktig for sikre at ungdommene etablerer trygghet og sikkerhet i sine nye omgivelser. Å ha etnisk norske venner og bekjente, er noe informantene generelt oppfatter som en vesentlig fordel for de enslige mindreårige, samtidig som det beskrives som en utfordring i arbeidet. De positive aspektene blir først og fremst knyttet til språk, da mer kontakt med nordmenn innebærer øvelse i det norske språket. I tillegg pekes det på at ungdommene får et bedre innblikk i norske normer og regler. At ungdommene får innblikk i nordmenns hverdagsliv, er et annet aspekt flere informanter nevner som en positiv konsekvens av kontakt med nordmenn. Dette er noe Roger påpeker i følgende eksempel:

> *De undrer seg og de spør, og er veldig nysgjerrige på hvorfor ting er som de er i Norge. Jeg hadde med et par av de opp på fjellet her i høstferien, og de skjønte ikke for alt i verden hvorfor små barn blir dratt med opp på et høyt fjell. (...) Så det er mange ting de undrer seg over. Jeg tenker at hvis de får tid og rom til å undre seg sammen med noen som har kunnskap om Norge, så er det en styrke.*

Vi ser at Roger beskriver ungdommene som interesserte og nysgjerrige på det norske samfunnet og på hvorfor ting er som de er her, og at det er en fordel dersom de får muligheten til å undre seg sammen med noen som har kunnskap om det norske. Dette er noe flere av informantene gir uttrykk for. Han fremhever videre at det er viktig at de som yrkesutøvere er opptatt av sin egen kultur, og har et reflektert forhold til denne. Slik kan de formidle bakgrunnen for hvorfor ting i Norge er som de er, på en tydelig måte. På dette området er han tydelig i tråd med den kultursensitive tilnærmingen (Qureshi 2009, 209).

Rogers forteller at kunnskap om egen kultur og bakgrunn i mange tilfeller er viktigere enn kunnskap om de enslige mindreåriges kultur. Han mener at ungdommene selv er eksperter på sin egen kultur, og at det kun i begrenset grad er nyttig at han vet like mye om ungdommenes bakgrunn. Han beskriver det å ha kunnskap om den norske kulturen, og å kunne formidle denne til ungdommene på en forståelig måte, som en viktig del av hans rolle. Dette kan oppfattes som at han ser på seg selv som kulturbærer (Qureshi 2009, 227).

Roger betrakter ikke de enslige mindreårige som de eneste som har en unik kulturell bakgrunn med forskjellige preferanser og verdisett, men inkluderer seg selv og den norske majoritetsbefolkningen som bærer av sin egen kulturelle bakgrunn. Han hevder at å ha et reflektert forhold til norske verdier og hvorfor ting er som de er i det norske samfunnet, i mange tilfeller er viktigere enn at man har kunnskap om klientens kultur. Dette er interessant med tanke på at det ofte er minoritetens bakgrunn som fremheves når det er snakk om kultur og utfordringene en sammensatt befolkning kan innebære for forskjellige yrkesgrupper (Qureshi 2009. 207).

Abu forteller at ungdommene som har jevnlig kontakt med etniske nordmenn, utvikler språkferdighetene sine veldig raskt, og at de får kontakter utenfor deres vanlige nettverk som kan utgjøre ressurser, for eksempel i form av kontakt med arbeidslivet. Han beskriver det derfor som en vesentlig fordel om ungdommene får norske venner, og forteller at dette er noe de prøver å oppmuntre til. Abu fremhever her aspekter ved kontakt med nordmenn, som har tydelige likheter med det som innenfor Bourdieus terminologi omtales som sosial kapital (Bourdieu & Wacquant 1995, 104). Veldig kortfattet handler dette om at individets sosiale nettverk betraktes som en form for kapital eller verdi, da det kan benyttes for å sikre tilgang til andre ressurser, som kunnskap eller tilgang på jobber. Videre er det naturlig å anta at økt kontakt med nordmenn vil gi ungdommene et bedre innblikk i sentrale normer, regler og verdier i det norske samfunnet. Dette kan plasseres inn under Bourdieus (2011, 84) begrep om kulturell kapital. At informantene beskriver kontakt med nordmenn som et gode, er fra dette perspektivet ikke overraskende, med tanke på at den gjerne både vil øke de enslige mindreåriges sosiale og kulturelle kapital i det norske samfunnet.

Mens informantene fremhever kontakt med nordmenn som et gode for ungdommene, beskrives dette også som en utfordring å få til i praksis. Dette kommer tydelig frem i følgende utsagn fra Pål:

> *Vi har jo jobba for at de skal integreres i den norske kulturen da. At de kanskje kunne få en norsk venn eller venninne. Som kanskje kunne ha tatt dem med ut på den norske delen. Vi har prøvd med forskjellige hobbyer...men vi har ikke lykkes. De begynner og så slutter de. Ja det er ikke så lett. Men vi skulle jo selvsagt ønske det.*

Informantene knytter dette til flere mulige årsaksforhold. Ingeborg viser til at mange enslige mindreårige går i introduksjonsklasser hvor det utelukkende går andre som er enslige mindreårige og innvandrere, og at de derfor ikke får mulighet til å bli kjent med etniske nordmenn. Enkelte mener den lave graden av kontakt, kan knyttes til at nordmenn kan være ganske reserverte og at mange sjelden tar kontakt med fremmede. Silje tror de kulturelle forskjellene ofte blir for store. Hun forteller at ungdommene beskriver det å få innpass som vanskelig. Bjørg har lignende erfaringer:

> *Ungdommene jeg har vært kontakt for har vel følt at de ble godt tatt i mot i klassene. Men de kommer på en måte ikke noe lengre enn det. Jeg har et inntrykk av at de ikke alltid føler seg forstått eller bekreftet, fordi de andre ungdommene ikke kjenner de referansene som de har. Ikke sant, hvordan de har vokst opp.*

Her ser vi at hun knytter den lave graden av kontakt til de store forskjellene i hvilke erfaringer de har. Hun peker på deres forskjellige referanserammer, og at dette gjør at de enslige mindreårige ikke føler seg forstått eller bekreftet. Med tanke på at diskriminering og rasisme er utbredt også i det norske samfunnet, kan man heller ikke se bort ifra at også dette utgjør en faktor. Kaya (2010, 35) viser for eksempel til at over halvparten av norske innvandrere rapporterer at de har blitt utsatt for diskriminering på et eller flere områder.

På Abus arbeidsplass har de hatt tiltak hvor ungdommer blir tilknyttet norske besøksfamilier, som de jevnlig har kontakt med. Dette har han gode erfaringer med:

> *Jeg synes at det kan være en veldig god inngangsport til det norske livet. Vi får mange rare spørmål fra ungdommene våre: «Hva gjør nordmenn på ferie? Hva gjør nordmenn i helgene? Hva gjør nordmenn på tur?» De aner ikke. Det er sånne små og kanskje selvfølgelige spørsmål for en vanlig norsk ungdom, men som de går og lurer på. De som har vært igjennom besøksfamilietiltaket, de har vært på ferier og turer med sin familie. Og når de kommer tilbake så forteller de hva de har opplevd. Og da tenker jeg; «yes, dette ønsker vi mer av».*

Abu gir her uttrykk for at mange av ungdommene han møter, har lite kunnskap om nordmenns hverdagsliv, og at de har mange ting de lurer på og stiller spørsmål ved. Her ser vi en parallell til Rogers beskrivelse av hvordan ungdommene ofte undrer seg over mange av aspektene ved norsk dagligliv. Abus erfaring er at å ha en norsk besøksfamilie, gir ungdommene et verdifullt innblikk i nettopp disse tingene, noe han betrakter som positivt. Dette er imidlertid et tiltak som er basert på frivillighet, og innebærer at de er avhengig av at familier melder seg som besøksfamilier. At ungdommene kommer tilbake og forteller om hva de har opplevd på tur, kan oppfattes som uttrykk for en opplevelse av mestring. Dette blir ofte fremhevet som viktig for enslige mindreåriges utvikling (for eksempel Myhrer & Stenerud 2011, 84). Det kan også bemerkes at opplevelser av mestring i seg selv er en resiliensfaktor.

Flere av informantene forteller historier om ungdommer som begynner på forskjellige fritidsaktiviteter som fotball eller volleyball, og som ikke får kontakt med noen der og ender opp med å slutte etter et par måneder. Det bør presiseres at dette kun var tilfellet i relasjoner til etniske nordmenn, og at ungdommene det ble fortalt om, vanligvis hadde omfattende sosiale nettverk som hovedsaklig bestod av andre enslige mindreårige eller personer med innvandrerbakgrunn. Med tanke på at enslige mindreårige som befinner seg i eller nær urbane områder, har tilgang til utstrakte nettverk av personer med samme kulturelle bakgrunn, eller som selv har minoritetsbakgrunn, er det ikke vanskelig å forstå at mange knytter seg til disse fremfor til en majoritetsbefolkning som gjerne er mindre inkluderende. Flere av informantene peker også på at de ungdommene som blir plassert i kommuner på mindre steder i Norge, har lettere for å få kontakt med nordmenn enn de som bor i de store byene. Dette knyttes både til at det på de mindre stedene ikke eksisterer noe stort minoritetsmiljø, og til at lokalmiljøet på mindre steder slik informantene ser det, er mer inkluderende enn i byene.

Det kan også tenkes at ungdommene selv, i mindre grad enn sosialarbeiderne, oppfatter det som et problem at de ikke har særlig mye kontakt med innfødte nordmenn. Siden de profesjonelle gjerne jobber ut fra et overordnet mål om at de enslige mindreårige skal bli integrert i det norske samfunnet, kan det for eksempel tenkes at kontakt med nordmenn oppleves som viktigere for informantene enn det gjør for ungdommene selv. Dette vil isåfall kunne belyse noe av bakgrunnen for at graden av kontakt mellom ungdommene og majoritetsbefolkningen er såpass liten som det informantene beskriver.

4.10 Oppsummering av empirien

I litteratur om arbeid med ungdom med minoritetsbakgrunn, blir kommunikasjon, bruk av tolk, forhold til tid, kjønnsroller og familiemønstre ofte trukket frem som vanlige utfordringer (Rugkåsa 2008, 80). Traumer og utfordringer knyttet til dette, er gjerne et sentralt tema i litteratur som mer spesifikt tar for seg enslige mindreåriges situasjon (Bengtson & Ruud 2012, 187; Eide & Lidén 2012, 196). I denne undersøkelsen, har temaer som mangfold blant de enslige mindreårige, endringer i praksisfeltet, balanse mellom det personlige og det profesjonelle, traumer og psykisk helse, mestring, ressurser i arbeidet, og forholdet mellom de enslige mindreårige og det norske samfunnet, vært sentrale. Enkelte av temaene som drøftes, er slik sett i tråd med det som beskrives i annen litteratur, mens andre blir omtalt i mindre grad.

Tillit er et tema som i intervjuene fremstod som sentralt, men som i mindre grad enn de øvrige temaene blir dekket i litteraturen jeg har gjennomgått i forbindelse med denne studien. Flere informanter fremhever tillit som et viktig område i arbeid med enslige mindreårige, og viser til at det blir vanskeligere å samarbeide med ungdommene dersom de ikke stoler på de profesjonelle hjelperne. Enkelte peker på at fravær av tillit kan føre til økt grad av konflikter mellom ungdommene og personalet. Usikkerhet vedrørende hvem som vil formidle hva til UDI eller andre instanser som kan påvirke oppholdstillatelsen deres, i tillegg til tidligere opplevelser av tap og brudd i nære relasjoner, nevnes som andre faktorer som kan vanskeliggjøre etableringen av tillit. På spørsmål om hvordan tillit kan fremmes, peker informantene på at man gjør aktiviteter og har positive opplevelser sammen, og at man gir ungdommene tiden de trenger til å bygge opp et tillitsforhold.

At ungdommene i mange tilfeller er preget av traumatiske opplevelser, og at disse påvirker hvordan de mestrer sine nye omgivelser, er et tema som i stor grad er i tråd med den eksisterende litteraturen om enslige mindreårige (for eksempel Bengtson & Ruud 2012, 187; Eide & Lidén 2012, 196). Informantenes beskrivelser viser at dette er en utfordring som ofte er aktuell i det praktiske arbeidet, og at dette er tilfellet både for de som jobber med de som har fått opphold, og de som fremdeles er asylsøkere. Som vi har sett, gjør imidlertid den begrensede tilgangen på tilgjengelig personale og ressurser i mottakene, at dette fremstår som mer krevende for sosialarbeiderne som jobber på mottak for enslige mindreårige.

Enkelte tema som fremheves som sentrale i forskningslitteraturen, blir ikke i like stor grad nevnt i intervjuene. Språk er et slikt tema, noe som er interessant med tanke på at dette ofte pekes på som en av de mest sentrale utfordringene i arbeid med personer med innvandrerbakgrunn (for eksempel Bø 2010, 211). Språklige barrierer ble nevnt når det var snakk om utfordringer knyttet til å snakke

med ungdommene om psykisk helse, men på et generelt plan ble ikke dette nevnt i like stor grad som de øvrige temaene studien har fokusert på. Dette kan være knyttet til at intervjuene ikke fokuserte tilstrekkelig på dette, eller at informantene rett og slett ikke opplever språk som et like sentralt tema som de øvrige. Ingeborg forteller for eksempel at det med språk vanligvis går greit:

> *Det første de gjør er jo å lære seg norsk, og de lærer seg veldig fort norsk. Det gjelder for alle. Så det er ikke noen....big deal på en måte. Det er ikke sånn at de tenker at det ikke er nødvendig. Alle er veldig opptatt av det.*

Dette tyder på at informantene ikke opplever språk som den mest sentrale utfordringen i arbeidet, da ungdommene vanligvis er svært motiverte for å lære norsk og derfor lærer raskt. En mulighet er at enslige mindreårige befinner seg i omgivelser som i større grad legger til rette for at de lærer seg språket enn det andre grupper med minoritetsbakgrunn gjør, siden de den første tiden etter å ha flyttet fra mottak, bor i boliger med andre enslige mindreårige og ansatte som i hovedsak er norske. At ungdommene på grunn av sin unge alder har lettere for å tilegne seg et nytt språk enn eldre personer i samme situasjon, kan være en annen forklaring. Det kan også tenkes at utfordringer knyttet til språk er så grunnleggende i arbeid med enslige mindreårige at informantene tok dette for gitt, og derfor ikke fokuserte spesifikt på dette i intervjuene.

5 Avsluttende betraktninger

I studien har jeg med utgangspunkt i problemstillingen, presentert og drøftet informantenes erfaringer fra arbeid med enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere. Problemstillingen retter fokus mot hvordan erfaringer fra praktisk arbeid med denne gruppen kan bidra til fagfeltets kunnskapsutvikling. Med tanke på at praksisfeltet er i kontinuerlig endring, vil det være sentralt at forskning om feltet er aktuell for situasjonen i dag. Jeg har derfor gjort rede for noen av de temaene som informantene i flest tilfeller fremhevet som sentrale i deres praktiske arbeid. Jeg har blant annet fokusert på tillit, da dette fremstår som et tema som i mindre grad enn de øvrige er gjort rede for i litteraturen vedrørende enslige mindreårige, og dette er et område studien kan bidra til fagfeltets kunnskapsgrunnlag.

Endringer i praksisfeltet, de enslige mindreåriges psykiske helse, sosialarbeidernes balansegang mellom det profesjonelle og det personlige, og ungdommenes forhold til den norske majoritetsbefolkningen, har vært andre sentrale tema. Datamaterialet har blitt drøftet med utgangspunkt i flere teoretiske perspektiver, hvor tillit, salutogenese, resiliens og kultursensitivitet har vært de mest aktuelle. Med utgangspunkt i det informantene forteller, er det tydelig at arbeid med enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere innebærer en rekke utfordringer. Tematikken rundt traumer og psykisk helse eller forholdet til den norske majoritetsbefolkningen er eksempler på dette.

Samtidig fremhever informantene at de opplever arbeid med enslige mindreårige som meningsfylt, og at gruppen i tillegg til å være sårbar, er rik på ressurser. At gruppen beskrives som utsatt og ressurssterk på samme tid, er et trekk som ser ut til å være typisk i arbeid med enslige mindreårige (se for eksempel Kohli 2007, xxi; Eide & Broch 2010, 15; Myhrer & Stenerud 2011, 84). Vi har sett at flere av informantene fremhever behovet for å benytte et mestringsperspektiv i arbeidet med enslige mindreårige.

De teoretiske perspektivene resiliens og salutogenese kan benyttes for å fremme et slikt mestringsperspektiv i arbeid med enslige mindreårige. Informantene forteller at mange av ungdommene er opptatt av å gå på skole og å få seg en utdanning, og med tanke på at en god læringssituasjon i skolen utgjør en resiliensfaktor som det er mulig for sosialarbeiderne å påvirke, er dette et område det er naturlig å fokusere på. Trygge og stabile relasjoner er en annen faktor som bør vektlegges ut fra et resiliensperspektiv, noe som tyder på at et fokus på tillit vil være nyttig også for å fremme ungdommenes resiliens.

En styrking av de enslige mindreåriges opplevelse av sammenheng, presenteres som en annen konkret måte et mestringsperspektiv kan implementeres i praktisk arbeid med gruppen på. Formidling av informasjon på en tydelig måte og som gjentas ved behov, er en faktor sosialarbeidere kan fokusere på for å fremme ungdommenes opplevelse av sammenheng. Inkludering i planlegging og gjennomføring av tiltak som angår dem, er en annen mulighet som fremstår som aktuell fra dette perspektivet, og som gjør empowerment til en mulig tilnærming. At ungdommene får mulighet til å danne seg en oppfatning av å ha oversikt over, og mulighet til å påvirke sin egen livssituasjon, er overordnede mål når man søker å styrke opplevelsen av sammenheng. Som vi har sett, utgjør skolen en arena hvor de enslige mindreårige både opplever mestring gjennom læring, etablerer faste rutiner og danner nye stabile relasjoner med andre. Å støtte ungdommenes skolegang gjennom motivasjon, leksehjelp og samarbeid med skolen, er områder profesjonelle som jobber med enslige mindreårige derfor bør fokusere på.

Informantene beskriver traumeproblematikk og terapeutiske samtaler med ungdommene som en vanlig utfordring i arbeidet. Her har kultursensitivitet blitt fremhevet som en aktuell tilnærming. Informantenes fortellinger viser at perspektivet allerede benyttes i det praktiske arbeidet, selv om informantene ikke benytter seg av begrepet kultursensitivitet. I arbeid med enslige mindreårige, kan kultursensitivitet utøves ved at de profesjonelle inntar en tolerant og undrende holdning ovenfor ungdommenes verdier, og ved at de formidler en oppriktig interesse for dem. Her har bruk av aktiv lytting blitt fremhevet. Andre måter kan være at de profesjonelle betrakter seg selv som kulturbærere, og stiller spørsmålstegn ved egne verdier og grunnleggende antagelser, slik at de kan bidra til å hjelpe ungdommene å få en forståelse av hvorfor ting er som de er i Norge.

Å bygge opp en relasjon preget av tillit, har blitt fremhevet som et viktig moment i arbeid med enslige mindreårige. For å ivareta et fokus på tillit i praksis, fremstår empowerment som en relevant tilnærming. Dette er først og fremst på grunn av perspektivets fokus på medbestemmelse, og overføring av makt fra den profesjonelle til klienten. At det tar utgangspunkt i det som klienten kan, gjør det også egnet for å fremme en orientering mot mestring i arbeid med enslige mindreårige. «De små skritts metode» har blitt presentert som en metode profesjonelle hjelpere kan benytte for å etablere tillit. Denne tilnærmingen vil være aktuell i tilfeller hvor graden av tillit i utgangspunktet er lav, siden den etterstreber å bygge opp tillit gradvis, og over tid.

Å formidle at man som profesjonell har kunnskap som kan hjelpe ungdommene, kan være relevant da informantene forteller at mange av de enslige mindreårige har vanskelig for å få oversikt over de forskjellige instansene (UDI, IMDI eller barnevernet) de møter. Om de profesjonelle viser at de

kjenner til disse, kan dette være en betryggende faktor for ungdommene, som igjen bidrar til å skape tillit. En slik tilnærming kan beskrives som et første steg, i henhold til «de små skritts metode» (Grimen 2009, 76) for å bygge opp et tillitsforhold.

En mulig svakhet ved de teoretiske perspektivene som benyttes for å drøfte det empiriske materialet, er at de i hovedsak fokuserer på de enslige mindreårige selv, eller på relasjonen mellom ungdommene og sosialarbeiderne. Arbeid med enslige mindreårige foregår imidlertid i en større kontekst, som blant annet påvirkes av politiske føringer, den internasjonale situasjonen og majoritetsbefolkningens holdninger. Perspektivene som benyttes i studien, vil altså ikke i seg selv være tilstrekkelig, men er ment som forslag til tilnærminger som kan bidra til å styrke den hjelpen som tilbys. De vil videre kunne benyttes i kombinasjon med andre perspektiver som legger vekt på forhold som disse tilnærmingene i mindre grad fokuserer på.

Hvordan arbeid med enslige mindreårige vil utvikle seg i fremtiden er usikkert, men med utgangspunkt i informantenes beretninger om et fagfelt i rask utvikling, er det rimelig å anta at fagfeltet vil fortsette å endres også i fremtiden. Som vi har sett, peker enkelte informanter på et økende fokus på den sosialfaglige tilnærmingen i fagfeltet, noe de oppfatter som en positiv utvikling. Vi så også at informantene beskrev en utvikling fra å ha et stort fokus på traumer og det som har vært vanskelig, til et fokus på dagen i dag. Noe forenklet kan dette beskrives som en endring fra et problemorientert perspektiv, til et som i større grad er løsningsorientert. Hvorvidt dette er uttrykk for en generell utvikling i fagfeltet eller ikke, kan ikke konkluderes ut fra denne studien, men den gir en indikasjon på hvordan informantene opplever denne utviklingen. Ved å peke på hvilke forhold informantene beskriver som utfordrende i arbeidet, hvilke ressurser de trekker frem, og ved å vise til tilnærminger som kan benyttes for å imøtekomme noen av disse aspektene ved arbeidet, har studien søkt å bidra til å videreutvikle feltets kunnskapsgrunnlag. Målet har vært å med dette kunne styrke utgangspunktet for fremtidig arbeid med enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere.

Hvem som inkluderes innenfor gruppen «enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere» varierer fra år til år, men de siste års utvikling viser at antallet personer som kommer til Norge som enslige mindreårige holder seg forholdsvis stabilt (Eide 2012, 23). Hvordan arbeid med denne gruppen kommer til å se ut i årene som kommer er uvisst, men at det fremdeles vil utgjøre et aktuelt område for sosialarbeidere og andre profesjonelle som møter gruppen i sin yrkesutøvelse også i fremtiden, er imidlertid sikrere. Dette tilsier at forskning som tar for seg arbeid med denne gruppen, må være relevant for situasjonen slik den er i dag for å være aktuell for praksisfeltet, noe denne studien har søkt å bidra til.

6 Litteratur

Andersen, Maja Lundemark, Pernille Brok og Henrik Mathiasen. 2000. *Empowerment på dansk*. Frederikshavn: Dafolo.

Antonovsky, Aaron og Amnon Lev. 2000. *Helbredets mysterium: at tåle stress og forblive rask*. København: Hans Reitzel Forlag.

Barn- og Familiedepartementet. 2001. *Håndbok for kommunene om arbeid med enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger.* Oslo.

Barrie, Larissa og Philip Mendes. 2011. "The experiences of unaccompanied asylum-seeking children in and leaving the out-of-home care system in the UK and Australia: A critical review of the literature." *International social work* 4: 485-503.

Bengtson, Mette og Anne Kirsti Ruud. 2012. "Utviklingsstøttende omsorg i mottaksfasen." I *Barn på flukt – psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*, red. Ketil Eide. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Berg, Berit. 2012. "Mottakssystemet - historikk og utviklingstrender." I *Asylsøker i velferdsstatens venterom*, red. Marko Valenta og Berit Berg. Oslo: Universitetsforlaget.

Berg, Berit, Ann Margit Austenå, Aina Vaage, Vigdis Vevstad og Nora Sveaass. 2013. *Lukkede mottak løser ingen problemer.* NTNU Samfunnsforskning, 18.11.2013. Lest 28.03.2014. http://samforsk.no/Sider/Omtaler/Lukkede-mottak-l%C3%B8ser-ingen-problemer.aspx.

Berg, Berit og Kirsten Lauritsen. 2009. *Eksil og livsløp*. Oslo: Universitetsforlaget.

Bourdieu, Pierre. 2011. "The forms of capital." I *Cultural theory - an anthology*, 81-93. Malden. Mass.: Wiley-Blackwell. Opprinnelig publisert i 1996.

Bourdieu, Pierre, Bjørn Kvalsvik Nicolaysen og Loïc J. D. Wacquant. 1995. *Den kritiske ettertanke: grunnlag for samfunnsanalyse*. Oslo: Samlaget. Opprinnelig publisert som *Réponses: pour une anthropologie réflexivité,* 1991.

Bredal, Anja. 2009. "Barnevernet og minoritetsjenters opprør." I *Over profesjonelle barrierer - et minoritetsperspektiv i psykososialt arbeid med barn og unge*, red. Halvard Vike. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Bræin, Mari Kjølseth og Helen Johnsen Christie. 2012. "Terapi med enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere." I *Barn på flukt – psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*, red. Ketil Eide. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Buch- Hansen, Hubert og Peter Nielsen. 2005. *Kritisk realisme*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlaget.

Bø, Bente Puntervold. 2010. "Det flerkulturelle barnevernsarbeidet - utfordringer, erfaringer og kompetansebehov." I *Integrasjon og mangfold - utfordringer for sosialarbeideren*, red. Halvor Fauske. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.

Christie, Helen, Elsa Døhlie Johnnsen og Ketil Eide. 2011. "Omsorgen for enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere - Introduksjon av en arbeidsmetode." *Barn i Norge* 2011: 58-78.

Dalland, Olav. 2007. *Metode og oppgaveskriving for studenter.* 4. utgave. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Damsgaard, Hilde Larsen. 2010. *Den profesjonelle sosialarbeider.* Oslo: Cappelen akademisk forlag.

Dybdahl, Ragnhild, Margit C. Borchgrevink og Ruth Aandal-Herseth. 2009. "Hvordan går det med hjelperne? Arbeidsglede, utbrenthet og traumatisering hos hjelpere som arbeider med asylsøkere og flyktninger." I *Over profesjonelle barrierer*, red. Halvard Vike. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Dønnestad, Eva. 2014. *Rahmat - en overlever.* Publisert av regionalt ressurssenter for vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging (RVTS), 17.03.2014. Lest 17.03.2014. http://sor.rvts.no/no/Rahmat+-+en+overlever.9UFRvQ3W.ips#.U0Y8-vmSz38.

Eide, Ketil. 2005. *Tvetydige barn: om barnemigranter i et historisk komparativt perspektiv.* Bergen: Universitetet i Bergen.

Eide, Ketil. 2009. "Omsorg, integrasjon og grenser - hvordan forstå flyktningbarns historiske posisjoner i det norske samfunnet." I *Over profesjonelle barrierer - et minoritetsperspektiv i psykososialt arbeid med barn og unge*, red. Halvard Vike. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Eide, Ketil. 2012. "Flyktningbarn i historien." I *Barn på flukt - psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*, red. Ketil Eide. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Eide, Ketil og Hilde Lidén. 2012. "Mottak av enslige mindreårige asylsøkere." I *Asylsøker i velferdsstatens venterom*, red. Marko Valenta og Berit Berg. Oslo: Universitetsforlaget.

Eide, Ketil og Tuva Broch. 2010. *Enslige mindreårige flyktninger: kunnskapsstatus og forskningsmessige utfordringer.* Oslo: Regionsenter for barn og unges psykiske helse, helseregion øst og sør.

Eide, Solveig Botnen og Berit Skorstad. 2008. *Etikk: til refleksjon og handling i sosialt arbeid*. 2. utgave. Oslo: Gyldendal akademisk.

Eriksen, Thomas Hylland. 1998. *Små steder - store spørsmål: innføring i sosialantropologi*. 2. utgave. Oslo: Universitetsforlaget.

Eriksson, Monika og Bengt Lindstrøm. 2006. "Antonovsky's sense of coherence scale and the relation with health; a systematic review." I *Journal of epidemiology & community health* 5: 376-381. doi: 10.1136/jech.2005.041616.

Europarådet. 1950. *Konvensjon om beskyttelse av menneskerettighetene og de grunnleggende friheter.* Vedtatt 4 november 1950.

Fellesorganisasjonen (FO). 2013. *Sosionomer og sosialt arbeid*. Lest 16.03.2013. https://www.fo.no/getfile.php/01%20Om%20FO/Hefter%20og%20publikasjoner/sos.pdf.

FN. 1951. *FNs konvensjon om flyktningers stilling*. Vedtatt 28 juli 1951.

FN. 1989. *FNs konvensjon om barnets rettigheter* av 20 november 1989.

Fog, Jette. 2004. *Med samtalen som udgangspunkt - Det kvalitative forskningsinterview.* 2. utgave. København: Akademisk Forlag.

Fugelli, Per. 2011. "Grunnstoffet tillit." *Sykepleien forskning*, 6: 114-115. 23.06.2011. doi: 10.4220/sykepleienf.2011.0113.

Gadamer, Hans- Georg. 1999. "Forståelsens historisitet som det hermeneutiske problem." I *Hermeneutikk. En antologi om forståelse*, red. Jesper Guldahl og Martin Møller. København: Dansk Gyldendal.

Grimen, Harald. 2009. *Hva er tillit*. Oslo: Universitetsforlaget.

Grøholt, Berit, Hilchen Sommerschild og Ida Garløv. 2008. *Lærebok i barnepsykiatri*. 4. utgave. Oslo: Universitetsforlaget.

Hansson, Kjell og Marianne Cederblad. 2012. "Salutogen familjeterapi." *Fokus på familien* 3: 244-264.

Hjelde, Karin Harsløf og Elin Stenerud. 1999. *Kultur, slekt og mestring: en evaluering av arbeidet med enslige mindreårige flyktninger i Oslo*. Oslo: barne- og familieetaten.

Johannesen, Asbjørn, Per Arne Tufte og Line Christoffersen. 2010. *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. 4. utgave. Oslo: Abstrakt Forlag.

Jørgensen, Harald og Judith van der Weele. 2009. "Vold i storfamiliekontekst - erfaringer fra alternativ til vold." I *Over profesjonelle barrierer - et minoritetsperspektiv i psykososialt*

arbeid med barn og unge, red. Halvard Vike. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Kaya, Mehmed. 2010. "Innledning." I *Integrasjon og mangfold - utfordringer for sosialarbeideren*, red. Halvor Fauske. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.

Kohli, Ravi K. S. 2007. *Social work with unaccompanied asylum seeking children*. Hampshire: Palgrave Macmillian.

Kohli, Ravi K. S. 2011. "Working to ensure safety, belonging and success for unaccompanied asylum-seeking children". I *child abuse review* 5: 311-323. doi: 10.1002/car.1182.

Kvale, Steinar og Svend Brinkmann. 2009. *Det kvalitative forskningsintervju*. 2. utgave. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Kvello, Øyvind. 2008. "Transaksjonsmodellen: mennesker og miljø utvikler hverandre." I *Oppvekst - om barn og unges utvikling og oppvekstmiljø*, red. Øyvind Kvello. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Levin, Irene. 2004. *Hva er sosialt arbeid*. Oslo: Universitetsforlaget.

Lidén, Hilde, Ketil Eide, Knut Hidle, Ann Christin Nilsen og Randi Wærdahl. 2013. *Levekår i mottak for enslige mindreårige asylsøkere*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

Lov av 15 mai 2008. *Lov om utlendingers adgang til riket og deres opphold her* (utlendingsloven).

Lov av 1 januar 1993. *Lov om barneverntjenester* (barnevernloven). Sist endret 01.02.2014.

Merrick, Elizabeth. 1999. «An exploration of quality in qualitative research - are "reliability" and "validity" relevant*?». Using qualitative methods in psychology*, red. Mary Kopala og Lisa A. Suzuki. London: Sage Publications Inc.

Moran, Dermott. 2000. *Introduction to phenomenology*. London: Routledge.

Myhrer, Hilde R. og Elin Stenerud. 2011. *Enslige mindreårige flyktninger i kommunene - faglige perspektiver på bosettingsarbeidet.* I tidsskriftet Norges barnevern 2: 82-92.

N`Diaye, Lisbet Norderhaug. 1992. "Unge i eksil - vekst eller avmakt?" I *Unge flyktninger i Norge - 50 års erfaring*, red. Ove Kristoffersen. Oslo: Kommuneforlaget AS.

NGOU. 2006. *Først og fremst barn - Overføring av omsorgsansvaret for enslige, mindreårige asylsøkere til barnevernet*. Oslo.

Pastoor, Lutine de Wal. 2012. "Skolen - et sted å lære og et sted å være." I *Barn på flukt - psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*, red. Ketil Eide. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Qureshi, Naushad Ali. 2009. "Kultursensitivitet i profesjonell yrkesutøvelse." I *Over profesjonelle*

barrierer - et minoritetsperspektiv i arbeid med barn og unge, red. Halvard Vike. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Rugkåsa, Marianne. 2008. «Majoriteten som premissleverandør i "flerkulturelt arbeid"». I *Profesjonsutøvelse og kulturelt mangfold: fra utsikt til innsikt*, red. Ann Merete Otterstad. Oslo: Universitetsforlaget.

Rutter, Michael. 1999. "Resilience concepts and findings: implications for family therapy." *Journal of family therapy,* 21 (2): 119-144. doi: DOI: 10.1111/1467-6427.00108.

Sandvik, Siv og Håvard Grønli. 2013. *Uenighet om lukkede mottak. NRK,* 03.10.2013. Lest 27.03 2014. http://www.nrk.no/valg2013/uenighet-om-lukkede-mottak-1.11275856.

Silove, D. og S. Ekblad. 2002. "How well do refugees adapt after resettlement in western countries?" I *Acta psychiatrica scandinavia,* 6: 401-402. doi: 10.1034/j.1600-0447.2002.2e012.x.

Skau, Greta Marie. 2003. *Mellom makt og hjelp: om det flertydige forholdet mellom klient og hjelper.* Oslo: Universitetsforlaget.

Skau, Greta Marie. 2011. *Gode fagfolk vokser: personlig kompetanse i arbeid med mennesker.* Oslo: Cappelen Damm akademisk.

Skytte, Marianne. 2008. *Etniske minoritetsfamilier og sosialt arbeid*. Oslo: Hans Reitzels Forlag.

Skårderud, Finn, Erik Stänicke, Svein A. Maizels Deborah Haugsgjerd og Susanne Engell. 2010. *Psykiatriboken: sinn - kropp - samfunn*. Oslo: Gyldendal akademisk.

Stang, Elisabeth Gording. 2012. "Barns stilling i utlendingsloven." I *Barn på flukt - psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*, red. Ketil Eide. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Stoltenberg II. 2009. *Politisk plattform for flertallsregjeringen - utgått av Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet,*17.10.2009. Lest 10.03.2014. http://www.regjeringen.no/nb/dokumentarkiv/stoltenberg-ii/smk/rapporter-og-planer/rapporter/2009/politisk-plattform-for-flertallsregjerin.html?id=579058.

Svenaeus, Fredrik. 2003. "Fenomenologi: med livsverden som grunnlag." I *Sykdommens mening - og møtet med det syke mennesket*. Stockholm: Bokforlaget Natur og kultur.

UNCHR, Redd barna. 2004. Enslige mindreårige i Europaprogrammet - Erklæring om god praksis. Tredje utgave.

Utenriksdepartementet. 2013a. "Hvor mange søkte om beskyttelse?". Lest 03.03.2014. http://www.udi.no/statistikk-og-analyse/arsrapporter/arsrapport-2013/hvor-mange-sokte-om-

beskyttelse/.

Utenriksdepartementet. 2013b. *Årsrapport 2013 - Kven kom som einslege mindreårige asylsøkjarar?*. Lest 06.03 2014. http://www.udi.no/statistikk-og-analyse/arsrapporter/arsrapport-2013/kven-kom-som-einslege-mindrearige-asylsokjarar/.

Utenriksdepartementet. 2013c. *Asylsøknader enslige mindreårige asylsøkere etter statsborgerskap og år (2013)*. Lest 06.03.2013. http://www.udi.no/statistikk-og-analyse/statistikk/asylsoknader-enslige-mindrearige-asylsokere-2013/.

Vollebæk, Line Ruud. 2014. *Sosialt arbeid med sårbare migranter - mindreårige og voksne asylsøkere, papirløse, EØS- borgere og mulige offer for menneskehandel*. Oslo: Publisert av velferdsetaten, Oslo kommune.

Vedlegg 1: Godkjenning av undersøkelsen fra NSD

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

NSD

Harald Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Marianne Rugkåsa
Institutt for sosialfag Høgskolen i Oslo og Akershus
Postboks 4 St. Olavs plass
0130 OSLO
Vår dato: 24.10.2013 Vår ref: 35693 / 2 / IB Deres dato: Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 30.09.2013. Meldingen gjelder prosjektet:

35693	*Møtet med de andre*
Behandlingsansvarlig	*Høgskolen i Oslo og Akershus, ved institusjonens øverste leder*
Daglig ansvarlig	*Marianne Rugkåsa*
Student	*Vidar Mikael Sundal*

Personvernombudet har vurdert prosjektet og finner at behandlingen av personopplysninger er meldepliktig i henhold til personopplysningsloven § 31. Behandlingen tilfredsstiller kravene i personopplysningsloven.

Personvernombudets vurdering forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget

skjema, http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, http://pvo.nsd.no/prosjekt.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 01.06.2014, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Vigdis Namtvedt Kvalheim Inga Brautaset

Kontaktperson: Inga Brautaset tlf: 55 58 26 35
Vedlegg: Prosjektvurdering

Kopi: Vidar Mikael Sundal Briskebyveien 26 0259 OSLO

Personvernombudet for forskning

Prosjektvurdering – Kommentar

Prosjektnr: 35693

FORMÅL OG UTVALG

Meldingen gjelder et masterprosjektet, der data innhentes ved individuelle intervju med sosialarbeidere ansatt på asylmottak som jobber med enslige mindreårige asylsøkere. Formål med prosjektet er å undersøke hvordan sosialarbeidere opplever møtet med denne brukergruppen. Fokus rettes mot hvordan de opplever sin egen maktposisjon i relasjonen med klientene, samt hvordan en eventuell ubalanse i maktforholdet mellom dem påvirker denne relasjonen.

INFORMASJON OG SAMTYKKE

På forhånd innhentes skriftlig samtykke fra den enkelte, basert på muntlig og skriftlig informasjon om prosjektet og behandlingen av personopplysninger. Personvernombudet finner informasjonsskrivet tilfredsstillende, forutsatt at veileders navn og kontaktopplysninger tilføyes.

Vi ber om at revidert skriv sendes: personvernombudet@nsd.uib.no.

INFORMANTENS TAUSHETSPLIKT

Vi minner om at sosialarbeiderne av hensyn til taushetsplikten ikke kan omtale enkeltklienter slik at de kan gjenkjennes direkte eller indirekte. Det innebærer at de ved omtale av enkelteksempler må utelate navn og identifiserende bakgrunnsopplysninger (som landbakgrunn, alder, kjønn osv.). Forsker og informant har sammen ansvar for at taushetsplikten overholdes, gjennom spørsmålene som stilles og svarene som gis. Vi anbefaler at studenten snakker med informanten om dette innledningsvis i intervjuet.

BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Intervjudata registreres i form av lydopptak som transkriberes. Datamaterialet knyttes til navn via kode som knyttes til en navneliste (koblingsnøkkel), og vil i tillegg inneholde indirekte personopplysninger, bl.a. om kjønn, alder, arbeidsplass og ansiennitet.

Personvernombudet legger til grunn at veileder og student setter seg inn i og etterfølger Høgskolen i Oslo og Akershus sine interne rutiner for datasikkerhet, spesielt med tanke på bruk av privat pc til oppbevaring av personidentifiserende data. Navnelisten skal lagres adskilt fra øvrige data. Studenten opplyser pr telefon 23.10.13 at navneliste ikke lagres i Lastpass (slik det var oppgitt i meldeskjema), men på sikker måte etter avtale med HiOA. Vi anbefaler at navnelisten lagres på server tilhørende HiOA, eller innelåst i papirform.

PROSJEKTSLUTT

I den ferdige oppgaven skal data presenteres slik at den enkelte ikke kan gjenkjennes.

Prosjektet skal avsluttes 01.06.2014 og innsamlede opplysninger skal da anonymiseres og lydopptak slettes. Anonymisering innebærer at direkte personopplysninger som navn/koblingsnøkkel slettes, og at indirekte personopplysninger (identifiserende sammenstilling av bakgrunnsopplysninger som f.eks. arbeidsplass, yrke, alder, kjønn) fjernes eller grovkategoriseres slik at ingen enkeltpersoner kan gjenkjennes i materialet.

Vedlegg 2: Introduksjonsbrev til informantene

Forespørsel om deltagelse i forskningsprosjektet

-Møtet med de andre-

Bakgrunn og formål:

Dette er en mastergradsstudie ved Høgskolen i Oslo. Det som blir undersøkt i denne studien er hvordan sosialarbeidere som jobber med enslige mindreårige flyktninger/asylsøkere opplever møtet med disse brukergruppene. Videre er jeg også interessert i hvordan forskjellene i maktforholdet mellom de to partene påvirker relasjonen dem i mellom. Oppgavens sentrale problemstilling er: *Hvordan opplever sosialarbeidere som jobber med enslige mindreårige flyktninger eller asylsøkere møtet med denne brukergruppen?*

Hva innebærer deltakelse i studien?

For å samle inn informasjon om dette temaet skal det gjennomføres intervjuer med sosialarbeidere som er ansatt på asylmottak eller lignende institusjoner, og som jobber med enslige mindreårige asylsøkere/flyktninger. Spørsmålene vil omhandle hvordan sosialarbeiderne opplever sin egen arbeidshverdag, hvordan de opplever relasjonene til klientene, hva de er fornøyde med og hva de er misfornøyde med for å nevne noe. Intervjuene vil forgå på eller i nærheten av arbeidsplassen til den intervjuede hvis dette er det enkleste for den intervjuede. Intervjuene vil lagres på lydopptak og eventuelt notater.

Hva skjer med informasjonen om deg?

Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt. De som vil ha tilgang på disse opplysningene er studenten selv, og studentens veileder. Personopplysninger og lydopptak vil bli lagret adskilt fra de øvrige dataene, og sikres med passord. Disse opplysningene vil endres i den ferdige publikasjonen, slik at deltakerne ikke kan gjenkjennes.

Prosjektet skal etter planen avsluttes i Mai/Juni 2014. Alt datamaterialet skal da anonymiseres.

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helt trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom du trekker deg, vil alle opplysninger om deg bli anonymisert.

Dersom du ønsker å delta eller har spørsmål om studien, ta kontakt med masterstudent Vidar Mikael Sundal – telefon 48600799 – mail vidarms@gmail.com.

Studien er meldt til personvernombudet for forskning, Norsk Samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

Med vennlig hilsen

Vidar Mikael Sundal.

Vedlegg 3: Intervjuguide

Intervjuguide

Overordnet forskningsspørsmål:

Hvordan opplever sosialarbeidere som jobber med enslige mindreårige asylsøkere møtet med denne brukergruppen?

Innledningsvis:

- Presenter deg selv.
- Informer om prosjektet og hva det kommer til å blir stilt spørsmål om.
- Si noe om betydningen av å være med på intervjuet, om tilbakemelding og om resultatet.
- Gå igjennom hvordan intervjuet dokumenteres, og hva som gjøres med datamaterialet når prosjektet avsluttes.
- Garantere anonymitet. Presiser at jeg har taushetsplikt, og at de også fremdeles har det.
- Informere om at informanten har rett til å avbryte intervjuet eller trekke seg fra undersøkelsen når som helst.
- Presiser at undersøkelsen er godkjent av NSD.
- Antyde hvor lenge intervjuet vil vare.

Noen ting å ta hensyn til:

- Formålet med intervjuet er å få spontane beskrivelser fra intervjupersonenes side fremfor å få deres egne mer eller mindre spekulative forklaringer på hvorfor noe fant sted.
- Et eksempel på et kvalitativt intervju (fenomenologisk livsverdensintervju) er i boka til Kvale & Brinkmann, s.138.

- Vær bevisst på å avklare de utsagnene som kan være særlig relevante for prosjektet. Tydeliggjør informantens utsagn dersom de sier noe du tror er viktig, slik at det er mindre rom for tolkning.
- Liste over andre bøker om intervjuing i Kvale & Brinkmann s.153. I tillegg kan Gubrium og Holsteins *Handbook of interview research* undersøkes.
- Formålet med det kvalitative forskningsintervjuet er å forstå sider ved intervjupersonens dagligliv, fra hans eller hennes eget perspektiv (Kvale & Brinkmann, s. 43)

Sentrale spørsmål:

1. **Hverdagen på jobb**

-Hvordan opplever den enkelte ansatte hverdagen på arbeidsplassen?

- Hvorfor ønsket du i utgangspunktet å jobbe med enslige mindreårige flyktninger/asylsøkere?
- Hvor lenge har du vært ansatt her?
- Hva slags bakgrunn hadde du før du begynte å jobbe her?
- Kan du kort beskrive hvordan boligen fungerer og hva dere og de enslige mindreårige gjør her?
- Hvor mange enslige mindreårige bor vanligvis her om gangen?
- Hvor kommer de fleste fra?
- Hva slags bakgrunn har de?
- Kan du si noe om hvordan boligen er organisert? Eventuelt om verdigrunnlaget?
- Kan du beskrive en vanlig dag på jobb?
- Hvor lenge befinner de enslige mindreårige seg vanligvis på mottaket/i boligen?

2. **De enslige mindreåriges situasjon**

-Hvordan oppfatter informanten de enslige mindreårige sin situasjon, og egen evne til å

forbedre/endre denne?

- Er det noe du opplever som unikt for denne klientgruppen i forhold til andre klientgrupper som sosialarbeidere ofte jobber med?
- Er det noe som kjennetegner de enslige mindreårige sin situasjon slik du ser det, utover at de har status som enslige mindreårige?
- Er det noe du opplever som særlig krevende i forhold til å jobbe med enslige mindreårige?
- Hvilke ressurser har denne gruppen i besittelse av slik du ser det?
- I hvilken grad har de enslige mindreårige slik du ser det, mulighet til å endre eller påvirke sin egen livssituasjon?
- Hvordan oppfatter du at de vanligvis håndterer sin egen situasjon?
- Hvordan er vanligvis deres økonomiske situasjon?
- Kan du si noe om de enslige mindreårige sitt sosiale nettverk?
- Er det primære nettverket deres i Norge eller i hjemlandet? Digitale relasjoner og transnasjonale nettverk.
- Hvordan oppfatter du kontakten dem i mellom?
- Hva med deres forskjellige erfaringer med flukten fra hjemlandet til Norge? I hvilken grad preger dette de enslige mindreårige i dag?

3. Relasjonen til de enslige mindreårige

- Hvordan opplever informanten relasjonene med de enslige mindreårige/de daglige møtene med dem?

- Hvilken rolle spiller forskjeller i alder for relasjonene mellom deg og de enslige mindreårige?
- Hva med kjønn? Er det for eksempel slik at det er overvekt av gutter blant de enslige mindreårige og overvekt av kvinner blant de ansatte?
- Kan du beskrive en anledning hvor du har følt at du har hjulpet en av dem/ bidratt til å forbedre situasjonen til en av dem?
- Kan du beskrive en situasjon i forhold til en av de enslige mindreårige som du opplevde som

krevende eller vanskelig?

- Kan du fortelle litt om hvordan samhandlingen med de enslige mindreårige vanligvis foregår?
- Hvordan opplever du at forskjeller knyttet til språk og kulturelle forhold påvirker forholdet dere mellom?
- Hvordan oppfatter du de enslige mindreårige sin generelle forståelse av det norske samfunnet?
- Hvordan oppfatter du det norske samfunnets generelle forståelse av de enslige mindreårige?

4. Egen oppfatning

- Ville informanten ha endret på noe ved arbeidssituasjonen sin hvis han kunne velge fritt, og i så fall på hvilke måter?

- Hvis du fritt kunne endre på en ting i forhold til hverdagen på jobb, hva ville det vært?
- Hva er det beste slik du ser det ved å jobbe med enslige mindreårige flyktninger/asylsøkere i forhold til andre grupper som sosialarbeidere ofte jobber med?
- Hvordan vil du beskrive en ideell arbeidssituasjon der du jobber nå?
- Hvordan oppfatter du din nåværende arbeidssituasjon i forhold til denne?

5.Avslutning

- Ser du for deg at du fortsatt kommer til å jobbe med enslige mindreårige om ti år?
- Er det noe annet du vil si som vi ikke har snakket om?
-